

Міністерство освіти і науки України
Чернігівський національний технологічний університет

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПОЛІССЯ

Науковий економічний журнал

№ 1(20)

ЧЕРНІГІВ

2020

Державна реєстраційна служба України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21188-10988ПР від 03.02.2015 р.

Науковий журнал «Науковий вісник Полісся» включено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ (Наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015 р.)

Журнал зареєстровано, реферується та індексується у наступних міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах: Міжнародний центр періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), Ulrichsw eb™ Global Serials Directory, Crossref (DOI: 10.25140/2410-9576), Google Scholar, РИНЦ, Index Copernicus, Українська науково-освітня мережа УРАН, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, реферативна база даних «Україніка наукова».

Випуск рекомендовано до друку рішенням Вченої ради ЧНТУ
Від 25.05.2020 р., Протокол № 4

Редакційна колегія:

Шкарлет С. М.	доктор економічних наук, професор (<i>головний редактор</i>);
Коваленко Л. О.	кандидат економічних наук, професор (<i>відповідальний редактор</i>);
Гонта О. І.	доктор економічних наук, професор;
Білгілі Ф.	доктор економічних наук, професор (Кайсері, Туреччина);
Брітченко І. Г.	доктор економічних наук, професор (Тарнобжег, Польща);
Гарафонова О. І.	доктор економічних наук, професор;
Грیشнова О. А.	доктор економічних наук, професор;
Дьякон Р.	доктор економічних наук, професор (Рига, Латвія);
Живитере М.	доктор економічних наук, професор (Рига, Латвія);
Живко З. Б.	доктор економічних наук, професор;
Ільчук В. П.	доктор економічних наук, професор;
Маргасова В. Г.	доктор економічних наук, професор;
Савченко В. Ф.	доктор економічних наук, професор;
Сорвиров Б. І.	доктор економічних наук, професор (Гомель, Білорусь);
Тропіна В. Б.	доктор економічних наук, професор;
Білан Ю. В.	доктор економічних наук, доцент (Щецин, Польща);
Дерій Ж. В.	доктор економічних наук, доцент;
Стрілковскі В.	доктор економічних наук (Прага, Чехія);
Вдовенко С. М.	доктор наук з державного управління, доцент;
Мельник А. І.	доктор філософських наук, професор;
Мороз Н. В.	відповідальний секретар.

Н 34 Науковий вісник Полісся. – Чернівці: ЧНТУ, 2020. – № 1 (20). – 118, [2] с.
DOI: 10.25140/2410-9576-2020-1(20)

Висвітлюються актуальні проблеми розвитку сучасної економіки, функціонування та розвитку підприємств різних форм власності, інвестиційно-інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, регіонального розвитку.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів, практиків.

Ліцензія Creative Commons «Attribution-NonCommercial»
(«Із зазначенням авторства – Некомерційна») 4.0 Всесвітня

ISSN 2410-9576 (Print)
ISSN 2412-2394 (Online)

Ministry of Education and Science of Ukraine
Chernihiv National University of Technology

SCIENTIFIC BULLETIN OF POLISSIA

Scientific journal on Economics

№ 1(20)

CHERNIHIV

2020

The *Scientific Bulletin of Polissia* has been included in the list of scientific professional publications of Ukraine, where the results of dissertations for the degree of Doctor and Candidate of Economics can be published (established by the decree of Ministry of Education and Science of Ukraine from July 13, 2015, № 747)

The journal is registered, being reviewed and indexed in the following international scientometric databases, repositories and search engines: international Centre for periodicals (ISSN international Centre, Paris), Ulrichsweb™, Global Serials Directory, Crossref (DOI: 10.25140/2410-9576), Google Scholar, RISC, Index Copernicus, Ukrainian Research and Academic Network URAN, Vernadsky National Library of Ukraine, abstract database "Ukrainika naukova".

The issue is recommended to be sent to the press by
Chernihiv National University of Technology Academic Senate decision
From 25.05.2020, Proceeding № 4

Editorial Board:

Shkarlet S. M.	Doctor of Economics, Professor (<i>chief editor</i>);
Kovalenko L. O.	Candidate of Economic Sciences, Professor (<i>managing editor</i>);
Gonta O. I.	Doctor of Economics, Professor;
Bilgili F.	Doctor of Economics, Professor (Kayseri, Turkey);
Britchenko I. G.	Doctor of Economics, Professor (Tarnobrzeg, Poland);
Garafonova O. I.	Doctor of Economics, Professor
Hrishnova O. A.	Doctor of Economics, Professor;
Djakons R.	Doctor of Economics, Professor (Riga, Latvia);
Živitere M.	Doctor of Economics, Professor (Riga, Latvia);
Zhyvko Z. B.	Doctor of Economics, Professor;
Ilchuk V. P.	Doctor of Economics, Professor;
Marhasova V. H.	Doctor of Economics, Professor;
Savchenko V. Ph.	Doctor of Economics, Professor;
Sorvyrov B. I.	Doctor of Economics, Professor (Hemel, Belarus);
Tropina V. B.	Doctor of Economics, Professor;
Bilan Yu. V.	Doctor of Economics, Associate Professor (Szczecin, Poland);
Derii Zh. V.	Doctor of Economics, Associate Professor;
Strielkowski W.	Doctor of Economics (Prague, Czech Republic);
Vdovenko S. M.	Doctor of Public Administration, Associate Professor;
Melnyk A. I.	Doctor of Philosophy, Professor;
Moroz N. V.	managing secretary.

Scientific Bulletin of Polissia. – Chernihiv : ChNUT, 2020. - № 1 (20). – 118, [2] p.
DOI: 10.25140/2410-9576-2020-1(20)

Urgent problems of present-day economics' development, different ownership enterprises operation and development, investment and innovative activity, increasing national economy's competitiveness, regional development are reported.

It is intended for scientists, lecturers, postgraduate students, students and practitioners.

Creative Commons License "Attribution-NonCommercial"
4.0 International (CCBY-NC 4.0).

ISSN 2410-9576 (Print)
ISSN 2412-2394 (Online)

ЗМІСТ
TABLE OF CONTENTS

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ /
NATIONAL ECONOMY MANAGEMENT AND ECONOMICS**

<i>Lyulyov O. V., Moskalenko B. A.</i> Features of estimating the determinants of foreign direct investment flows within country investment potential evaluation.....	6-11
<i>Ярошевська О. В., Залунін М. М.</i> Критерії та обмеження циркулярної економіки в переробній промисловості України.....	12-19
<i>Стрижак О. О.</i> Вимірювання транзакційних витрат в українській економіці.....	20-27
<i>Tripak M. M. Shevchuk N. S.</i> The paradigm of inclusive economic socialization of human capital in modern conditions.....	28-35
<i>Skrynnyk O. V.</i> Organizational diagnosis methods in decenterally executing companies.....	36-42

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ / ENTERPRISE MANAGEMENT

<i>Хаустова К. М., Чорій М. В., Ільтьо Т. І.</i> Формування продуктової стратегії підприємств готельного бізнесу в умовах ринкових змін.....	43-48
--	-------

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА / FINANCE. BANKING

<i>Pantelieieva N. M., Rogova N. V., Zaporozhets S. V., Tretiak N. M.</i> Transformation in the ecosystem of financial intermediaries in the context of digitalization.....	49-59
<i>Дудченко В. Ю.</i> Роль та функції центрального банку у фінансовій системі.....	60-66
<i>Король М. М.</i> Місце та роль центральних банків англосаксонської банківської системи у забезпеченні сталого розвитку банківської системи.....	67-74
<i>Гончаренко Т. П.</i> Особливості визначення бізнес-стратегій банків в Україні.....	75-84
<i>Самойлікова А. В.</i> Аналіз податкового стимулювання як складової фінансової політики забезпечення інноваційного розвитку.....	85-91

МЕНЕДЖМЕНТ / MANAGEMENT

<i>Lehenchuk S. F., Vygivska I. M., Barchak T. P.</i> Information support issues of risk management of socially responsible corporations.....	92-103
---	--------

МАРКЕТИНГ / MARKETING

<i>Коробець О. М.</i> Бібліометричний аналіз взаємозв'язку понять «екологічний ризик» та «маркетинг».....	104-110
<i>Реферати</i>	/
<i>Abstracts</i>	111-114
<i>Правила оформлення та подання рукопису до журналу / The rules of formatting and publishing the article in the journal</i>	115-118

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 330.322.012

УДК 330.322.012

O. V. Lyulyov, Doctor of Economics,
Associate Professor,
B. A. Moskalenko, Postgraduate Student

О. В. Люльов, д. е. н.,
доцент,
Б. А. Москаленко, аспірант

**FEATURES OF ESTIMATING THE
DETERMINANTS OF FOREIGN DIRECT
INVESTMENT FLOWS WITHIN COUNTRY
INVESTMENT POTENTIAL EVALUATION**

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ
ДЕТЕРМІНАНТІВ РУХУ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ
ІНВЕСТИЦІЙ ПІД ЧАС ОЦІНКИ
ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Urgency of the research. Theoretical and empirical studies show that investment allocation has a perceptible impact on local economic development.

Target setting. Taking into consideration reasonably low quantity of high-quality investments, countries all over the world are eager to incentive foreign direct investments inflows. Therefore, realistic country investment potential evaluation is vitally important for respective government institutions within their policies getting done.

Actual scientific researches and issues analysis. The major issues of country investment potential evaluation, and investment market in general, were made by the following scientists and technicians: O. Fedonin, I. Riepina, O. Oleksiuk, S. Leonov, B. Chub, Ie. Lapin, J. Dunning, A. Thompson., D. Kaufmann, M. De Melo, K. Berden, S. Sarno, P. Buckley, A. Fukumi and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. At the same time, insufficient scientific works cover approaches to assessing investment potential of Ukraine, based on latest research results of foreign scientists within current topic. Current socio-economic determinants of foreign direct investment need to be studied.

The research objective is to identify key determinants of foreign direct investment inflow in the economy of Ukraine.

The statement of basic materials. The article have considered determinants of foreign direct investment inflows, which are related to country socio-economic development and state institutions indicators.

Conclusions. Studies of statistics of groups in transition economies have shown that the simultaneous adoption indicators of socio-economic development and quality of public institutions into the model of country investment potential evaluation allows to evaluate the elasticity of foreign direct investment to changes in each of the determinants.

Keywords: investments; foreign direct investment; investment potential; country investment potential evaluation; domestic economy.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-1(20)-6-11

Urgency of the research. Within recent decades, the problem investment resources inflows through countries` borders has become important among both economists and business analysts researches. The redistribution process of resources depends on significant number of determinants, which varies widely by geography, type of investment, and participants.

Актуальність теми дослідження. Питання активізації залучення якісних інвестиційних ресурсів із закордону є актуальним для урядів багатьох країн.

Постановка проблеми. У зв'язку з обмеженою пропозицією якісних інвестиційних ресурсів, визначення факторів, що впливають на залучення прямих іноземних інвестицій та оцінка інвестиційного потенціалу національної економіки є важливим моментом здійснення внутрішньої соціально-економічної політики країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії та практики оцінки інвестиційного потенціалу на макроекономічному рівні зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: О. Федонін, І. Рєпіна, О. Олексюк, С. Леонов, Б. Чуб, Є. Лєпін, Дж. Даннінг, А. Томпсон, Д. Кауфманн, М. Де Мело, К. Берден, С. Сарно, П. Баклі, А. Факумі та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У той же час недостатньо наукових праць висвітлюють підходи до оцінки інвестиційного потенціалу економіки України, враховуючи останні результати досліджень зарубіжних вчених на цю тематику. Потребують дослідження актуальні соціально-економічні детермінанти руху прямих іноземних інвестицій.

Постановка завдання. Завданням даного дослідження є визначення ключових показників, що впливають на залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України.

Виклад основного матеріалу. У статті розглянуто детермінанти притоку прямих іноземних інвестицій, що пов'язані з показниками соціально-економічного розвитку країни та характеристиками державних інституцій.

Висновки. Дослідження статистики груп країн перехідної економіки показали, що одночасне врахування у моделі оцінки інвестиційного потенціалу економіки показників соціально-економічного розвитку та якості державних інституцій дозволяє оцінити еластичність притоку прямих іноземних інвестицій до змін кожного з детермінантів.

Ключові слова: інвестиції; прямі іноземні інвестиції; інвестиційний потенціал; оцінка інвестиційного потенціалу; національна економіка.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Countries around the world are taking various measures in order to increase their competitiveness, including investment attractiveness. It is believed that the most valuable investments are those that create new jobs, increase gross domestic product (GDP), and develop infrastructure. With this in mind, governments seek to incentive foreign direct investment (FDI), especially from technologically advanced multinational corporations (MNCs).

The statement of basic materials. The process of country investment potential evaluation (CIPE) is comprehensive (includes evaluation of lower levels` potentials) and takes place in several stages. Based on recent studies analysis done by domestic and foreign scientists, it could be assumed that the most common direction of CIPE belongs within panel data analyzing. Panel data approaches work with macroeconomic indicators dynamics, infrastructure qualitative characteristics, and host country specific circumstances. The process of variables selection in this model widely depends on geographic and social characteristics of the country.

A realistic CIPE is important not only for investors and business owners, but also for respective government institutions involved in the allocation of budget funds, tax collection, and responsible for the socio-economic situation in the country in general.

Actual scientific researches and issues analysis. Dunning and Lundan [1], who proposed a new approach to understanding of FDI and described the motives of cross-border FDI spillover, made a significant contribution to the development of the theory and methodology of investment research. Thompson & Strickland [2] have built the foundation of strategic management concept that includes investment policies and decision-making processes.

Team of scientists led by Kaufmann [3] proposed Worldwide Governance Indicators Methodology for CIPE.

Globerman [4], Matura [5], Fukumi [6] and others, discussed the influence of government institutions and politic environment on investment attractiveness.

Among our Ukrainian scientists, we have to mention Fedonin, Riepin and Oleksiuk [7], who proposed a complex model for assessing investment potential at the enterprise level. Lieonov has structured modern approaches to the definition of investment potential, and proposed a model for investment potential evaluation of Ukrainian banking system [8].

Scientists such as Dawid [9], Kulczycka [10], Buckley [11], Kinoshita [12], Bouchoucha [13] and others developed econometric methods of CIPE.

Uninvestigated parts of general matters defining. Within few decades of active literature researches have evolved over time. On the other hand, the results become sometimes controversial, and they are not satisfactory or not conclusive in most cases or even ignore specific aspects such as the quality of institutions. Despite this, recent ideas from around the globe are attempting to explain this phenomenon using a strong scientific theoretical foundation and statistical data. Thus, in order to propose a new approach to understanding of the determinants of Ukrainian investment potential, evaluate their statistical significance, and identify opportunities for improvement public policies within investment market.

The research objective. Based on the understanding of investment potential as the ability to attract and utilize investment resources by domestic economy, the task of this study is to identify key indicators on which investors make decision about allocation of FDI in the economy of Ukraine.

The statement of basic materials. FDI is considered one of the least volatile forms of foreign capital flows. [14]. As usual, they are often accompanied by physical investment that is irreversible in the short run. FDI are carried out in larger amounts and for a longer period than portfolio investments. At the macro-economic level, FDI inflows could be recognized as a positive effect of FDI inflows in the past on current FDI.

Using VOSviewer software let us confirm a bibliographic analysis of publications related to CIPE topic among review articles.

Regarding to this aim, we selected 1000 most relevant articles using keywords «investments», «foreign direct investment», «investment potential», «country investment potential evaluation», and «domestic economy». The results are shown on Fig. 1.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

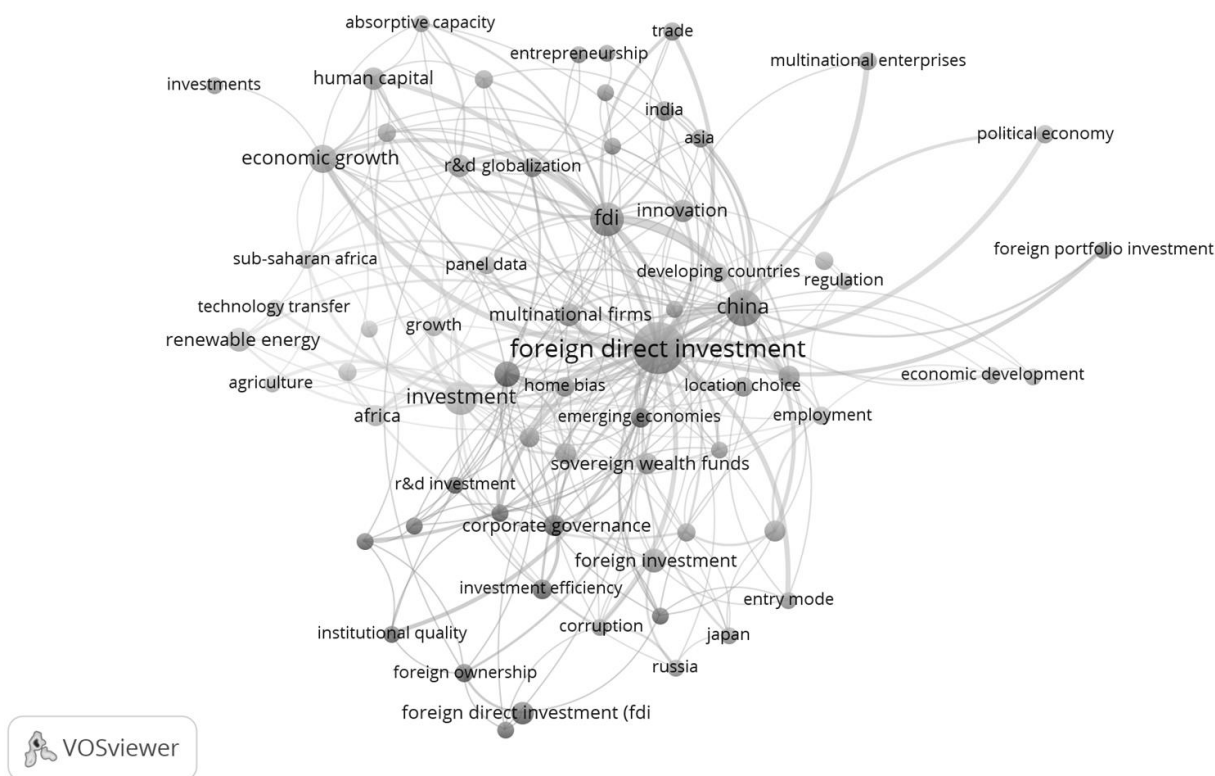

Fig. 1. Bibliometric overview of articles related to CIPE topic
Source: [formed by the authors]

Fig. 1 shows that the most researched phenomena within CIPE agenda is FDI. It has to be mentioned, that the most popular object of studies is emerging market economies such as China and India, and Africa region. Another important point finds panel data analysis widely performed method of CIPE process. It was found that the most prevalent researches on this topic are related to FDI spillovers to developing countries. Additionally, MNCs and their motives are widely discussed in studies dealing with investment process.

Investors make decisions based on expected return associated with the location of the investment object [12]. Certainly, return of investments depends on a large number of specific factors and investment motives.

Dunning [1] identifies the motives of foreign investors and, which of three types of FDI they are undertaking:

- market-seeking;
- resource-seeking;
- efficiency-seeking.

Market-seeking FDI are supposed to serve local and regional markets. It also involves replication of production facilities in the host country. This type of FDI attracts investors to countries with large GDP and emerging market. Investors pay attention to countries where resources are extracted or created with minimal added value, as usual that are countries with weak economies and poor infrastructure. The third type of FDI, called efficiency-seeking, occurs when investor can gain from the common governance of geographically dispersed activities in the presence of economies of scale and scope.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

This encourages investors to focus on geographical proximity of host and investment origin countries in order to optimize the costs.

Overall, the issue of FDI spillovers directly depends on host country competitive advantages, which could provide an acceptable profitability level for investors. The FDI literature has identified a number of economic determinants for FDI allocation such as the market size, growth, the labor costs, the quality of the socio-economic, infrastructure and the degree of liberalization of the financial system.

As follows, the determinants of FDI inflows could be separated into two categories: traditional determinants, which are related to the macro-economic feature, and non-traditional determinants, which are related to host country governance institutions.

Some scientists [15; 16; 17; 13] within the traditional determinants of attracting FDI focus on GDP per capita, GDP growth rate, gross nominal wage, unemployment rate, exports and imports, government expenditure, as a percentage of GDP. The source of data could be statistics provided UN [18], World Bank [19], statistical publications of central banks etc.

Unsurprisingly, one of the indicators of country investment attractiveness is abundance of natural resources. This indicator is relative and conditional, thus De Melo [20] proposes to use it in the model of evaluation using following concepts: «poor» (country is poor in natural resources), «moderate» - the average level of security; «rich» - a surplus of natural resources.

In current world economy conditions, good infrastructures as well as level of knowledge-intensive production and quality of labor resources are necessary conditions for gaining some competitive advantages.

Among the evaluation models based on panel data analysis, several theoretical research studies showed that fixed telephone subscriptions index (per 100 people) could be applicable to evaluation process [12; 13]. Nowadays, the business infrastructure is highly depended on Internet access quality. Accordingly to that, we assume, the indicator of mobile internet penetration, which is defined as the share of the population using smartphones, could replace fixed telephone subscriptions index in panel data models.

The non-traditional determinants of CIPE include a set of socio-political characteristics of the host economy [13]. Thus, Kaufmann et al [3] proposes six worldwide governance indicators (WGI): government effectiveness (GE), the control of corruption (CC), the rule of law (RL), political stability (PS), voice and accountability (VA), and the regulatory quality (RQ).

In the same context, Berden et al. [21] have used a panel data set covering 128 countries around the world to examine the impact of governance indicators on FDI inflows and outflows. The results have shown that political stability and the quality of regulation stimulate FDI inflows. On the other hand, increasing the voice and accountability index reduces FDI inflow. By the way, it is believed that high GDP growth rate, abundance of natural resources, well-developed infrastructure, and macroeconomic stability have positive and significant impact on FDI inflows, while other studies found the opposite.

Conclusions. Within this study, we reviewed the theoretical framework on the location determinants of FDI. The analysis of international experiences within CIPE process reveals possibility of combining quantitative and qualitative characteristics of the host-country economy.

It is worth noting that some studies of statistics in transition economies have shown that market size, natural resources, infrastructure, macroeconomic stability and the quality of public institutions have a statistically significant positive impact on FDI, while other studies have shown the opposite.

Thus, further studies of economic, political and institutional determinants of FDI flows should be done accordingly to specific features of areas they belong to. CIPE in conditions of political instability and shocks in host-country economy needs constant amendment, so it is important to study the possibilities of new determinants and forecast future FDI inflows.

References

1. Dunning, J. H., Lundan, S. M. (2008). *Multinational Enterprises and the Global Econom.* (2nd ed.). Cheltenham: Edward Elgar [in English].
2. Thompson, A. & Strickland, A. (1999). *Strategic*

Література

1. Multinational Enterprises and the Global Economy, 2nd ed., John H. Dunning, Sarianna M. Lundan Edward Elgar, Cheltenham, UK (2008).
2. Thompson A. & Strickland A. (1999). *Strategic*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- management – Concept and Cases*. (11th ed.). New York: McGraw-Hill Companies [in English].
3. Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2011). The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues. *Hague Journal on the Rule of Law*, 3(02), 220–246 [in English].
 4. Globerman, S., & Shapiro, D. (2003). Global foreign direct investment flows: the role of governance infrastructure. *World Development*, 30, 1899–1919 [in English].
 5. Mathur, A., & Singh, K. (2013). Foreign direct investment, corruption and democracy. *Applied Economics*, 45(8), 991–1002 [in English].
 6. Fukumi, A., & Nishijima, S. (2010). Institutional quality and foreign direct investment in Latin America and the Caribbean. *Applied Economics*, 42(14), 1857–1864 [in English].
 7. Fedonin, O. S., Riepina, I. M., Oleksiuk, O. I. (2003). *Potensial pidpriemstva: formuvannia ta otsinka [Enterprise potential: formation and evaluation]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
 8. Lieonov, S. V. (2009). *Investytsiyni potentsial bankivskoi systemy Ukrainy [Investment potential of the banking system of Ukraine]*. Sumy: DVNZ “UABS NBU” [in Ukrainian].
 9. Dawid, H., & Reimann, M. (2005). Evaluating Market Attractiveness: Individual Incentives Versus Industry Profitability. *Computational Economics*, 24(4), 321–355 [in English].
 10. Kulczycka, J., Nowaczek, A., Hałasik, K., Whirt, H., Szkop, R (2017). The analysis of factors, barriers and conditions that affect the attractiveness of mining investment in Poland - own research. *Mining Science*, 24, 209–226 [in English].
 11. Buckley, P. J., Clegg, J., & Wang, C. (2007). Is the relationship between inward FDI and spillover effects linear? An empirical examination of the case of China. *Journal of International Business Studies*, 38(3), 447–459 [in English].
 12. Kinoshita, Y., & Campos, N. F. (2004). Estimating the Determinants of Foreign Direct Investment Inflows: How important are sampling and omitted variable biases? *BOFIT Discussion Paper No. 10*. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1015209 [in English].
 13. Bouchoucha, N., & Benammou, S. (2018). Does Institutional Quality Matter Foreign Direct Investment? Evidence from African Countries. *Journal of the Knowledge Economy*, 11, 390–404 [in English].
 14. Sarno, L., & Taylor, M. P. (1999). Moral hazard, asset price bubbles, capital flows, and the East Asian crisis. *Journal of International Money and Finance*, 18(4), 637–657 [in English].
 15. Marcel, D. T. A. (2019). Impact of the Foreign Direct Investment on Economic growth on the Republic of Benin. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 3(2), 69–78 [in English].
 16. Agnihotri, A., Arora, S. (2019). Study of Linkages Between Outward Foreign Direct Investment (OFDI) and Domestic Economic Growth: an Indian Perspective. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 3(1), 43–49 [in English].
 17. Bhowmik, D. (2018). Financial Crises and Nexus Between Economic Growth and Foreign Direct Investment. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(1), 58–74 [in English].
 18. Handbook of Statistics 2019. (2019). UNCTAD. *management – Concept and Cases* 11th ed. *McGraw-Hill Companies*, 1088 p.
 3. Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2011). The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues. *Hague Journal on the Rule of Law*, 3(02), 220–246.
 4. Globerman, S., & Shapiro, D. (2003). Global foreign direct investment flows: the role of governance infrastructure. *World Development*, 30, 1899–1919.
 5. Mathur, A., & Singh, K. (2013). Foreign direct investment, corruption and democracy. *Applied Economics*, 45(8), 991–1002.
 6. Fukumi, A., & Nishijima, S. (2010). Institutional quality and foreign direct investment in Latin America and the Caribbean. *Applied Economics*, 42(14), 1857–1864.
 7. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник / О. С. Федонін, І. М. Рєпіна, О. І. Олексюк. – К.: КНЕУ. – 2003. – 316 с.
 8. Інвестиційний потенціал банківської системи України: монографія / С. В. Лєонов. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 375 с.
 9. Dawid, H., & Reimann, M. (2005). Evaluating Market Attractiveness: Individual Incentives Versus Industry Profitability. *Computational Economics*, 24(4), 321–355.
 10. Kulczycka, J., Nowaczek, A., Hałasik, K., Whirt, H., Szkop, R (2017). The analysis of factors, barriers and conditions that affect the attractiveness of mining investment in Poland - own research. *Mining Science*; 24, 209–226.
 11. Buckley, P. J., Clegg, J., & Wang, C. (2007). Is the relationship between inward FDI and spillover effects linear? An empirical examination of the case of China. *Journal of International Business Studies*, 38(3), 447–459.
 12. Kinoshita, Y., & Campos, N. F. (2004). Estimating the Determinants of Foreign Direct Investment Inflows: How important are sampling and omitted variable biases?, September 2007. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1015209.
 13. Bouchoucha, N., & Benammou, S. (2018). Does Institutional Quality Matter Foreign Direct Investment? Evidence from African Countries. *Journal of the Knowledge Economy*.
 14. Sarno, L., & Taylor, M. P. (1999). Moral hazard, asset price bubbles, capital flows, and the East Asian crisis: *Journal of International Money and Finance*, 18(4), 637–657.
 15. Marcel, D. T. Am. (2019). Impact of the Foreign Direct Investment on Economic growth on the Republic of Benin. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 3(2), 69–78.
 16. Agnihotri, An., Arora, Sh. (2019). Study of Linkages Between Outward Foreign Direct Investment (OFDI) and Domestic Economic Growth: an Indian Perspective. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 3(1), 43–49.
 17. Bhowmik, D. (2018). Financial Crises and Nexus Between Economic Growth and Foreign Direct Investment. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(1), 58–74.
 18. UNCTAD (2019). Handbook of Statistics 2019. Retrieved from: <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2591>.
 19. World Bank (2019). World Development Indicators 2019. World Bank. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator>.
 20. De Melo, M., C. Denizer, A. Gelb, and S. Tenev, 1997, “Circumstance and Choice: The Role of Initial Conditions Policies in Transition Economies,” World Bank Policy Research Working Paper 1866 (Washington: The World

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

unctad.org. Retrieved from: <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2591> [in English].

19. Development Indicators 2019. (2019). World Bank. *data.worldbank.org*. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator> [in English].

20. De Melo, M., Denizer, C., Gelb, A., and Tenev, S. (1997). Circumstance and Choice: The Role of Initial Conditions Policies in Transition Economies. *World Bank Policy Research Working Paper, 1866* [in English].

21. Berden, K., Bergstrand, J. H., & van Etten, E. (2013). Governance and Globalisation. *The World Economy, 37(3)*, 353–386 [in English].

Bank).

21. Berden, K., Bergstrand, J. H., & van Etten, E. (2013). Governance and Globalisation. *The World Economy, 37(3)*, 353–386.

Received for publication 25.05.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Lyulyov O. V., Moskalenko B. A. Features of estimating the determinants of foreign direct investment flows within country investment potential evaluation. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1 (20), С. 6-11.

**Люльов
Олексій Валентинович**

доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри маркетингу, Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту імені Олега Балацького, Сумський державний університет;

<https://orcid.org/0000-0002-4865-7306>;

e-mail: alex_lyulev@econ.sumdu.edu.ua;

**Lyulyov
Oleksii Valentynovych**

Doctor of Economics, Associate Professor, Head of the Department of Marketing, Oleg Balatskyi Academic and Research Institute of Finance, Economics and Management, Sumy State University;

<https://orcid.org/0000-0002-4865-7306>;

e-mail: alex_lyulev@econ.sumdu.edu.ua;

**Москаленко
Богдан Андрійович**

аспірант кафедри маркетингу, Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту імені Олега Балацького, Сумський державний університет;

<https://orcid.org/0000-0003-3972-1705>;

e-mail: b.mos.sumdu@gmail.com

**Moskalenko
Bogdan Andriiovych**

Postgraduate Student at the Department of Marketing, Oleg Balatskyi Academic and Research Institute of Finance, Economics and Management, Sumy State University;

<https://orcid.org/0000-0003-3972-1705>;

e-mail: b.mos.sumdu@gmail.com.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 351

UDC 351

О. В. Ярошевська, д. е. н.,
доцент,
М. М. Залунін, аспірант

O. V. Yaroshevskaya, Doctor of Economics,
Associate Professor,
M. M. Zalunin, Postgraduate Student

**КРИТЕРІЇ ТА ОБМЕЖЕННЯ ЦИРКУЛЯРНОЇ
ЕКОНОМІКИ В ПЕРЕРОБНІЙ
ПРОМИСЛОВІСТІ УКРАЇНИ**

**CRITERIA AND LIMITATIONS
OF CIRCULAR ECONOMY
IN UKRAINE PROCESSING INDUSTRY**

Актуальність теми дослідження. Актуальність впровадження принципів функціонування циркулярної економіки в діяльність підприємств переробної галузі України зумовлена, перш за все, значним споживанням природних ресурсів та шкодою навколишньому середовищу за рахунок утворення великих обсягів відходів.

Постановка проблеми. Циркулярна економіка, або економіка замкнутого циклу, розглядається сучасними науковцями як складова четвертої промислової революції. В її основі покладений принцип вторинної переробки будь-якої продукції, в результаті чого відбувається мінімізація відходів від економічної діяльності, значне скорочення споживання природних ресурсів, а також перехід на поновлювані ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних дослідників увага даному питанню приділялась в роботах: Н. Гаховича, І. Тимошенка, М. Андерсена, Ю. Генга, Дж. Фу, Дж. Саркіса, Б. Хью, М. Ледера, І. Рашида, К. Вебстера, Н. Шмиголь та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Ефективний економічний розвиток, в умовах трансформаційних змін та переходу до економіки замкнутого циклу, передбачає виконання наступних передумов: додатні темпи приросту галузевих ВВП та скорочення в абсолютному вимірі обсягів забруднень всіх видів, внаслідок економічної діяльності, та обумовлює необхідність подальших розробок у даному напрямку.

Постановка завдання. Визнання вказаних передумов в якості стратегічної альтернативи розвитку держави одночасно буде сприяти покращенню значень відносних показників забруднення навколишнього середовища, в порівнянні з сукупним випуском продукції.

Виклад основного матеріалу. У статті запропонована методика узагальнюючого індексу еколого-економічного розвитку.

Висновки. На основі результатів дослідження та запропонованого індексу, проведено кількісний аналіз результатів формування замкнутого еколого-економічного циклу переробної галузі України та розроблені рекомендації щодо його активізації.

Ключові слова: еколого-економічний розвиток; економіка замкнутого циклу; циркулярна економіка; переробна галузь.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-1(20)-12-19

Urgency of the research. The urgency of implementing the principles of the circular economy in the activities of processing enterprises of Ukraine is due primarily to significant consumption of natural resources and damage to the environment due to the generation of large amounts of waste.

Target setting. The circular economy, or closed-cycle economy, is considered by modern scientists as part of the fourth industrial revolution. It is based on the principle of recycling of any product, resulting in minimization of waste from economic activities, a significant reduction in consumption of natural resources, as well as the transition to renewable resources.

Actual scientific researches and issues analysis. Among domestic researchers, attention was paid to this issue in the scientific works of N. Gakhovych, O. Tymoshenko, M. Andersen, Y. Geng, J. Fu, J. Sarkis, B. Xue, M. Lieder, A. Rashid, K. Webster, N. Shmygol and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. Effective economic development, in the conditions of transformational changes and transition to a closed-cycle economy, presupposes the fulfillment of the following preconditions: positive growth rates of sectoral GDP and reduction in absolute terms of all types of pollution due to economic activity, and necessitates further development in this direction.

The research objective. Recognition of preconditions as a strategic alternative to the development of the state will at the same time contribute to the improvement of the values of relative indicators of environmental pollution, in comparison with the total output.

The statement of basic materials. The article proposes a method of generalizing the index of ecological and economic development.

Conclusions. Based on the results of the study and the proposed index, a quantitative analysis of the results of the formation of a closed ecological and economic cycle of the processing industry of Ukraine and developed recommendations for its activation.

Keywords: ecological and economic development; closed cycle economy; circular economy; processing industry.

Актуальність теми дослідження. Актуальність впровадження принципів функціонування циркулярної економіки в діяльність підприємств переробної галузі України зумовлена, перш за все, значним споживанням природних ресурсів та шкодою навколишньому середовищу за рахунок утворення великих обсягів відходів. Замість нескінченного, надмірного кругообігу споживацтва сьогодні світові потрібна економічна модель, яка відображає наші соціальні

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

цінності та приносить користь планеті. Іншими словами, нам потрібна циркулярна економіка, як система, в якій ми можемо застосовувати принципи зменшення відходів, ремонту, налагодження речей, а не викидання їх та купівлі нових речей, їх відновлення, регенерацію та переробку. Але сьогодні на Україні, на жаль, економіка є лінійною, втім розвиток економіки замкнутого циклу, циркулярної економіки є досить складною і актуальною задачею.

Постановка проблеми. Циркулярна економіка, або економіка замкнутого циклу, розглядається сучасними науковцями як складова четвертої промислової революції. В її основі покладений принцип вторинної переробки будь-якої продукції, в результаті чого відбувається мінімізація відходів від економічної діяльності, значне скорочення споживання природних ресурсів, а також перехід на поновлювані ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних та іноземних дослідників увага даному питанню приділялась в роботах: Н. Гаховича, І. Тимошенко [1; 2], М.Андерсен [3], Ю. Генг, Дж. Фу, Дж. Саркіс, Б. Хью [4], М. Ледер, І. Рашид [5], К. Вебстер [6], Н. Шмиголь [8] а інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Ефективний економічний розвиток, в умовах трансформаційних змін та переходу до економіки замкнутого циклу, передбачає виконання наступних передумов:

1. Додатні темпи приросту галузевих ВВП, що не поступаються відповідним темпам приросту сукупного випуску продукції. Тим самим, частка проміжного споживання буде мати тенденцію до зниження. Умовою досягнення такої динаміки є поступовий перехід від первинної обробки ресурсів до високотехнологічного виробництва, здатного генерувати високу частку доданої вартості, в тому числі за рахунок структурних зрушень;

2. Скорочення в абсолютному вимірі обсягів забруднень всіх видів, внаслідок економічної діяльності. Реалізація даної передумови передбачає проведення комплексу природоохоронних заходів, модернізацію існуючих технологій виробництва та впровадження інновацій за рахунок капітальних інвестицій, повторне використання відходів в якості сировини тощо. Визнання вказаних передумов в якості стратегічної альтернативи розвитку держави одночасно буде сприяти покращенню значень відносних показників забруднення навколишнього середовища, в порівнянні з сукупним випуском продукції.

Постановка завдання. Метою даної роботи є розробка методики узагальнюючого індексу еколого-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідимо відповідність економічного розвитку України та переробної промисловості вказаним обмеженням, за даними 2016-2018 р. Такий інтервал досліджень обумовлений тим, що починаючи з 2016 р. національна економіка відновила зростання після спаду 2014-2015 р.

В (Табл. 1) наведені розрахункові дані галузевого економічного зростання в Україні за показниками доданої вартості та сукупного випуску продукції, а також середньорічні темпи їхнього приросту.

Відповідно до виробничого методу розрахунку ВВП, його обсяг обчислюється як сума галузевих доданих вартостей, колонки (2)-(3). Також з макроекономіки відомо, що в процесі створення ВВП, частина виготовленої продукції, товарів та послуг спрямовується на внутрішнє споживання. Таким чином, реальний обсяг сукупного випуску, колонки (5)-(6), завжди перевищує ВВП.

Так, за даними 2018 р., частка доданої вартості по економіці в цілому складала 40,01%, а проміжне споживання – 59,99%. У переробній промисловості ситуація була набагато гіршою, оскільки частка доданої вартості дорівнювала лише 25,3%, відповідно, проміжне споживання – 74,7%. Зважаючи на те, що підприємства переробної промисловості виробляють близько 22% від ВВП, впровадження трансформаційних змін, з метою планомірного переходу даної галузі до засад циркулярної економіки є вкрай актуальним завданням.

Розрахунок середньорічних темпів приростів зазначених показників відбувався в порівняннях цінах 2016 р., з урахуванням дефлятора ВВП. За даними Державної служби статистики України [7], в 2017 р. дефлятор ВВП складав 1,221, а в 2018 р. – 1,154.

Таблиця 1

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**Динаміка галузевого економічного розвитку за даними 2016-2018 р. в порівняних цінах**

Галузі економіки	Додана вартість, млн. грн.		Річний темп приросту, %	Сукупний випуск продукції, млн. грн.		Річний темп приросту, %
	2016 р.	2018 р.		2016 р.	2018 р.	
1	2	3	4	5	6	7
1. Сільське, лісове та рибне господарство	288578	265379	-4,10%	745401	707823	-2,55%
2. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	144145	160952	5,67%	303336	292787	-1,75%
3. Переробна промисловість, у тому числі:	546930	561057	1,28%	2188938	2220768	0,72%
3.1. Виробництво харчових продуктів	216988	216839	-0,03%	780383	738706	-2,71%
3.2. Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	37595	33193	-6,04%	150460	173609	7,42%
3.3. Металургійне виробництво	48921	50476	1,58%	337692	357971	2,96%
3.4. Інша переробна промисловість	243426	260549	3,46%	920403	950482	1,62%
4. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	84907	91708	3,93%	253334	273300	3,87%
5. Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	9885	9084	-4,14%	32063	32482	0,65%
6. Будівництво	58977	73122	11,35%	251847	319213	12,58%
7. Інші види діяльності	1251945	1365675	4,44%	2238233	2470119	5,05%
Разом	2385367	2526977	2,93%	6013152	6316491	2,49%

*Джерело: побудовано автором на основі [7; 9]

Згідно отриманих результатів, темпи зростання економіки України у 2017 р. дорівнювали 1,0245 (+2,45%), а в 2018 р. – 1,0340 (+3,40%). Таким чином, середньорічний приріст ВВП за означений період складав +2,93%. Лідерами економічного зростання були: будівництво (+11,35% щороку), добувна промисловість (+5,67%) та інші види діяльності (+4,44%), що включають торгівлю, транспорт, професійну, наукову та технічну діяльність, освіту, державне управління, охорону здоров'я та соціальну сферу. В той же час, найбільше падіння спостерігалось у водопостачанні (-4,14% щороку) та сільському господарстві (-4,10%). Переробна промисловість демонструвала помірні темпи зростання відносно економіки країни, на рівні +1,28%. При цьому, в структурі її випуску відбувались певні зрушення: збільшувалась частка продукції машинобудування та металургійного виробництва з одночасним скороченням частки нафтопереробки, хімічної промисловості та харчових продуктів.

Щодо показників забруднення навколишнього природного середовища, саме обсяг сукупного випуску продукції, а не ВВП, напряму впливає на величину заподіяної шкоди. Відмінності в динаміці цих показників, колонки (4) та (7) (Табл. 1), обумовлюються сукупним впливом двох груп факторів: галузевим ціноутворенням та темпами технологічного переоснащення, внаслідок чого змінюються частки проміжного споживання кожної галузі.

Співставлення середньорічної динаміки галузевої доданої вартості та відповідного випуску продукції у графічному вигляді, на виконання першого обмеження ефективного розвитку циркулярної економіки, наведені на (Рис. 1).

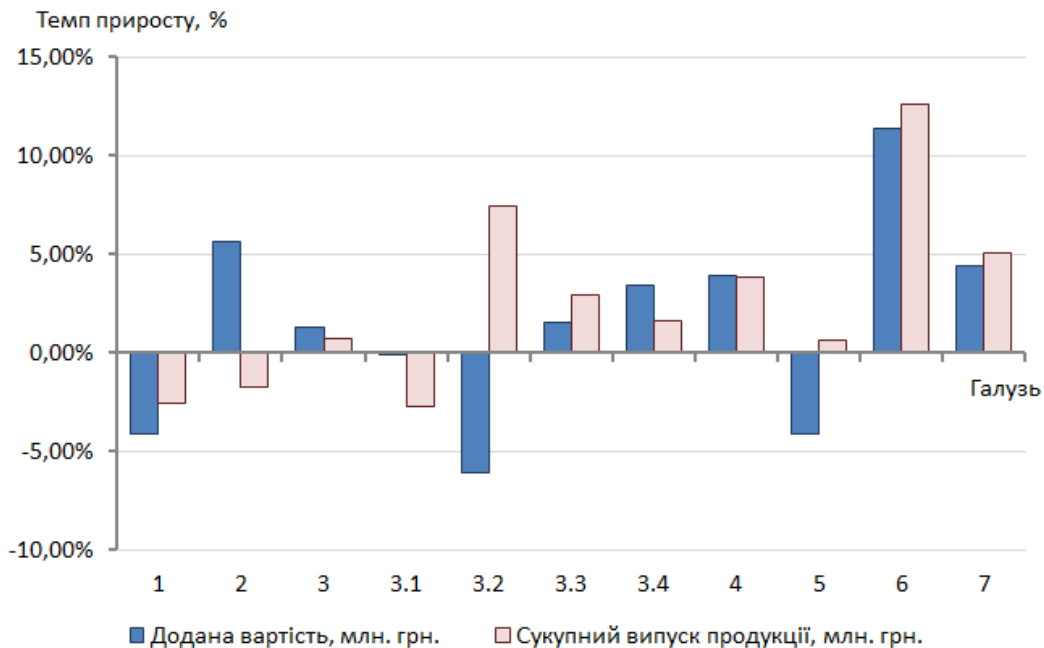
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Рис. 1. Співставлення середньорічної динаміки галузевої доданої вартості та сукупного випуску продукції за даними 2016-2018 р.

*Джерело: побудовано автором на основі [7; 9]

По горизонтальній осі на (Рис. 1) відкладено галузі, порядкові номери яких співпадають з даними (Табл. 1). Як бачимо, перша передумова виконувалась лише для таких напрямків економічної діяльності, як: добувна промисловість та розроблення кар'єрів, переробна промисловість, постачання електроенергії, газу та пари.

Протягом 2016-2018 р., ВВП у переробній промисловості зростав щороку на +1,28%. За цей період частка проміжного споживання у цій галузі скоротилась з 75,0% до 74,7%. Зазначені позитивні зміни відбувались, перш за все, за рахунок розвитку машинобудування. Однак, незважаючи на вказану динаміку, її темпи не дозволять отримати суттєвий додатний ефект у довгостроковій, або середньостроковій перспективі. Саме тому, даний процес потребує значної активізації.

Згідно існуючої статистичної практики, вплив економічного зростання на стан довкілля вимірюється наступними показниками: забруднення атмосферного повітря, використання та забруднення водних ресурсів, утворення відходів та поводження з ними, використання добрив та пестицидів, лісових ресурсів тощо. Останні дві групи показників мають безпосереднє відношення до галузі сільського, лісового та рибного господарства, тому при дослідженні обмежень циркулярної економіки в переробній промисловості України, не розглядаються. Враховуючи вищесказане та наявні дані у відкритому доступі щодо стану навколишнього середовища [8], до складу показників забруднення увійшли:

- обсяги атмосферних викидів забруднюючих речовин (X_1) та діоксиду вуглецю (X_2);
- обсяги утворення промислових відходів (X_3);
- обсяги забору (X_4) та використання прісної води промисловими підприємствами (X_5).

Дослідимо абсолютну динаміку забруднення навколишнього середовища внаслідок здійснення економічної діяльності, у відповідності до другої передумови ефективного впровадження циркулярної економіки. Дані (Табл. 2) дозволяють визначити, якої шкоди завдає довкіллю переробна промисловість.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Таблиця 2

Абсолютні обсяги забруднень навколишнього середовища за даними 2018 р.

Галузі економіки	Абсолютні обсяги забруднень				
	X ₁ , тис. тон	X ₂ , тис. тон	X ₃ , тис. тон	X ₄ , млн. м ³	X ₅ , млн. м ³
1	2	3	4	5	6
1. Сільське, лісове та рибне господарство	78,2	1174,0	5968,1	4698	2029
2. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	445,1	3892,2	301448,9	144	24
3. Переробна промисловість, у тому числі:	882,9	47877,4	31523,2	557	667
3.1. Виробництво харчових продуктів	37,2	2621,7	6265,8	60	85
3.2. Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	35,5	3308,8	–	–	–
3.3. Металургійне виробництво	728,5	31515	21799,3	418	485
3.4. Інша переробна промисловість	81,7	10431,9	3458,1	79	97
4. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	988,8	68464	6322,7	2563	2674
5. Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	16,2	141,7	397,4	2460	1273
6. Будівництво	3,4	57,0	378,8	36	13
7. Інші види діяльності	93,7	4772,0	751,3	247	110
Разом	2508,3	126378,3	346790,4	10705	6790

*Джерело: побудовано автором на основі [7; 9]

Відносні показники структури свідчать про те, що у 2018 р. підприємства переробної промисловості генерували: 35,2% від всіх викидів забруднюючих речовин; 37,9% викидів діоксиду вуглецю; 9,1% промислових відходів; 5,2% забору та 9,8% використання прісної води. Зважаючи на частку ВВП галузі, що складала 22,2%, можна зробити висновок про надмірне забруднення повітря атмосферними викидами, основними стаціонарними джерелами яких є металургійна промисловість. На неї у 2018 р. припадало 29,0% від всіх промислових викидів забруднюючих речовин та 24,9% – діоксиду вуглецю по Україні. Лише галузь з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря перевищувала цей негативний результат. Саме тому, при формуванні замкненого еколого-економічного циклу переробної галузі України, важливу роль набуває динаміка зазначених показників в часі, табл. 3.

Як видно з (Табл. 3), протягом останніх років переробна галузь України, незважаючи на зростання випуску продукції, скорочувала обсяги викидів за всіма джерелами забруднень, що є позитивним. Найбільші щорічні скорочення, на рівні -11,47%, зазнали викиди діоксиду вуглецю за рахунок металургійного виробництва. Саме тому, основним завданням є збереження поточної динаміки цільових показників.

Проблему кількісного вимірювання узагальнюючого ефекту від зазначених змін у даному дослідженні пропонується вимірювати на основі середніх геометричних, оскільки проведений аналіз тенденцій еколого-економічного розвитку був заснований на відносних показниках динаміки.

До складу галузевого індексу економічного розвитку входять два фактори: галузеві середньорічні темпи зростання ВВП та їхнє відношення до темпів зростання сукупного випуску продукції. Обидва показники повинні максимізуватись, що свідчить про кількісні та якісні позитивні зміни.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Таблиця 3

Середньорічні темпи приросту обсягів забруднень за даними 2016-2018 р., %

Галузі економіки	Середньорічні темпи приросту обсягів забруднень, %				
	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅
1	2	3	4	5	6
1. Сільське, лісове та рибне господарство	-2,11	15,60	-17,25	22,01	12,79
2. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	-2,21	14,32	12,67	-16,99	-14,72
3. Переробна промисловість, у тому числі:	-4,92	-11,47	-3,84	-1,83	-0,81
3.1. Виробництво харчових продуктів	4,91	7,68	4,51	-1,63	-2,82
3.2. Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	0,43	4,64	–	–	–
3.3. Металургійне виробництво	-6,06	-15,96	-1,05	-2,31	-0,71
3.4. Інша переробна промисловість	-0,30	-3,42	-24,66	0,64	0,52
4. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	-16,39	-6,95	-8,25	-2,89	-3,10
5. Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	7,19	-22,86	-6,79	0,76	0,71
6. Будівництво	-1,44	-31,84	12,33	2,90	8,71
7. Інші види діяльності	-12,47	-12,29	-12,65	9,24	-23,51
Разом	-9,73	-8,39	9,44	7,14	1,37

*Джерело: побудовано автором на основі [7; 9]

$$IEP = \sqrt{T_{ВВП} \times T_{ВВП/СВ}}, \quad (1)$$

Де IEP – галузевий індекс економічного розвитку; $T_{ВВП}$ – середньорічний темп зростання галузевого ВВП; $T_{ВВП/СВ}$ – відношення темпу зростання галузевого ВВП до темпу зростання сукупного випуску продукції.

Якщо отриманий індекс приймає значення $IEP > 1$, це означає, що галузь не тільки нарощує додану вартість, але й скорочує частку проміжного споживання, що свідчить про зростання ефективності її діяльності.

Галузевий індекс екологічного навантаження формується на основі темпів зростання обсягів забруднення навколишнього середовища за всіма напрямками оцінки.

$$IEH = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n T_{X_i}}, \quad (2)$$

Де IEH – галузевий індекс екологічного навантаження; T_{X_i} – середньорічний темп зростання обсягів забруднення за i -им напрямком оцінки; n – кількість напрямків оцінки, $n = 5$.

Напрямок оптимізації кожного T_{X_i} є мінімізація. Якщо $T_{X_i} < 1$, це означає, що середньорічний обсяг i -ого виду забруднення в абсолютному вимірі мав тенденцію до скорочення та навпаки. Відповідно, результативний показник IEH також повинний мінімізуватись.

Тоді, узагальнюючий індекс галузевого еколого-економічного розвитку, в рамках переходу переробної галузі до економіки замкнутого циклу, буде обчислюватись за формулою:

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

$$I = \frac{IEP}{IEH}, \quad (3)$$

Де I – узагальнюючий індекс галузевого еколого-економічного розвитку.

Даний узагальнюючий індекс повинний максимізуватись. Результати його розрахунку у графічному вигляді наведені на (Рис. 2).

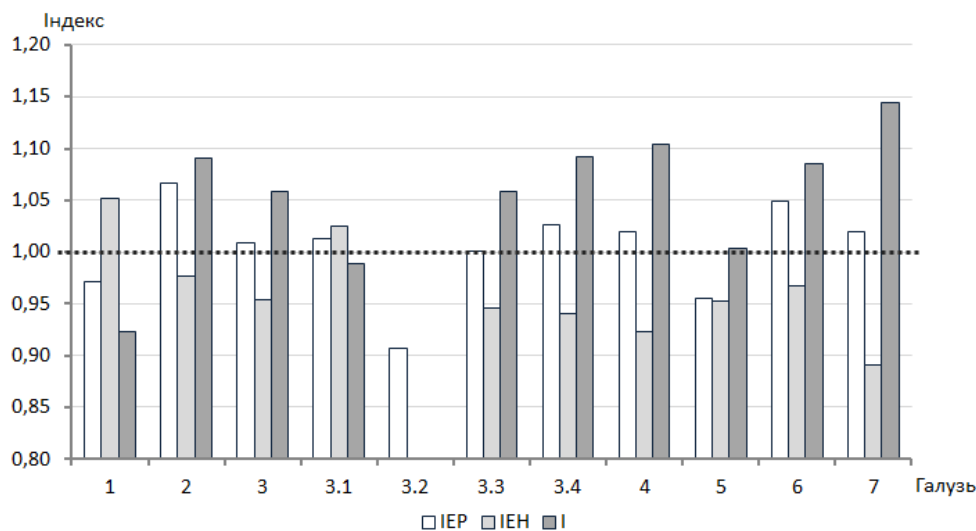

Рис. 2. Результати розрахунку узагальнюючого індексу еколого-економічного розвитку за даними 2016-2018 р.

*Джерело: побудовано автором на основі [7; 9]

Як свідчать розрахунки, у переробній промисловості в останні роки склались сприятливі умови, згідно з якими помірно економічне зростання супроводжувалось суттєвим скороченням атмосферних викидів, зокрема, діоксиду вуглецю.

Висновки. Узагальнюючий індекс еколого-економічної ефективності прийняв значення 1,06. Позитивний результат було досягнуто за рахунок металургійного виробництва та машинобудування. В той же час, у харчовій промисловості спостерігалось зростання обсягів викидів випереджаючими темпами, що негативно [4]. Відносно виробництва коксу та нафтопродуктів, державна статистична звітність не містить даних щодо обсягів забруднень [5], тому вказані розрахунки не проводились. Оскільки розробка та впровадження технологій замкнутого циклу у виробничу діяльність потребує значних інвестиційних ресурсів, рекомендаціями в даному випадку є збереження існуючих тенденцій за рахунок активізації та подальшого впровадження природоохоронних заходів.

Таким чином, науковою новизною даної роботи є розробка методики узагальнюючого індексу еколого-економічного розвитку, що на відміну від існуючих, дозволяє проводити кількісний аналіз результатів формування замкнутого еколого-економічного циклу переробної галузі України та розробляти рекомендації щодо його активізації.

Література

1. Тимошенко І. П. Циркулярна економіка для умов України / І. П. Тимошенко, О. Л. Дронова // Формування ринкових відносин в Україні. - 2018. - № 9. - С. 120-127.
2. Гахович Н. Г. Екологізація промислового виробництва як необхідна умова подолання диспропорційності. Світогосподарська диспропорційність: особливості, тенденції, вплив на економіку України /

References

1. Tymoshenko, I. P., Dronova, O. L. (2018). Tsyrukuliarna ekonomika dlia umov Ukrainy [Circular economy for the conditions of Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine* (9), 120-127 [in Ukrainian].
2. Gakhovich, N. G. (2012). Ekolohizatsiia promyslovoho vyrobnytstva yak neobkhidna umova podolannia

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Н. Г. Гахович; за ред. чл.-кор. НАН України
Л. В. Шинкарук. - К., 2012. - С. 94-98.

3. Andersen, M.S. (2007). An introductory note on the environmental economics of the circular economy. *Sustainability Science*, 2(1), 133-140. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11625-006-0013-6>.

4. Geng, Y., Fu, J., Sarkis, J., & Xue, B. (2012). Towards a national circular economy indicator system in China: an evaluation and critical analysis. *Journal of Cleaner Production*, 23, 216-224. DOI: 10.1016/j.jclepro.2011.07.005.

5. Lieder, M. & Rashid, A. (2016). Towards circular economy implementation: a comprehensive review in context of manufacturing industry. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 115, No. 1, p. 36-51, March. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.12.042>.

6. Webster, K. (2015). *The Circular Economy: A Wealth of Flows*. Isle of Wight: Ellen MacArthur Foundation.

7. Україна у цифрах 2018: статистичний збірник / Державна служба статистики України. - К., 2019- 45 с.

8. Шмиголь Н. М. Методологія управління прямими доходами підприємства / Н. М. Шмиголь // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. - 2010. - № 6. - С. 243-247.

9. Довкілля України за 2018 рік: статистичний збірник / Державна служба статистики України. - К., 2019. - 214 с.

dysproportsiinosti [Ecologization of industrial production as a necessary condition for overcoming disproportion]. L.V. Shinkaruk (Eds.). *Svitohospodarska dysproportsiinist: osoblyvosti, tendentsii, vplyv na ekonomiku Ukrainy – World economic disproportion: features, tendencies, influence on the economy of Ukraine* : Scientific report. (pp. 94-98). Kyiv [in Ukrainian].

3. Andersen, M. S. (2007). An introductory note on the environmental economics of the circular economy. *Sustainability Science*, 2(1), 133-140. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11625-006-0013-6> [in English].

4. Geng, Y., Fu, J., Sarkis, J., & Xue, B. (2012). Towards a national circular economy indicator system in China: an evaluation and critical analysis. *Journal of Cleaner Production*, 23, 216-224. DOI: 10.1016/j.jclepro.2011.07.005 [in English].

5. Lieder, M. & Rashid, A. (2016). Towards circular economy implementation: a comprehensive review in context of manufacturing industry. *Journal of Cleaner Production*, 115, 1, 36-51. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.12.042> [in English].

6. Webster, K. (2015). *The Circular Economy: A Wealth of Flows*. Isle of Wight: Ellen MacArthur Foundation [in English].

7. *Ukraina u tsyfrakh 2018: statystychnyi zbirnyk [Ukraine in figures 2018. Statistical collection]*. (2019). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine [in Ukrainian].

8. Shmigol, N. M. (2010). Metodolohiia upravlinnia priamymy dokhodamy pidpriemstva [Methodology of direct income management of the enterprise]. *Derzhava ta rehiony. Seria: Ekonomika ta pidpriemnytstvo – State and regions. Series: Economics and Entrepreneurship*, 6, 243-247. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2010_6/files/EC610_40.pdf [in Ukrainian].

9. *Dovkillia Ukrainy za 2018 rik: statystychnyi zbirnyk [Environment of Ukraine for 2018. Statistical collection]*. (2019). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine [in Ukrainian].

Надійшла 5.03.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Ярошевська О. В., Залунін М. М. Критерії та обмеження циркулярної економіки в переробній промисловості України. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1 (20), С. 12-19.

**Ярошевська
Оксана Володимирівна**

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, Класичний приватний університет;
<https://orcid.org/0000-0003-3569-8763>;

E-mail: Yaroshevskaya-kseniya@meta.ua;

**Yaroshevskaya
Oksana Volodymyrivna**

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor at the Department of Economics, Classical Private University;

<https://orcid.org/0000-0003-3569-8763>;

E-mail: Yaroshevskaya-kseniya@meta.ua;

**Залунін
Микита Михайлович**

аспірант кафедри національна економіка, маркетинг та міжнародні економічні відносини, Класичний приватний університет;
<https://orcid.org/0000-0003-0028-1984>;

E-mail: 777-komandos@ukr.net;

**Zalunin
Mykyta Mikhailovich**

Postgraduate Student at the Department of National Economy, Marketing and international economic relations, Classical Private University;

<https://orcid.org/0000-0003-0028-1984>;

E-mail: 777-komandos@ukr.net.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.58(477)

UDC 338.58(477)

О. О. Стрижак, к. е. н.,
доцент**O. O. Stryzhak**, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor**ВИМІРЮВАННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ В
УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ****MEASURING TRANSACTION COSTS IN
UKRAINE ECONOMY**

Актуальність теми дослідження. В економіці більшості країн, і в Україні зокрема, питома вага трансакційних витрат зростає з кожним роком. Окрім цього, стрімко збільшується кількість галузей, які надають послуги, в тому числі і трансакційні. Ці об'єктивні обставини суспільного розвитку призвели до формування окремого сектора сучасної економіки – трансакційного.

Постановка проблеми. Збільшення розміру трансакційних витрат як на рівні народного господарства в цілому, так і в окремих його галузях, обумовлює важливість опрацювання методологічних та методичних засад дослідження та оцінювання трансакційного сектора економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На питаннях оцінки та аналізу трансакційних витрат в економіці зосереджували увагу зарубіжні та вітчизняні вчені, а саме: Коуз Р., Норт Д., Уільямсон О., Еггертссон Т., Ерроу К., Далман К., Менар К., Аллен Д., Девід Р., Клейн С., Окслі Дж., Уолліс Дж., Архієреєв С., Малахов С., Литвінцева Г., Попов Є., Шастітко А., Нестеренко А., Капелюшніков Р., Юдкевич М., Аузан А., Тамбовцев В. та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень з питань оцінки трансакційних витрат й отримані вченими результати, однозначної методики розрахунку розміру цих витрат в економіці на теперішній час не розроблено.

Постановка завдання. Розвиток теоретичних підходів щодо вимірювання трансакційних витрат із врахуванням особливостей вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. Розглянуто й проаналізовано підходи до оцінки трансакційних витрат. Адаптовано підхід Норта-Уолліса щодо вимірювання рівня трансакційних витрат, на основі якого здійснено оцінку трансакційного сектора економіки України. Визначено основні проблеми вимірювання трансакційних витрат у вітчизняній економіці.

Висновки. Результати проведеного вимірювання свідчать про те, що трансакційний сектор економіки України знаходиться на відповідному умовам глобального суспільства рівні.

Ключові слова: трансакційні витрати; трансакційний сектор економіки; вимірювання трансакційних витрат.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-1(20)-20-27

Актуальність теми дослідження. В умовах загострення конкурентних відносин спостерігається збільшення кількості угод, які укладаються суб'єктами підприємницької діяльності. Такі угоди – трансакції – передбачають обмін правами власності на об'єкти угод. Здійснення будь-якої ринкової трансакції пов'язане з певними витратами економічних агентів на пошук та перевірку інформації про контрагента, на укладання самої угоди, на її виконання та захист умов, на розподіл та охорону прав власності, що передаються тощо. Відповідно

Urgency of the research. The proportion of transaction costs is growing every year in the economy of most countries, including Ukraine. In addition, the number of industries providing services, including transactional, is growing rapidly. These objective conditions of social development have led to the formation of a transactional sector of the modern economy.

Target setting. The development of methodological and methodological foundations for the study and evaluation of the transaction sector of the economy is important because the size of transaction costs increases both at the level of the national economy as a whole and in its individual sectors in particular.

Actual scientific researches and issues analysis. Foreign and domestic scientists focused on the assessment and analysis of transaction costs in the economy, in particular: Coase R., North D., Williamson O., Eggertsson T., Arrow K., Dalman K., Menard K., Allen D., David R., Klein S., Oxley J., Wallis J., Arhiereev S., Malakhov S., Litvintseva G., Popov E., Shastitko A., Nesterenko A., Kapelyushnikov R., Yudkevich M., Auzan A., Tambovtsev V., etc.

Uninvestigated parts of general matters defining. A significant amount of research on the assessment of transaction costs has been carried out and the results obtained by scientist. However, an unequivocal methodology for calculating the size of these costs in the economy has not yet been developed.

The research objective. Development of theoretical approaches to measurement of transaction costs with the adoption of a notable feature of the domestic economy.

The statement of basic materials. Approaches to the assessment of transaction costs were reviewed and analyzed. North-Wallis's approach to measuring transaction costs has been adapted. Assessment of the transaction sector of the economy of Ukraine was carried out on the basis of an adapted approach. The main problems of measuring transaction costs in the economy of Ukraine were identified.

Conclusions. The results of the measurement indicate that the transaction sector of the Ukrainian economy is quite well developed and corresponds to modern conditions.

Keywords: transaction costs; transaction sector of the economy; measurement of transaction costs.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

збільшення рівня невизначеності умов ринкової діяльності призводить до зростання розміру витрат, що супроводжують ринкові угоди. В економічній теорії ці витрати одержали назву трансакційних. Отже, в загальному розумінні трансакційні витрати – це витрати, що пов'язані із здійсненням та реалізацією угоди.

В економіці більшості країн, і в Україні зокрема, питома вага таких витрат зростає з кожним роком. Окрім цього, стрімко збільшується кількість галузей, які надають послуги, в тому числі і трансакційні. Ці об'єктивні обставини суспільного розвитку призвели до формування окремого сектора сучасної економіки – трансакційного. Оскільки в цьому секторі продукуються та надаються послуги, які на відміну від товарів, не мають матеріальної форми, не можуть зберігатися та накопичуватися, споживаються у момент надання тощо, то вимірювання обсягів їх виробництва потребує принципово нових підходів у порівнянні з традиційними методиками оцінки обсягів виробництва, які зазвичай використовуються для визначення результатів діяльності певних галузей чи секторів економіки. Саме тому питання вимірювання трансакційних витрат є особливо актуальними в умовах глобалізації економічних відносин та відповідного підвищення складності економічної взаємодії. Крім того, на наш погляд, на особливу увагу заслуговує питання визначення теоретичних засад формування трансакційного сектору економіки України, а також розробка практичних рекомендацій щодо його аналізу та оцінки.

Постановка проблеми. Під впливом інформатизації та глобалізації трансакційний сектор вже остаточно сформувався в економіках більшості країн світу. При цьому навіть при здійсненні приблизної оцінки очевидно, що загальний розмір трансакційних витрат збільшується як на рівні народного господарства в цілому, так і в окремих його галузях зокрема. Зважаючи на такі тенденції розвитку суспільства, зростає важливість розвитку теоретичних засад дослідження трансакційного сектора економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На питаннях оцінки та аналізу трансакційних витрат в економіці зосереджували увагу зарубіжні та вітчизняні вчені, а саме: Коуз Р., Норт Д., Уільямсон О., Еггертссон Т., Ерроу К., Далман К., Менар К., Аллен Д., Девід Р., Клейн С., Окслі Дж., Уолліс Дж., Архієреєв С., Малахов С., Литвінцева Г., Попов Є., Шастітко А., Нестеренко А., Капелюшников Р., Юдкевич М., Аузан А., Тамбовцев В. та ін. При дослідженні трансакційних витрат як на рівні окремих фірми, так і на рівні національної економіки було зафіксоване відповідне зростання цих витрат на мікро- та макрорівні. Так, Бейкер Д. та Йоргенсен Х. визначили взаємозв'язок між економічним зростанням та рівнем трансакційних витрат для певної кількості країн, для яких були доступні дані про трансакційні витрати. Вчені дійшли висновку, що більш високі трансакційні витрати не мають негативного впливу на економічне зростання і навіть можуть мати позитивний вплив [1]. Цілком протилежні результати було отримано Млодковським П. та Баутерсом Д. при дослідженні ролі трансакційних витрат у економічному зростанні - з використанням методів лінійного програмування було визначено, що скорочення витрат на трансакцію або скорочення використання ресурсів на одну трансакцію збільшує економічне зростання та економічний добробут [2]. Енгельбрехт Х.-Дж. визначив роль трансакційного сектору в економічному зростанні Нової Зеландії, він стверджує, що при оцінці впливу трансакційного сектора на економічне зростання повинні враховуватися динамічні зв'язки між трансакційними витратами, людським капіталом та соціальним капіталом [3]. Дален ван Х. і Вурен ван А. зробили спробу вимірювання та опису трансакційного сектору у Голландії, результати якого показали, що приблизно 25 % голландських робітників зайняті на трансакційних роботах (29 %, якщо включати транспортні та дистрибуторські завдання) [4]. Грицук С. здійснив порівняння величини трансакційного сектора економіки США і трансакційних витрат фірм Росії і Білорусі, а також визначив питому вагу трансакційного сектора у ВВП Республіки Білорусь [5]. Анікіною Н., Стукачем В. було проаналізовано підходи дослідження трансакційного сектора, виділено його основні складові та структуру, також розглянуть питання регулювання, розглянуто особливості трансакційного сектора аграрної сфери [6]. Колумбет О., Зосименко Т. досліджували рівень розвитку трансакційного сектора економіки України, на основі порівняльного аналізу науковцями виявлено значні відмінності у співвідношенні величини трансформаційного та трансакційного секторів економіки України

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

порівняно з країнами-членами ЄС [7]. Грицаєнко М. здійснив оцінку динаміки транзакційного сектора економіки України та регіонів, через розмір якого запропоновано оцінювати транзакційні витрати на макро- та мезорівні відповідно [8].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень з питань оцінки транзакційних витрат й отримані вченими результати, однозначної методики розрахунку розміру цих витрат в економіці на теперішній час не розроблено.

Постановка завдання. Розвиток теоретичних підходів щодо вимірювання транзакційних витрат із врахуванням особливостей вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. Вагомим внеском в з'ясування можливості оцінки транзакційних витрат в економіці в цілому є дослідження, проведене Норттом Д. та Уоллісом Дж. Науковцями було здійснено підрахунок транзакційного сектора економіки США за період з 1870 по 1970 рр. [9]. По-перше, ними було обчислено розмір транзакційних витрат в приватному секторі економіки, до якого вони віднесли фінанси та операції з нерухомістю, банківське діло й страхування, правові (юридичні) послуги, оптову і роздрібну торгівлю.

Для оцінки суспільного чи державного транзакційного сектора США Норттом Д. та Уоллісом Дж. було запропоновано два варіанти.

Варіант перший оснований на припущенні, що держава надає як транзакційні, так і трансформаційні послуги.

Таким чином державні транзакційні витрати на розподіляються на:

1. Транзакційні послуги (витрати на поліцію, національну оборону, міжнародне співробітництво, повітряний та водний транспорт, поштові послуги, фінансове управління, державний контроль);

2. Суспільні накладні послуги та відповідно витрати (накладні витрати) (освіта, охорона здоров'я, автомагістралі, житлове будівництво та міський розвиток, охорона навколишнього середовища, пожежна охорона);

3. Інші (підтримка цін на продукти фермерських господарств, управління соціальним страхуванням та трансферти, дослідження космосу, благоустрій території та ін.).

В рамках трансформаційного суспільного сектора по аналогії з фірмами у приватному секторі, що надають трансформаційні послуги, Норт Д. й Уолліс Дж. виділили ті професії, які пов'язані зі здійсненням транзакційних послуг.

Другий варіант оснований на припущенні, що всі види діяльності держави розглядаються як нетранзакційні. Згідно цьому варіанту, визначається розмір винагороди, яка виплачується робітникам, що надають транзакційні послуги.

Норттом та Уоллісом було встановлено, що частка транзакційного сектора в ВВП США за останні сто років збільшилася з приблизно однієї чверті ВВП у 1870 р. до половини ВВП у 1970 р. Причому таке зростання транзакційного сектора є доволі сталим. Як свідчать висновки з цього дослідження, у сучасній економіці приблизно половина національного доходу виробляється не тими, хто створює матеріальний продукт, а тими, хто продукує послуги, займається його розподілом й забезпеченням прав користувачів.

На основі застосування методу Норта-Уолліса до даних про польську економіку у 90-х та 2000-х рр. Сулеєвич А. та Граце П. було оцінено транзакційний сектор економіки Польщі, з'ясовано, що із розвитком польського ринку витрати на уточнення та виконання контрактів стають більш значущими [10]. Чобанов Г., Егберт Х. дійшли до висновку про те, що зростання транзакційного сектору в Болгарії можна пояснити державним регулюванням ринкової економіки та відповідними економічними реформами. Вчені також застосовували методику Норта-Уолліса, розрахунки із застосуванням якої показали збільшення транзакційного сектору в країні за період 1997–2003 рр. з приблизно 37% до понад 52% ВВП [11]. Літвінцевою Г., Гаховою Н. було здійснено оцінку транзакційних витрат в російській економіці на основі використання підходу Норта-Уолліса (частка транзакційного сектору у ВВП / ВВП країни) та авторського підходу, що оцінює динаміку часткою валового випуску транзакційного сектору у валовому випуску всієї економіки [12]. Результати дослідження, проведеного Поповим Є., Веретенниковою Г. показали

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

зростання частки трансакційного сектора на Середньому Уралі (Росія) у 2005-2009 роках з 26,8% до 29,8%. В роботі було використано підхід Норта-Уолліса, пристосований до особливостей статистичних даних місцевості, що аналізується. Визначено чотири фактори, що впливають на зміну трансакційної діяльності: динаміка трансформаційного сектору, інституційне середовище, частка трансакційних агентів на ринку та специфіка активів [13].

Автором статті пропонується здійснити вимірювання трансакційних витрат в українській економіці на основі застосування запропонованої Нортом й Уоллісом методики із врахуванням особливостей вітчизняної статистики.

Запропонована методика включає:

- 1) розподіл галузей економіки на трансакційні та трансформаційні за видами економічної діяльності для визначення розміру трансакційного сектора економіки України;
- 2) визначення у ВВП тієї частки, яка приходить на трансакційний сектор економіки (у обсягах виробництва);
- 3) розрахунок приросту трансакційного сектора у абсолютному та відносному значенні;
- 4) визначення розміру оплати праці найманих працівників у трансакційних галузях для оцінки приватного трансакційного сектора;
- 5) визначення у ВВП тієї частки, яка приходить на приватний трансакційний сектор;
- 6) розрахунок приросту приватного трансакційного сектора у абсолютному та відносному значенні.

Основні галузі, які складають трансакційний сектор економіки України приведено у (Табл. 1).

Таблиця 1

Галузі економіки, які надають трансакційні послуги

Трансакційні галузі	Основна функція
Фінанси та операції з нерухомістю	Супроводження фінансових угод, забезпечення передачі прав власності, включаючи пошук альтернатив, підготовку та здійснення угод
Банківська справа та страхування	Посередництво у здійсненні обміну правами власності, що залежать від специфічних обставин та вимог, а також зниження витрат, пов'язаних з безпекою реалізації прав на відповідні ресурси
Правові (юридичні) послуги	Специфікація прав власності, забезпечення координації напрямку та контролю виконання умов контрактів
Оптова та роздрібна торгівля	Розподіл, просування, посередництво у реалізації вироблених благ та послуг

Джерело: авторська розробка

Результати проведених розрахунків надано у (Табл. 2-3).

Таблиця 2

Трансакційний сектор економіки України (у ринкових цінах), за ВДВ, млн. грн. / частка у ВВП, %*

Вид економічної діяльності	Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів		162171	201746	210232	222789	233702	273989	318075	409994
		14,5	15,0	14,4	14,6	14,7	13,8	13,3	13,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність		87269	108123	103869	110085	100889	134978	156745	191209
		7,8	8,0	7,1	7,2	6,4	6,8	6,6	6,4
Інформація та телекомунікації		33648	39124	44187	49247	52724	72596	89268	110296
		3,0	2,9	3,0	3,2	3,3	3,7	3,7	3,7
Фінансова та страхова діяльність		62609	59429	62336	67531	70601	67512	65445	81369
		5,6	4,4	4,3	4,4	4,4	3,4	2,7	2,7

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Професійна, наукова та технічна діяльність	27753	31180	43020	48704	47139	55789	68460	86537
	2,5	2,3	2,9	3,2	3,0	2,8	2,9	2,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	12236	14939	16870	18575	18061	21624	29584	35471
	1,1	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2	1,2
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	53454	57568	64323	73194	78731	95085	123065	163798
	4,8	4,3	4,4	4,8	5,0	4,8	5,2	5,5
Освіта	55726	62199	75161	81745	76068	82778	88996	133213
	5,0	4,6	5,2	5,4	4,8	4,2	3,7	4,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	41457	45466	53217	52190	46250	51480	58858	76140
	3,7	3,4	3,6	3,4	2,9	2,6	2,5	2,6
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6391	7558	10296	13344	12339	12357	13554	17376
	0,6	0,6	0,7	0,9	0,8	0,6	0,6	0,6
Трансакційний сектор, всього	542714	627332	683511	737404	736504	868188	1012050	1305403
	48,4	46,5	46,8	48,4	46,4	43,7	42,4	43,7
Приріст трансакційного сектора до попереднього періоду		84618	56179	53893	-900	131684	143862	293353
		-1,9	0,3	1,6	-2,0	-2,8	-1,2	1,3
Валовий внутрішній продукт	1120585	1349178	1459096	1522657	1586915	1988544	2385367	2983882

Джерело: складено за даними [14, с. 194-197]

Таблиця 3

Приватний трансакційний сектор економіки України, за оплатою праці найманих працівників, млн. грн. / частка у ВВП, %

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Вид економічної діяльності								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	68291	84581	99788	105416	102761	101419	115838	153059
	12,6	13,3	13,5	13,8	14,0	13,0	13,3	13,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	46914	57559	66563	68820	62100	73271	81551	113473
	8,7	9,0	9,0	9,0	8,4	9,4	9,3	9,7
Інформація та телекомунікації	17432	19688	22557	24549	24075	26268	29621	37074
	3,2	3,1	3,1	3,2	3,3	3,4	3,4	3,2
Фінансова та страхова діяльність	28408	30560	33927	34242	32733	26996	30797	37211
	5,3	4,8	4,6	4,5	4,5	3,5	3,5	3,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	17687	18442	27462	30395	30355	29001	32351	45942
	3,3	2,9	3,7	4,0	4,1	3,7	3,7	3,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	6824	8296	11713	12562	13601	14724	17863	22716
	1,3	1,3	1,6	1,6	1,9	1,9	2,0	1,9
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	49052	53567	58059	67763	72538	86329	111927	148689
	9,1	8,4	7,9	8,9	9,9	11,1	12,8	12,7
Освіта	50577	56745	68627	73939	69059	74753	78640	120015
	9,4	8,9	9,3	9,7	9,4	9,6	9,0	10,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	35515	38504	46158	44009	39267	43041	49065	63889
	6,6	6,0	6,3	5,8	5,3	5,5	5,6	5,5

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	5225	6327	9462	10314	9912	10181	10622	14626
	1,0	1,0	1,3	1,4	1,3	1,3	1,2	1,2
Трансакційний приватний сектор, всього	325925	374269	444316	472009	456401	485983	558275	756694
	60,3	58,8	60,3	61,8	62,1	62,5	63,9	64,6
Приріст приватного трансакційного сектора до попереднього періоду		48344	70047	27693	-15608	29582	72292	198419
		-1,5	1,5	1,5	0,3	0,4	1,4	0,7
Валовий внутрішній продукт	540651	636722	736495	763187	734943	777646	873829	1170747

Джерело: складено за даними [14, с. 194-197]

Як видно із таблиць, розмір трансакційного сектора економіки України за обсягами виробленого ВВП (за валовою доданою вартістю) складає майже половину всієї виробленої продукції, наданих послуг в країні. При цьому приватний трансакційний сектор економіки України за платою праці найманих працівників знаходиться на рівні 60% ВВП. Отже, відбувається відставання приросту трансакційного сектора національної економіки за ВДВ від приросту цього ж сектору за оплатою найманих працівників. Це свідчить про те, що питома вага рівня оплати праці в трансакційному секторі перевищує обсяги доданої вартості порівняно з іншими секторами економіки. За наведеними в таблицях даними можна зробити висновок про суттєвий розвиток галузей, які складають трансакційний сектор економіки України, навіть у порівнянні з розвиненими країнами заходу. Також слід зазначити, що розмір трансакційного сектора економіки України залишається приблизно на одному рівні останні п'ять років, тобто чіткого приросту в сфері надання трансакційних послуг в останні роки не спостерігається.

Крім того, вважаємо за доцільне виділити низку проблем, пов'язаних з оцінкою трансакційного сектора економіки (Табл. 4).

Таблиця 4

Проблеми вимірювання трансакційних витрат в економіці України

Проблема	Наслідки
Відсутність чіткого переліку елементів трансакційних витрат, які складають трансакційний сектор.	Складність вимірювання трансакційного сектора економіки.
Орієнтація більшості методик з оцінки трансакційних витрат на використання методу порівняльного аналізу.	Складність визначення загального розміру трансакційних витрат в грошовому вираженні.
Відсутність чіткої та загальноприйнятої класифікації трансакційних витрат, застосування різних класифікаційних ознак при створенні класифікацій та різних критеріїв віднесення трансакційних витрат до тієї чи іншої групи в бухгалтерській та фінансовій звітності.	Проблеми визначення собівартості робіт та послуг із значною питоною вагою трансакційних витрат, відповідні складності щодо визначення розміру податку на прибуток на підприємствах, значну частину витрат яких складають трансакційні.
Певна неузгодженість теоретичних підходів з розподілу трансакційних та трансформаційних витрат.	Неточний розмір реальної величини витрат, виникнення подвійного рахунку при підсумуванні окремих видів витрат, оскільки їх певну частину можна віднести як до трансформаційних, так і до трансакційних (Наприклад, витрати на інформаційне забезпечення технологічного процесу).
Проблема наявності, збору та аналізу статистичних даних - необхідні для оцінки трансакційних витрат показники або відсутні взагалі, або їх збір державними статистичними органами здійснюється дуже узагальнено.	Інформація, яка містить отримані статистичні дані, досить часто запізнюється або не знаходиться в загальному доступі, а її одержання пов'язане з певними труднощами.
Інформація, яка надається у офіційній статистичній звітності є узагальненою за видами економічної діяльності.	Відповідно це не дає змоги виділення трансакційних видів діяльності у окремих галузях та секторах економіки та викликає певні труднощі вимірювання трансакційного сектора економіки.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ*Продовження таблиці 4*

Неприспосованість до умов України наявних методик оцінки трансакційних витрат, розроблених для розвинених країн чи країн, що розвиваються, але мають інші траєкторії розвитку.	Необхідність адаптації існуючих методик вимірювання трансакційних витрат з урахуванням діючих нормативно-правових положень та вітчизняних стандартів обліку витрат.
Висока питома вага тіньового сектора економіки України, який за приблизними підрахунками складає від 50% до 70% ВВП.	Відповідно від 50% до 70% трансакційних витрат залишаються недооціненими.
Характер трансформацій в економічному устрої суспільства, що може сприяти як зменшенню, так і збільшенню трансакційних витрат.	Формалізація певних норм зменшує трансакційні витрати, а стихійне реформування ринкових відносин – збільшує. Відповідно трансакційні витрати сприяють зменшенню чи збільшенню загальних витрат в економіці.
Відсутність чіткого механізму специфікації прав власності в Україні. Нерівномірний розподіл прав власності та слабка специфікація цих прав.	Відсутності механізмів виконання контрактів, оскільки існують певні умови ухилення від їх здійснення; однак в окремих випадках збільшення трансакційних витрат сприяє створенню правил (інститутів), які ці витрати зменшують.
Поступова зміна як галузевої структури національної економіки, так відповідно і структури даних, які збираються.	Складність або неможливість проаналізувати динаміку відповідних показників та співставити їх за роками та секторами економіки.
Виникнення нових видів трансакційних витрат, що пов'язано із розвитком суспільно-економічних відносин.	Складнощі співставлення окремих видів трансакційних витрат в економіці в цілому та труднощі виявлення їх динаміки в окремих секторах.

Джерело: авторська розробка

Висновки. Результати проведеного вимірювання свідчать про те, що трансакційний сектор економіки України знаходиться на відповідному умовам глобального суспільства рівні, але не розвивається в останні роки. Крім того, на теперішній час існує низка проблем вимірювання трансакційних витрат в економіці України, розв'язання яких є особливо актуальним в контексті інтеграції держави в міжнародне співтовариство. Вирішення цих питань, на наш погляд, необхідно починати із розробки теоретичного й методологічного базису дослідження трансакційних витрат в економіці. В першу чергу, потрібне опрацювання чіткої класифікації трансакційних витрат з обґрунтуванням класифікаційних ознак віднесення трансакційних витрат до тієї чи іншої групи та врахування визначених видів витрат в системі бухгалтерської та фінансово звітності шляхом удосконалення існуючих стандартів бухгалтерського й фінансового обліку. Окрім цього, пильну увагу треба зосередити на розробці методичних підходів до оцінки трансакційних витрат в економіці України в цілому з урахуванням таких її особливостей, як висока питома вага тіньового сектора, слабка формалізація норм та правил господарювання, політична нестабільність, висока невизначеність ринкових умов, складний та обмежений доступ до інформаційних ресурсів тощо. Вирішення цих та інших проблем, пов'язаних з оцінкою трансакційних витрат в економіці України, є перспективним для подальших наукових досліджень в цьому напрямку.

Література

1. Baker, D. The Relationship Between Financial Transactions Costs and Economic Growth / D. Baker, H. Jorgensen // CEPR Reports and Issue Briefs. – 2012. – Center for Economic and Policy Research (CEPR).
2. Mlodkowski, P. The role of transaction costs in economic growth / P. Mlodkowski, D. Bywaters // International Japan Economic Policy Studies. – 2012. – Vol. 7. – pp. 53-66.
3. Engelbrecht, H.-J. The Transaction Sector, the Information Economy, and Economic Growth in New Zealand: Taking Hazledine Seriously / H.-J. Engelbrecht // New Zealand Economic Papers. – 2004. – Vol. 38(1). – pp. 87-99.
4. Dalen van H. P. Greasing the Wheels of Trade: measuring the Dutch transaction with occupational data /

References

1. Baker D., Jorgensen H., (2012). The Relationship Between Financial Transactions Costs and Economic Growth. *CEPR Reports and Issue Briefs 2012-10*. Center for Economic and Policy Research (CEPR) [in English].
2. Mlodkowski P., Bywaters D. (2012). The role of transaction costs in economic growth. *International Japan Economic Policy Studies*, 7, 53-66 [in English].
3. Engelbrecht H.-J. (2004). The Transaction Sector, the Information Economy, and Economic Growth in New Zealand: Taking Hazledine Seriously. *New Zealand Economic Papers*, 38(1), 87-99 [in English].
4. Dalen van H. P, Vuuren van A. P. (2003). Greasing the Wheels of Trade: measuring the Dutch transaction with occupational data. *Tinbergen Institute Discussion Papers; 2003-*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- H. P. van Dalen, A. P. van Vuuren. – Tinbergen Institute Discussion Papers; 2003-066/1. – Retrieved from <http://hdl.handle.net/1765/6702>.
5. Грицук С. Макроэкономическое измерение транзакционных издержек и транзакционного сектора национальной экономики / С. Грицук // Банкаўскі веснік. – 2016. – № 4. – С. 34–39.
6. Аникина Н. А. Неформальные институты транзакционного сектора региона: агроэкономический аспект: монография / Н. А. Аникина, В. Ф. Стукач. – М.: Изд-во ФГБОУ ВПО ОмГАУ им. П. А. Столыпина, 2016. – 216 с.
7. Колумбет О. П. Транзакційні витрати в національній економіці: досвід міждержавного співставлення / О. П. Колумбет, Т. І. Зосименко // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Економіка. – 2010. – Вип. 8. – С. 155-164.
8. Грицаєнко М. І. Транзакційні витрати на макро-, мезо- та мікрорівнях / М. І. Грицаєнко // Економіка та управління АПК. – 2018. – № 1. – С. 124-133.
9. North D. C. Measuring the Transaction Sector in the American Economy, 1870-1970 / D. C. North, J. J. Wallis // Long-Term Factors in American Growth. – Chicago: The University of Chicago Press, 1988. – pp. 95-161.
10. Sulejewicz A. Measuring the transaction sector in the Polish economy, 1996–2002 / A. Sulejewicz, P. Graca. Paper presented at the Ninth Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics, 2005, Barcelona, 22–25 September. – Retrieved from http://www.isnie.org/ISNIE05/Papers05/Sulejewicz_Graca.pdf.
11. Chobanov G. The rise of the transaction sector in the Bulgarian economy / G. Chobanov, H. Egbert // Comparative Economic Studies. – 2007. – 49(4). – pp. 683-698.
12. Литвинцева Г. П. Динамика транзакционного сектора экономики России: как учил Д. Норт / Г. П. Литвинцева, Н. А. Гахова // Journal of Institutional Studies Journal of Institutional Studies. – 2016. – Т. 8 (№ 2), – с. 38-50.
13. Popov E. Estimation of the Middle Ural Transaction Sector / E. Popov, A. Veretennikova // Advances in Economics and Business. – 2015. – Vol.3. – № 1. – pp. 33-39.
14. Статистичний щорічник України за 2018 р. / Державна служба статистики України; [за ред. І. Є. Вернера]. – Житомир: ТОВ «БУК-ДРУК». – 2019. – 482 с.
- 066/1. Retrieved from <http://hdl.handle.net/1765/6702> [in English].
5. Gritsuk S. (2016). Makroekonomicheskoe izmerenie transaktsionnykh izderzhek i transaktsionnogo sektora natsionalnoy ekonomiki [Macroeconomic measurement of transaction costs and the transaction sector of the national economy]. *Bankyjski vesnik – Banking Bulletin*, 4, 34–39 [in Russian].
6. Anikina N. A., Stukach V. F. (2016). *Neformalnye instituty transaktsionnogo sektora regiona: agroekonomicheskij aspekt [Informal Transactional Institutions in the Region: Agroeconomic Aspect]*. Moscow: P. A. Stolypin FGBOU VPO OmGAU Publishing House [in Russian].
7. Kolumbet O. P., Zosymenko T. I. (2010). Transaktsiini vytraty v natsionalni ekonomitsi: dosvid mizhderzhavnoho spivstavlennia [Transaction costs in the national economy: the experience of interstate comparison]. *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnogo upravlinnia. Seriya: Ekonomika – Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Administration. Series: Economy*, 8, 155-164 [in Ukrainian].
8. Gritsaenko M. I. (2018). Transaktsijni vytraty na makro-, mezo- ta mikrorivniakh [Transaction costs at the macro, meso and micro levels]. *Ekonomika ta upravlinnia APK – Economics and management of AIC*, 1, 124-133 [in Ukrainian].
9. North D. C., Wallis J. J. (1988). Measuring the Transaction Sector in the American Economy, 1870-1970. *Long-Term Factors in American Growth*. (pp. 95-161). Chicago: The University of Chicago Press [in English].
10. Sulejewicz A., Graca P. (2005). *Measuring the transaction sector in the Polish economy, 1996–2002*. Paper presented at the Ninth Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics, Barcelona, 22–25 September. Retrieved from http://www.isnie.org/ISNIE05/Papers05/Sulejewicz_Graca.pdf [in English].
11. Chobanov G., Egbert H. (2007). The rise of the transaction sector in the Bulgarian economy. *Comparative Economic Studies*, 49(4), 683-698 [in English].
12. Litvintseva G. P., Gakhova N. A. (2016). Dinamika transaktsionnogo sektora jekonomiki Rossii: kak uchil D. North [Dynamics of the transaction sector of the Russian economy: as taught by D. North]. *Journal of Institutional Studies Journal of Institutional Studies*, 8(2), 38-50 [in Russian].
13. Popov E., Veretennikova A. (2015). Estimation of the Middle Ural Transaction Sector. *Advances in Economics and Business*, 3(1), 33-39 [in English].
14. Verner I. Ye. (Eds.). (2019). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2018 r. [Statistical Yearbook of Ukraine for 2018]*. Zhytomyr: TOV «BUK-DRUK [in Ukrainian].

Надійшла 19.05.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Стрижак О. О. Вимірювання транзакційних витрат в українській економіці. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1(20), С. 20-27.

- Стрижак Олена Олегівна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, Харківський національний економічний університет ім. Семе́на Кузне́ця; <https://orcid.org/0000-0002-9367-9061>; E-mail: ssssellennnn@gmail.com;
- Stryzhak Olena Olegivna** Candidate of Economic Sciences, Associated Professor, Associated Professor at the Department of Tourism, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics; <https://orcid.org/0000-0002-9367-9061>; E-mail: ssssellennnn@gmail.com.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 336:377

УДК 336:377

M. M. Tripak, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
N. S. Shevchuk, Postgraduate Student

М. М. Тріпак, к. е. н.,
доцент,
Н. С. Шевчук, аспірант

**THE PARADIGM OF INCLUSIVE ECONOMIC
SOCIALIZATION OF HUMAN CAPITAL
IN MODERN CONDITIONS**

**ПАРАДИГМА ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Urgency of the research. One of the key aspects of the humanitarian policy of the modern country is inclusive education, which today is gradually entering the Ukrainian educational environment, so the problem of professional socialization of people with disabilities in the socio-cultural and socio-economic environment is extremely relevant.

Target setting. Professional socialization of persons with disabilities is an extremely important task of society for the real provision of the right to affordable and quality education in order to implement their life plans for further employment.

Actual scientific researches and issues analysis. Well-known scientists have made a significant contribution to the study of economic and professional socialization: V. Andriienko, O. Vasylyk, L. Vyhotskyi, V. Davydova, P. Koval, N. Lukashevych, Y. Lysenko, O. Navrotskyi, K. Pavliuk, F. Filipov, A. Shevtsov, L. Shypitsyna.

Uninvestigated parts of general matters defining. The vast majority of scientific research states problems with the scientific and practical organization of inclusive education. This situation contributed to the search for a scientific and organizational model of an inclusive environment for higher education as a mechanism of systemic professional socio-psychological socialization.

The research objective. The main task of this work is to take measures to find a scientifically sound model of the organization of an inclusive environment of higher education as a mechanism of systemic professional socio-psychological socialization in accordance with the theory of human capital.

The statement of basic materials. The article considers from the economic point of view the multifaceted process of professional inclusive socialization of society with disabilities in the system of higher education of Ukraine.

Conclusions. The importance of inclusive professional socialization of the subject of society with disabilities in the creation of human, intellectual capital on the basis of special national institutions of higher education in Ukraine is determined.

Keywords: socialization; professional socialization; human capital; intellectual capital; inclusive education.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-1(20)-28-35

Urgency of the research. One of the key aspects of the humanitarian policy of the modern country is inclusive education, which today is gradually entering the Ukrainian educational environment, so the problem of socialization of people with disabilities in the socio-cultural and socio-economic environment is extremely relevant.

Актуальність теми дослідження. Одним із ключових аспектів гуманітарної політики сучасної країни є інклюзивна освіта, яка на сьогодні поступово входить у українське освітнє середовище, відтак проблема професійної соціалізації осіб з інвалідністю у соціокультурне й соціально-економічне середовище є надзвичайно актуальною.

Постановка проблеми. Професійна соціалізація осіб з інвалідністю є вкрай важливим завданням суспільства з реального забезпечення права на доступну і якісну освіту з метою реалізації ними життєвих планів щодо подальшого працевлаштування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження економічної і професійної соціалізації зробили відомі науковці: В. Андрієнко, О. Василик, Л. Вигоцький, В. Давидова, П. Коваль, Н. Лукашевич, Ю. Лисенко, О. Навроцький, К. Павлюк, Ф. Філіпов, А. Шевцов, Л. Шипіцина.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Переважна більшість наукових досліджень констатують проблеми стосовно наукової та практичної організації інклюзивної освіти. Така ситуація сприяла пошуку науково-організаційної моделі інклюзивного середовища вищої освіти як механізму системної професійної соціально-психологічної соціалізації.

Постановка завдання. Головне завдання цієї роботи є проведення заходів щодо пошуку науково-обґрунтованої моделі організації інклюзивного середовища вищої освіти як механізму системної професійної соціально-психологічної соціалізації відповідно до теорії людського капіталу.

Виклад основного матеріалу. У статті розглянуто з економічної сторони багатогранний процес професійної інклюзивної соціалізації соціуму з інвалідністю у системі вищої освіти України.

Висновки. Визначено важливість інклюзивної професійної соціалізації суб'єкта соціуму з інвалідністю у створенні людського, інтелектуального капіталу на підґрунті спеціальних загальнодержавних закладів вищої освіти України.

Ключові слова: соціалізація; професійна соціалізація; людський капітал; інтелектуальний капітал; інклюзивна освіта.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Target setting. In recent years, the number of people with disabilities in Ukraine has been growing steadily. According to the State Statistics Service, at the beginning of 2018 the number of people with disabilities in social services in the bodies of labor and social protection is 2.6 million people, including children with disabilities under 18 years of age, 159 thousand people, and is about 6% of the total population of Ukraine [11, p. 63].

The adaptation of people with disabilities to society today is a problem for any state, on the one hand - it is an economic burden, on the other - human capital, as, of the total number of people with disabilities, almost half are people of working age who need of employment.

Ukraine's integration into the world economic space, the signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union contributed to the implementation in the Ukrainian legislative field of European norms on the rule of law, good governance, and the promotion of sustainable development. Ukraine is a democratic state, so it must ensure the right to realize the personal potential of people with disabilities, primarily to improve himself social status, and most importantly, full integration into society to be realized and useful to society, to feel its full members.

Adoption of a number of legal acts by public authorities, developed a number of social programs of various scales for the development of inclusive education to organize access of young people with disabilities to educational institutions, but in Ukraine there is a problem in providing educational services for people with limited mobility, which are not able to move without additional means. Due to the lack of adequate funding, there is a difficulty in rebuilding the premises of educational institutions in accordance with the norms and standards established by current legislation of Ukraine. This situation requires changes in the legislative field that regulates the redistribution of budget funding and will help solve the difficulties of inclusive education in Ukraine.

Today it is economically profitable and expedient for the state to invest in human and intellectual capital, instead of direct monetary expenditures on social services. Having a disability does not always mean giving up employment and career. Whether the deterioration is due to accidental injury, neuromuscular disease, or birth defect, it is not an obstacle to building a satisfying professional life.

Therefore, inclusion should be considered as a profitable direction of social investment in human and intellectual capital which is the basis of sustainable development of the country.

Social investment in inclusion should be seen as a reform aimed at eliminating the social isolation of the vulnerable category of people, which is the result of a negative attitude towards diversity. In such circumstances, it is advisable to take measures to find a scientifically sound model of the organization of an inclusive environment of higher education as a mechanism of systemic professional socio-psychological socialization in accordance with the theory of human capital on the basis of universities of general importance.

Actual scientific researches and issues analysis. Well-known scientists have made a significant contribution to the study of economic and professional socialization of people with disabilities on the basis of inclusive education: V. Andriienko, O. Vasylyk, L. Vyhotskyi, V. Horodianenko, V. Davydov, V. Zhuravskyi, P. Koval, N. Lukashevych, Yu. Lysenko, O. Navrotskyi, K. Pavliuk, F. Filipov, A. Shevtsov, L. Shypitsyna V. Shpotenko, M. Yastrubskyi. However, we consider it necessary to consider the functioning of the financial and economic mechanism of systemic professional and financial and psychological inclusive socialization in the formation of a sound model of reforming inclusive education.

Uninvestigated parts of general matters defining. The vast majority of scientific research states problems with the scientific and practical organization of inclusive education. This situation contributed to the search for a scientific and organizational model of an inclusive environment of higher education as a mechanism of systemic professional socio-psychological socialization in accordance with the theory of human capital.

The research objective. The main task of this work is to take appropriate measures to find socio-economic and financial-psychological mechanisms of socialization of human capital on the basis of inclusive universities of national importance.

The statement of basic materials. Saimon Kuznets, an American economist and Nobel laureate in economics, pointed out in the last century that human capital must be accumulated for a scientific

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

and technological breakthrough in the country. He writes: "Hidden extremely high level of capital accumulation due to a significant expansion of human capital relative to physical capital" [1]. The main components of human capital are: natural abilities, talents, intelligence, health, knowledge, skills, spirituality, culture, etc. Today there is a rethinking of the role of man as a key factor in increasing competitive advantages for the national economy, human creativity, in contrast to other types of resources. The role of education is growing. Educational institutions provide knowledge, skills, and, most importantly, the socialization of the individual. Socialization through education and upbringing is a process of full integration of persons with disabilities into society with the maximum preservation of their employment and faith in their own strength. Thus, thanks to inclusive educational institutions, there is an investment in students on the one hand, on the other hand there is an integrated process of professional socialization and socio-psychological adaptation.

We completely agree with prof. M. Rozhkov, who considers socialization on the one hand as a social adaptation with active device of the personality to the social environment, on the other hand as a social autonomy with personal resilience to it with the implementation of its own "I-concept" [10; 15].

V. Sukhomlynskyi, considering the social formation of the individual, formulated the thesis that "In man, his human traits are formed only because from the first breath of his life he is a social being. The social essence of man is manifested in his relations, relationships with other people" [12].

The institutional mechanism of socialization functions in the process of human interaction with the institutions of society and various organizations that are specially created for its socialization and indirectly implement educational functions, in parallel with their other functions. Thus, the socialization of inclusive institutions in the global economic system is considered by French institutionalists R. Boyer, E. Brousseau, A. Caillé, O. Favereau and others [3, p. 18]. According to them, the program task in the field of modern economics is to create institutional political economy. One of its most significant problems, according to scholars, is to find criteria for institutional change to identify institutional elements that need to be fully preserved and those that need to be drastically changed. According to R. Buaiie and his colleagues, the differences between non-standard and unorthodox schools of economic theory are much less principled than the obvious unity of views. Only within the framework of institutional political economy do the various schools of unorthodox economic thought have the opportunity to be well aware of their potential unity and to find a common platform [3, 18]. A characteristic feature of the methodology of institutionalism is to take into account the intertwining of economic institutions with political, legal, social, ethical and other norms and the revival of an integrated approach and analysis of the interpenetration of these institutions.

For example, among the important concepts for countries with emerging markets, in conditions of uncertainty, should be singled out the study of the relationship between ownership and management decision-making processes based on public-private partnership.

Thus, attempts to create programs of socio-economic development, based on theories that have already exhausted themselves, are unlikely to succeed. Thus, the role and importance of theories of institutional-evolutionary direction, including theories of non-institutionalism, is growing.

Many researchers express contradictory views on the processes of globalization: in terms of either the progressive stage of improving democracy and market relations, or the uncertain, negative components of supranational regulation of social progress.

However, no one doubts that the time has come for various manifestations of a different type of political and socio-economic world order. However, the general manifestations of imbalances of economic systems at the micro, macro, meso and mega- metalevels can be considered as consequences of institutional failure or immaturity of the relevant economic agents.

With the beginning of the XXI century. the world has really entered the global future, but humanity has been unprepared to answer the main questions of today: where is the world going, what will globalization, various world crises and pandemics lead to?

In our opinion, to ensure sustainable development, the formation of a holistic ethical environment in Ukraine, the determining factors are personal factors - professional competence, professionalism and high morality of politicians, officials, cultural and sports figures, leaders and businessmen. Therefore, professional socialization in terms of socio-educational inclusion is the most important approbation

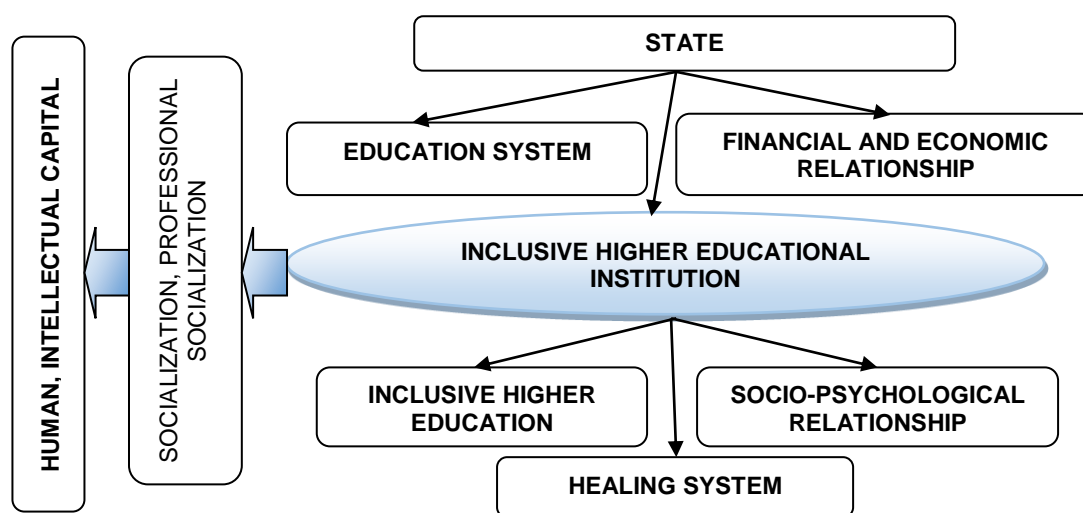
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

process people with disabilities in the socio-economic sphere of society, the formation of socio-economic, environmental thinking, practical skills of professionalism, which is closely linked to the internalization of values new modern reality.

Institutional professional socialization is introduced through the socio-economic mechanism of functioning of special higher educational institutions of national importance.

In addition, we draw attention to the fact that the process of educational professional socialization in terms of inclusion covers the entire specific path of formation of personal potential of the student, including the psychological aspect of education of moral, spiritual, cultural relationships of students.

Schematically, we can imagine the mechanism of formation of human, intellectual capital on the basis of professional socio-psychological socialization through inclusive higher education that integrates financial, economic, socio-psychological and moral relations and is in the legal field of education in Ukraine. (Pic. 1).

Pic. 1. Economic model of formation of human, intellectual capital on the basis of socialization with the help of inclusive universities of national importance

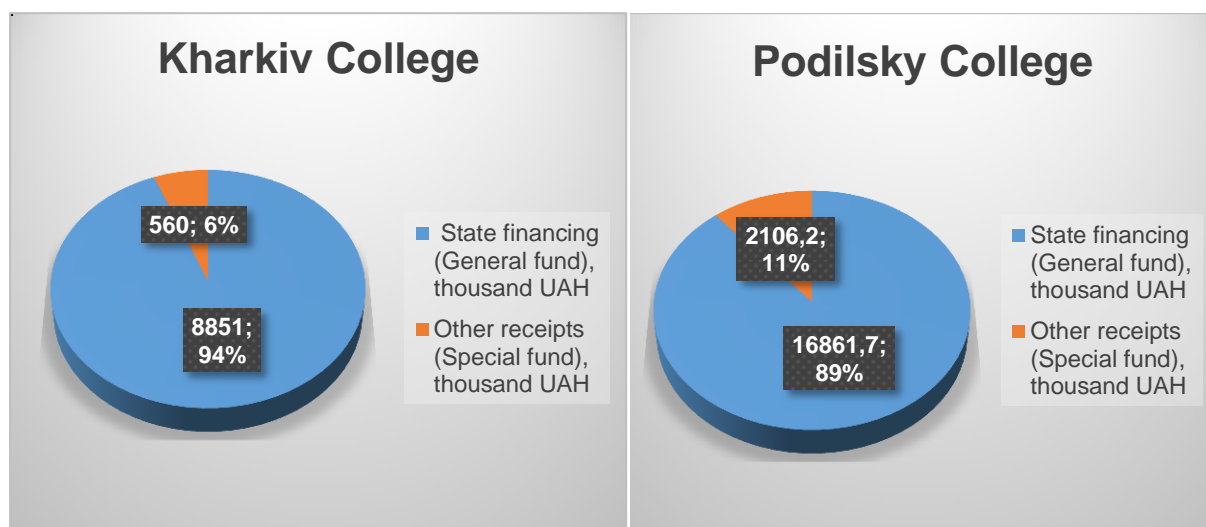
Source: built by the authors on the basis of their own research

Today in Ukraine the state budget is a priority source of funding for higher education. The procedure for forming and placing a state order for the training of specialists is determined by the regulations of Ukraine under the joint control of the Ministry of Education and Science and the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture. The estimate of higher education institutions is formed mainly at the expense of budget funds and funds from other sources, including payment for services rendered in accordance with functional powers, economic activity, rent, grants. The amount of funding for educational institutions varies depending on the availability of budget funds, the form of ownership of the educational institution, adequate state policy in the field of higher education, the rate of economic growth of the state, etc.

Podilsky Special Educational-Rehabilitation Social and Economic College and Kharkiv State Social-Economic College are the only special inclusive educational institutions of national importance where the possibility of professional socio-psychological socialization of persons with disabilities is realized.

The total amount of funding for colleges is carried out in terms of expenditures for the general and special fund in accordance with the state budget of Ukraine. Consider the revenues of higher education institutions in 2019 (Pic. 2).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Pic. 2. The structure of financial revenues of inclusive colleges for sources in 2019

Sources: built by the authors on the basis of [13]

Thus, in 2019, UAH 16,861.7 thousand was allocated from the state budget for the training of specialists at the Podolsk Special Educational and Rehabilitation Socio-Economic College. and 2106.2 thousand UAH. the college earned on its own, with a contingent of 422 students. The average state expenditure per student amounted to UAH 39.96 thousand. The cost per student is not high, given the special needs of the contingent and the cost structure of economic activity. Revenues of Kharkiv State Socio-Economic College from the state budget make up 8851 thousand UAH. independent earnings - 560 thousand UAH. with a contingent of 147 students, the average state expenditure per student - 60.21 thousand UAH. [13]. It should be noted that, using the capacity of educational institutions in full, the amount of costs per student is reduced. At the same time, there is no state mechanism that would facilitate the realization of the opportunities for people with disabilities to be sent to study.

The main items of expenditure of inclusive institutions today are: salaries with accruals to scientific and pedagogical, pedagogical, economic, medical staff; medicines and dressings, disease prevention and care; materials and inventory; payment for utilities; food, dietary food; scholarships; and other costs. The cost structure fully corresponds to the investment portfolio focused on human capital formation. Please note that the most important investment flows into human capital are investments in education and health. If a complete general secondary and vocational education increases the level and stock of knowledge, improves their quality, then higher education contributes to the formation of highly qualified specialists with accumulated baggage of culture, work ethic, experience, ability to solve problems of a more complex level. Increasing the stock of special and special knowledge, professional skills provided by higher education to persons with disabilities, allow her to receive additional income. Successful realization of the opportunities of the above-mentioned persons on the labor market requires a satisfactory state of health.

Health is an extremely important component of human capital, the universal value of humanity, an indicator of sustainable development and an indicator of the level of activity of the country's health care system. Improving the health of the population is a priority for any country. The strategic health policy is to increase the availability of health care for all categories of citizens. Currently, inclusive institutions of higher education, in addition to social and psychological socialization, provide full-fledged round-the-clock medical care, which is provided by state guarantees, as evidenced by the estimate of revenues and expenditures of educational institutions. And most importantly, in inclusive educational institutions in order to ensure a high level of health culture in students, in the process of educational work instilled behavioral models of healthy lifestyles, students' attitudes to their health, with the formation of skills. It should be noted that inclusive institutions of higher education are

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

exclusively within the of authority of the Ministry of Education and Science with all the ensuing consequences, including funding. At present, inclusive institutions need to implement a number of modern programs and measures for health care, various types of rehabilitation and other assistance in the form of modern rehabilitation equipment from the Ministries of Health and Social Policy of Ukraine for more meaningful human capital and rational use of budget resources.

The efficiency and rationality of spending funds on the formation of human capital in inclusive higher education institutions is determined by the degree of usefulness of graduates for society. Thus, in political, socio-economic instability, deteriorating employment conditions, exacerbation of the situation in local labor markets, the imbalance between supply and demand in the labor market - 80% of graduates according to inclusive higher education institutions are employed or continue their studies [13].

It should be added that the best productivity results are achieved in the synergy of cooperation of all those involved in socio-psychological socialization in the formation of human capital, which contributes to better use and use of all resources available at the local level.

According to the theories of human capital, the rate of return can be calculated by the method of direct measurement of benefits and costs. Thus, the income from higher inclusive education for an individual is calculated as the difference between the income of those who have higher education and those who do not. People with disabilities who have received higher education will definitely have a higher income, because physical labor is at the limit of possibilities

The return on human capital at the macro level of the state is characterized by indicators: the level of functional literacy of the population; social productivity (VVP per capita); life expectancy; the number of employed and unemployed, their level; the amount of time worked per year; public (social) rate of return; volume and share of health care expenditures in VVP; average life expectancy; the level of morbidity of the population; costs of training / retraining programs and others.

Considering the effectiveness of inclusive colleges at the state level, we can confidently say that the work of institutions contributes to the improvement of each of these indicators, although at the state level institutions are lost, because in the Ministry of Education and Science only two, and implement their educational activities along with other educational institutions of the country.

As for the assessment of human capital itself, its measurement is currently difficult due to the lack of common approaches of scientists to the concept of "human capital", recognition criteria, evaluation methods, which makes it impossible to assess and, accordingly, make informed decisions based on it.

Thus, the formation, growth, preservation of human capital in the state are solved through the construction of favorable living conditions, study, rehabilitation and work. The quality of such conditions depends on the level of socio-economic development of the country, which is fully dependent on the successful economic activity of economic entities, the success of which, in turn, depends on the qualitative characteristics of human capital as a resource. Therefore, the problem of professional socio-psychological socialization in the system of inclusive institutions of higher education, reforms in this area, will be relevant in the future.

Conclusions. According to the results of the study, professional socio-psychological socialization of inclusive universities of national importance is a systemic process of human capital formation, which covers the whole specific way of forming personal potential, including both psychological aspects of education and culture of personal health. The expediency of functioning of inclusive institutions at micro and macro levels is economically substantiated.

The importance of inclusive professional social and psychological socialization of the subject of society with disabilities in the creation of human, intellectual capital on the basis of special national institutions of higher education in Ukraine is determined.

The model of formation of human, intellectual capital on the basis of professional social and psychological socialization of inclusive universities of national importance is represented.

References

1. Chapter: Simon S. Kuznets. (2001). *Biographical Memoirs: Volume 79*. (pp. 203-230). National Academy of Sciences. Retrieved from <https://www.nap.edu/read/>

Література

1. Simon S. Kuznets [Electronic Resource] - Access Mode : <https://www.nap.edu/read/10169/chapter/13#226>.
2. Андреева Г. М. Социальная психология : учеб.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

10169/chapter/13#226 [in English].

2. Andreeva G. M. (2010). *Sotsialnaya psikhologiya [Social Psychology]*. Moscow: Artemovskaya pressa [in Russian].

3. Buaye R., Brusso E., Kaye A., Favro, O. (2008). K sozdaniyu institutsionalnoy politicheskoy ekonomiki [To the creation of an institutional political economy]. *Ekonomicheskaya sotsiologiya – Economic sociology*, 9(3), 17-24 [in Russian].

4. Kompaniets V. V. (2009). Tipizatsiya sotsialno-ekonomicheskikh sistem po eticheskomu kriteriyu. Kontseptsiya dukhovno-nravstvennoy sotsialno-ekonomicheskoy sistemy [Typization of socio-economic systems according to ethical criteria. The concept of spiritual and moral socio-economic system]. *Visnik ekonomiki transportu i promislivosti UkrDAZT – Bulletin of Transport Economics and Industry UkrDAZT*, 28, 262-272 [in Russian].

5. Levada Yu. A. (1970). *Sobranie sochineniy [Collected Works]*. Moscow: Nauka [in Russian].

6. Moskalenko V. V. (2005). *Sotsialna psikhologhiia [Social psychology]*. Kyiv: Tsentr navch. Literatury [in Ukrainian].

7. Mudryk A. V. (2004). *Sotsializatsii liudyny [Human Socialization]*. Kyiv: Tsentr navch. Literatury [in Ukrainian].

8. Mukhina V. (2007). *Vikova psikhologhiia. Fenomenologhiia rozvytku: navchannia studentiv universytetiv [Age psychology. Phenomenology of development: training of university students]*. Kyiv: Tsentr navch. Literatury [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrainy "Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2019 rik": vid 13.12.2019, № 265-IX [Law of Ukraine On the State Budget of Ukraine for 2019" from 13.12.2019, № 265-IX]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-20#n2> [in Ukrainian].

10. Rozhkov M. I. (1991). *Kontseptsiya sotsializatsii rebenka v rabote detskikh organizatsiy [The concept of socialization of the child in the work of children's organizations]*. Moscow: Akademiya [in Russian].

11. *Statystychnyy zbirnyk. Sotsialnyi zakhyst naselennya Ukrainy [Statistical collection. Social protection of the population of Ukraine]*. (2018). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_szn_2017.pdf [in Ukrainian].

12. Sukhomlynskyi V. O. (1976). *Vybrani tvory [Selected works]*. (Vols. 2). Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].

13. Finansova zvitnist Podilskoho spetsialnoho navchalno-reabilitatsiynoho sotsialno-ekonomichnoho koledzhu ta Kharkivskoho sotsialno-ekonomichnoho koledzhu za 2018 rik [Financial statements of Podolsk Special Educational and Rehabilitation Socio-Economic College and Kharkiv Socio-Economic College for 2018]. (2017). posek.km.ua. Retrieved from <http://posek.km.ua/images/stories/doc/statut.pdf> [in Ukrainian].

14. Shymkiv A. (2004). *Anhlo-ukrainskyi tlumachnyi slovnyk ekonomichnoi leksyky [English-Ukrainian explanatory dictionary of economic vocabulary]*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].

для вузов / Г. М. Андреева. – Москва : Артемівська преса, 2010. – 363 с.

3. Буайе Р. К созданию институциональной политической экономики / Р. Буайе, Э. Бруссо, А. Кайе, О. Фавро; пер. с фр. // Экономическая социология. – 2008. – Т. 9, № 3. – С. 17-24.

4. Компаниец В. В. Типизация социально-экономических систем по этическому критерию. Концепция духовно-нравственной социально-экономической системы / В. В. Компаниец // Вісник економіки транспорту і промисловості УкрДАЗТ. – 2009. – № 28. – С. 262-272.

5. Левада, Ю. А. Собрание сочинений / Ю. А. Левада. – М. : Наука, 1970. – 344 с.

6. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. В. Москаленко. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 624 с.

7. Мудрик А. В. Соціалізації людини : навчальний посібник для студентів університетів: академії. / А. В. Мудрик. – К. : Центр навчальної літератури, 2004, – 304 с.

8. Мухіна В. Вікова психологія. Феноменологія розвитку: навчання студентів університетів. – К. : Центр навчальної літератури, 2007, – 640 с.

9. Про Державний бюджет України на 2019 рік [Електронний ресурс] : Закон України від від 13.12.2019 № 265-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-20#n2>.

10. Рожков М. Й. Концепция социализации ребенка в работе детских организаций / М. Й. Рожков. – М. : Академия, 1991. – 87 с.

11. Статистичний збірник. Соціальний захист населення України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. Київ 2018. – 122 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_szn_2017.pdf.

12. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.

13. Фінансова звітність Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу та Харківського соціально-економічного коледжу за 2018 рік.

14. Шимків А. Англо-український тлумачний словник економічної лексики. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 429 с.

Received for publication 30.04.2020

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Бібліографічний опис для цитування:

Тріпак М. М., Shevchuk N. S. The paradigm of inclusive economic socialization of human capital in modern conditions. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1(20)., С. 28-35.

Тріпак Мар'ян Миколайович кандидат економічних наук, доцент, викладач кафедри фінансів, економіки та економічної кібернетики, директор Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу;
<https://orcid.org/0000-0001-6924-5469>;
ResearcherID:AAH-8615-2019;
E-mail:tmm.75@ukr.net;

Тріпак Маріан Миколайович Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Lecturer at the Department of Finance, Economics and Economic Cybernetics, The Headmaster of Podilsky Special Educational-Rehabilitation Social and Economical College;
<https://orcid.org/0000-0001-6924-5469>;
ResearcherID:AAH-8615-2019;
E-mail:tmm.75@ukr.net;

Шевчук Наталія Станіславівна аспірант відділу обліку і оподаткування, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», викладач кафедри обліку і оподаткування, керівник Фахового коледжу Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу;
<https://orcid.org/0000-0002-4223-3174>;
ResearcherID:AAH-8611-2019;
E-mail:shievchuk.n@ukr.net;

Shevchuk Nataliia Stanislavivna Postgraduate student, National Science Center "Institute of Agrarian Economics", Lecturer at the Department of Accounting and Taxation, Head of the Special College of Podilsky Special Educational-Rehabilitation Social and Economical College;
<https://orcid.org/0000-0002-4223-3174>;
ResearcherID:AAH-8611-2019;
E-mail:shievchuk.n@ukr.net.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 65.012.12

УДК 65.012.12

O. V. Skrynnyk, Postgraduate Student

O. B. Скринник, аспірант

**ORGANIZATIONAL DIAGNOSIS METHODS
IN DECENTRALLY EXECUTING COMPANIES****МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ДІАГНОСТИКИ
В КОМПАНІЯХ З ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИМ
РОЗПОДІЛОМ ПРАЦІВНИКІВ**

Urgency of the research. Current development of digital technologies is driven by megatrends. Companies follow these trends and try to extend digital solutions to all areas of business.

Target setting. Application of digital tools would be particularly practical for decentral executing companies. However, they have not yet been fully implemented, as the technological potential has not yet been sufficiently researched and adopted for the described purpose.

Actual scientific researches and issues analysis. The literature analysis revealed that at present, digital tools are still not widely used for organizational purposes. Furthermore, humans still predominantly perform many diagnostic functions.

Uninvestigated parts of general matters defining. In the course of a literature analysis of existing tools of organizational diagnosis, we encountered a lack of references to fully digitalized solutions.

The research objective. The task is to analyze which of the examined criteria and dysfunctions of the organization can be diagnosed by digital tools; how conventional methods can be replaced; what are the advantages and disadvantages of digital organizational analysis, as well as which requirements must be met for implementation.

The statement of basic materials. In this article, we compare conventional and generally defined fully digitalized tools for organizational diagnostics based on eleven selected criteria and seventeen dysfunctions. According to the requirements of the company management, organizational diagnosis is performed in three phases. Most of the applied methods are based on surveys, interviews, tests, observations, discussions and documentation analysis.

Conclusions. Our research shows that the use of digital tools reduces the number of diagnostic phases and provides lower resource input for implementation. Nevertheless, the effort required for the design of diagnostic systems is very high and requires fulfilment of general and specific requirements. In this article, we present the general requirements for digital tools for organizational diagnostics.

Keywords: organizational diagnosis; decentralized work; organizational change.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-1(20)-36-42

Актуальність теми дослідження. Сучасний розвиток цифрових технологій керується мегатрендами. Компанії слідують цим тенденціям і намагаються поширити цифрові рішення на всі сфери бізнесу.

Постановка проблеми. Застосування цифрових інструментів було б особливо практичним для компаній з децентралізованим розподілом працівників. Однак вони ще не повністю реалізовані, оскільки технологічний потенціал ще недостатньо вивчений і використаний для описаних цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових публікацій показав, що в даний час цифрові інструменти все ще не отримали широкого застосування для організаційних цілей. Крім того, багато діагностичних функцій все ще переважно виконуються людиною.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. В ході аналізу наукових публікацій існуючих інструментів організаційної діагностики, ми зіткнулися з відсутністю посилань на повністю цифрові рішення.

Постановка завдання. Завдання полягає в аналізі того, які з обстежених критеріїв і дисфункцій організації можуть бути діагностовані цифровими інструментами; як можна замінити відомі аналогові методи; які переваги та недоліки цифрового організаційного аналізу, а також які вимоги повинні бути виконані для його впровадження.

Виклад основного матеріалу. У цій статті ми порівнюємо звичайні і узагальнені повністю дигіталізовані інструменти для організаційної діагностики, щодо одинадцяти відібраних критеріїв і сімнадцяти дисфункцій. Відповідно до вимог керівництва компанії, організаційна діагностика проводиться в три етапи. Більшість застосовуваних методів засновані на опитуваннях, інтерв'ю, тестах, спостереженнях, обговореннях та аналізі документації.

Висновки. Дослідження показує, що використання цифрових інструментів скорочує кількість етапів діагностики і забезпечує менший обсяг ресурсів для реалізації. Проте, витрати, необхідні для проектування систем діагностики, дуже високі і вимагають виконання загальних і специфічних вимог. У цій статті ми розглядаємо загальні вимоги до цифрових інструментів для організаційної діагностики.

Ключові слова: організаційна діагностика; децентралізоване виконання роботи; організаційний розвиток.

Urgency of the research. Companies that focus on decentral executing are, on the one hand, companies that offer or support different forms of work outside of center of operations and, on the other hand, companies in which there is limited or even no physical interaction between employees due to the type of work. These include outsourced activities, mobile work, material and services

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

provided by one person, etc. Digital change increases the importance of flexible work. This requires the rethinking of organizational development processes. Considering the phases of organizational development, the diagnosis phase (the identification of problem areas, weaknesses and strengths) is particularly important [13; 7].

Target setting. Currently, the overwhelming majority of diagnostic tools focus on the collection of qualitative and quantitative data through direct survey and analysis methods based on the interview, questionnaire, documentation analysis etc. [3]. Such methods may entail risks of subjective estimation, lack of sufficient or incorrect information, and deficiencies due to ethical principles. Sergio et. al. underline the insufficient consideration of organizational phenomena in conventional diagnostic methods [12]. Digital tools can minimize or even eliminate these risks and enables remote diagnosis for employees who work decentrally. However, the tools that support this process digitally are not well known.

The conventional and digital tools of organizational diagnostics differ in the way of data collection, analysis and further use. The digital tool is a software (and under certain circumstances also hardware) system of procedures and algorithms for collection and analysis, as well as output of corresponding data.

The relevance of this investigation is determined, among other things, by the interest of small and medium-sized enterprises in organizational development [5]. Many of such companies are very constrained due to their limited financial resources for external consultants. Consequently, the digital remedy would be highly beneficial in this case. For this investigation, digital tools are not considered to be computer-based conventional methods (computer-assisted survey, camera-based observation), but rather applications that record key indicators, compare them with the target status and analyze them [9].

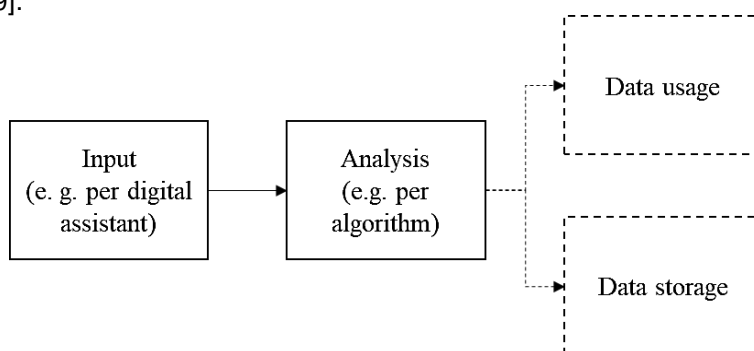

Fig. 1. General formulated digital tool for organizational diagnosis. Own figure

Our research focuses on the determination of known methods and comparison of them with general formulated digital tools. The findings can be used for the further establishment and the identification of basics for new diagnostic methods.

A specific framework delimits this research investigation: only contents relevant to organizational development are considered (behavior, climate, communication, change, culture, motivation, values, conflicts, communication).

Actual scientific researches and issues analysis. The analysis of new scientific findings is divided into two parts: review and evaluation of known methods of organizational diagnostics and general formulated digital tool as well as determination of perspectives of implementation of digital tools in the investigated area.

Analysis of scientific sources was performed using the search results from Scopus database. The search for "organizational diagnosis" and "organizational assessment" resulted in 681 hits. The research covered the entire available period from 1970 to 2020 in the scientific fields of Medicine; Social Sciences; Business, Management, Accounting; Psychology; Engineering (in descending order of number of papers).

After refinement of the results according to the purpose of the investigation, 653 sources were sorted out and eliminated. The 28 papers were discarded and further analyzed.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Uninvestigated parts of general matters defining. These 28 publications have only limited relevance to the research issue under consideration. They only partially investigate one of the aspects: either the diagnostic (but not digital) of the researched companies, or digital diagnosis of a limited number of the examined parameters.

The research objective. The main task of this investigation is the comparison of the known and digitalized methods of organizational diagnosis in order to enable future diagnosis in companies with decentralized work.

The statement of basic materials. Firstly, the methods and tools in organizational diagnostics were derived. Although some approaches to organizational assessment are complex procedures consisting of a combination of several methods, these methods are the same and are based on observation, review and analyses of corporate documentation, questionnaire survey, interview, testing and focus groups [6; 2; 11]. Further research on the evaluation criteria for these methods within the search hits did not yield sufficient results, so the search was extended to other sources.

Different authors offer their perspectives on the criteria, metrics and indicators that are captured and evaluated by digital organizational diagnosis tools. So, define Nathan Perkins, L. et. al. stakeholder value, leadership, culture and quality [8].

For the comparison of existing and generally formulated digital tools, some main criteria have been selected. Despite validity, adequacy to the intellectual and cultural level of the research participants, acceptability of resources (costs, time) are the most important ones and therefore are required for all tools independent of their implementation. The following criteria are used to evaluate existing and potential digital tools for organizational diagnosis:

- real time perception
- prompt receipt of information
- objectivity of data
- opportunity to understand the behavior through identification with values, goals
- flexibility of research attitudes
- globality of investigated situation
- differentiation and identification of features of the investigated situation
- possibility of recurrence of situation
- possibilities of obtaining data on the goals and motivations of behavior
- objectivity of observer
- possibilities for generalization

Since organizational diagnosis implies, among other aspects, the detection and analysis of dysfunctions, the classification of Prigogyn was considered for the purpose of the investigation. This divides the organizational pathologies into pathologies in the organization structure, in organizational relations and in managerial decisions.

The comparison of tools for organizational diagnostics shows that digital tools have a high degree of compliance with the criteria previously established for conventional tools (Tab. 1). This is related to a high degree of automation and standardization in the collection and analysis of key indicators. The opportunity to understand behavior and motivational reasons is provided by the use of artificial intelligence. As with the other tools, only a relative statement about personal or group goals can be obtained.

The collected data about the efforts by using the methods of organizational diagnostics are compared with the capabilities of digital systems depending on organizational pathologies [4]. This comparison is presented in the (Tab. 2). Clearly, the digital tool provides a better effort-performance ratio for the detection and analysis of dominance of structure over function (analysis of event-structure-time chain), duplication of organizational order, ignoring the organizational order, the gap between decisions and their implementation (elimination or control of disfunction due to usage of task management subsystem).

Table 1

Comparison of methods according to organizational criteria

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Organizational diagnostic methods	real time perception	prompt receipt of information	objectivity of data	opportunity to understand the behavior	flexibility of research attitudes	globality of investigated situation	differentiation and identification of features of situation	possibility of recurrence of situation	data on the goals and motivations of behavior	objectivity of observer	possibilities for generalization
1	•••	•••	•	••	••	•	••	•	•	•	•
2	•	•	••	•	••	••	••	••	•	••	••
3	•	••	••	••	••	•	•	••	••	••	••
4	•••	•••	•	••	••	•	••	•	••	••	•
5	•••	••	••	••	••	•	••	•	••	••	••
6	••	••	••	••	••	•	••	•	••	••	••
7	•••	•••	•••	••(*)	••	•••	•••	•••	••(*)	•••	•••
1 - Observation						• low intensity of the criterion					
2 - Document review and analysis						•• medium intensity of the criterion					
3 - Questionnaire survey						••• high intensity of the criterion					
4 - Interview											
5 - Testing											
6 - Focus groups											
7 - Digital methods (provided through digital tool)											

Table 2

Comparison of tools according to organizational dysfunctions

Organizational dysfunction	Effort by conventional diagnostics	Effort by digital diagnostics
Dominance of structure over function	••	•
Unit autarky	••	•••
Function incompatibility	••	••
Bureaucracy	••	••
Personal conflict	•	•(*)
Uncontrollability	••	•••
Stagnation	••	••
Impersonality	•	••
Dominating of personal over professional	••	•••
Dispersal of the corporate goals at the division and employee levels	••	•••
Pendulum decisions	••	•••
Duplication of organizational order	••	•
Ignoring the organizational order	••	•
The gap between decisions and their implementation	•••	•
Inversion	••	•••
Demotivating leadership style	••	••(*)
Hindering development through functionalization	••	••
• low effort		
•• medium effort		
••• high effort (or detection of dysfunctionality hardly possible)		

The results of the analysis demonstrate that the conventional methods of organizational diagnostics can be represented or implemented using appropriate digital tools (Tab. 3).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Table 3

Replacement of organizational diagnostic methods through digital tools

Organizational diagnostic methods	Realization with digital tools
Observation (the behavior of certain employees, employee groups, characteristics of the organizational environment)	Digital assistant (virtual, natural language, voice, text)
Document review and analysis (official documents of the organization like statutes, decrees, orders, corporate code; research data, evaluation procedures; logos, emblems; videos; photographs etc.)	Document management system, algorithm for searching and analysis of data
Questionnaire survey (individual, group, mass survey)	Digital assistant (virtual, natural language, voice, text); survey application
Interview (retrospective, introspective, projective)	Digital assistant (virtual, natural language, voice, text)
Testing (skills and ability, achievement, personal, projective tests, including psychodiagnostic methods)	Digital assistant (virtual, natural language, voice, text); algorithm for searching and analysis of data, survey application
Focus groups	Digital assistant (virtual, natural language, voice, text), connector to communication software, algorithm for searching and analysis of data

The analysis of current knowledge about the purpose, content and methods of organizational diagnosis leads to the formulation of the following general requirements for digital tools.

- Precise design of the digital system: in order to obtain the most realistic results possible and to ensure the effectiveness of the digital tool, all causal relationships between individual elements must be defined [1].
- Applying quantitative indicators to determine the current state of the organization. In the case of qualitative measures, these must be interpreted as fuzzy values, for example.
- Access to the relevant documentation → Digital management of documentation
- For hybrid solutions: access to the findings from surveys, tests, etc.

The organizational diagnostic process using conventional methods and tools consists of the following phases:

- I. Development of a conceptual diagnostic model.
- II. Collecting information about the actual state of the organization.
- III. Analysis of the received data and development of recommendations.

Considering that digital tools use the same model to perform the diagnosis, the first phase will be eliminated. For each diagnostic iteration, phases II and III will be repeated. Therefore, it can be concluded that the implementation of digital organizational diagnostics reduces the number of phases.

Conclusions. Digital tools for organizational diagnostics offer potential in supporting management in the continuous monitoring and analysis of the organizational status against predefined goals. The advantages of digital tools include objectivity of diagnosis (diagnosis method is standardized and fully automated, all processes follow the same pattern; no influence of the observer), continuity (diagnosis takes place in the background of the work process; all events are recorded and analyzed without interruption), better quality of the data collected (employees know that the organizational environment is being observed and permanently demonstrate natural behavior), increased effectiveness through learning effects (depending on the used technology), compliance with ethical principles (respect for individual dignity, rights and freedoms, privacy, awareness and voluntary consent of the research participant, principle of competence, principle of liability, of integrity). The main difference between conventional and digital tools for organizational diagnostics is the use of resources: the digital tools eliminate the need for personnel during the actual collection and analysis of data. Accordingly, the preparation effort and costs are much higher than with conventional tools.

Nevertheless, the implementation of such tools is connected with considerable effort. This consists of creating the system, redefining and reevaluating key performance indicators that can be used as a basis for diagnosis. A potential goal in the development of digital tools is the detection of disfunctions

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

and other poorly measurable indicators. Therefore, design and dimensioning a digital tool requires rethinking existing criteria and metrics.

Analysis of evaluated existing tools and opportunities of digital tools reveals that although some purposes are not directly accessible, digital tools can provide a remedy for management or even consultants through continuous organizational data management.

References

- 1 Barão, A., Da Silva, A.R. (2012) What is the value of your network? *Proceedings of the 2012 IEEE/WIC/ACM International Conference on Web Intelligence and Intelligent Agent Technology Workshops, WI-IAT 2012* 6511690. (pp. 265-269) DOI: 10.1109/WI-IAT.2012.267 [in English].
- 2 Dietscher, C., Pelikan, J. (2016) Health-literate healthcare organizations: Feasibility study of organizational self-assessment with the Vienna tool in Austrian hospitals [Gesundheitskompetente Krankenbehandlungsorganisationen: Machbarkeitsstudie zur organisationalen Selbstbewertung mit dem Wiener Instrument in österreichischen Krankenhäusern]. *Pravention und Gesundheitsforderung*, 11 (1), 53-62. DOI: 10.1007/s11553-015-0523-0 [in German].
- 3 Farris, J. A., van Aken, E. M., Letens, G., Chearksul, P., Coleman, G. (2011). Improving the performance review process: A structured approach and case application. *International Journal of Operations and Production Management*, 31(4), 376-404. DOI: 10.1108/01443571111119524 [in English].
- 4 Goffnett, S. P., Lepisto, L., Hayes, R. (2016). Using the socio-economic approach to management to augment Lean Six Sigma. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 65 (1), 80-97 DOI: 10.1108/IJPPM-02-2014-0028 [in English].
- 5 Govender, P., Parumasur, S.B. (2016). Organizational diagnosis, the stepping stone to organizational effectiveness. *Corporate Board: Role, Duties and Composition*, 12(2) (Continued 1), 65-76. https://virtusinterpress.org/IMG/pdf/1022495_cbv12i2c1art1.pdf [in English].
- 6 Immordino, K.M. (2017). *Organizational assessment and improvement in the public sector workbook*. DOI: 10.1201/b15860 [in English].
- 7 Mathieu-Fritz, A., Smadja, D., Espinoza, P., Esterle, L. (2012). Telemedicine and geriatrics. Older patients' place in the telegeria network of remote medical consultation facilities [Télémédecine et gériatrie: La place du patient âgé dans le dispositif de consultations médicales à distance du réseau télégeria]. *Gerontologie et Societe*, 141 (2), 117-127 DOI: 10.3917/gS.141.0117 [in French].
- 8 Nathan Perkins, L., Valerdi, R., Nightingale, D., Rifkin, S. (2010). Organizational assessment models for enterprise transformation. *20th Annual International Symposium of the International Council on Systems Engineering, INCOSE*, 1, 809-823. DOI: 10.1002/j.2334-5837.2010.tb01106.x [in English].
- 9 Oltmanns, G.V. (2004). Organization and staff renewal using assessment. *Library Trends*, 53(1), 156-171 <https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/1031/LT-53-1.pdf> [in English].
- 10 Prigozhin, A.I. (2003) *Methods of organizational development. [Metody razvitiya organizatsiy]*. Moscow: MCFJeR [In Russian].
- 11 Sayadi, S., Sheikh, A., Oskouei, S.K.M. (2015). Identify

Література

- 1 Barão, A., Da Silva, A.R. (2012) What is the value of your network? *Proceedings of the 2012 IEEE/WIC/ACM International Conference on Web Intelligence and Intelligent Agent Technology Workshops, WI-IAT 2012* 6511690 (pp. 265-269) DOI: 10.1109/WI-IAT.2012.267.
- 2 Dietscher, C., Pelikan, J. (2016) Health-literate healthcare organizations: Feasibility study of organizational self-assessment with the Vienna tool in Austrian hospitals | [Gesundheitskompetente Krankenbehandlungsorganisationen: Machbarkeitsstudie zur organisationalen Selbstbewertung mit dem Wiener Instrument in österreichischen Krankenhäusern]. *Pravention und Gesundheitsforderung*, 11 (1), 53-62 DOI: 10.1007/s11553-015-0523-0.
- 3 Farris, J. A., van Aken, E. M., Letens, G., Chearksul, P., Coleman, G. (2011) Improving the performance review process: A structured approach and case application. *International Journal of Operations and Production Management*, 31 (4), 376-404 DOI: 10.1108/01443571111119524.
- 4 Goffnett, S.P., Lepisto, L., Hayes, R. (2016) Using the socio-economic approach to management to augment Lean Six Sigma. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 65 (1), 80-97 DOI: 10.1108/IJPPM-02-2014-0028.
- 5 Govender, P., Parumasur, S. B. (2016) Organizational diagnosis, the stepping stone to organizational effectiveness. *Corporate Board: Role, Duties and Composition*, 12 (2) (Continued1), 65-76 https://virtusinterpress.org/IMG/pdf/1022495_cbv12i2c1art1.pdf.
- 6 Immordino, K. M. (2017) *Organizational assessment and improvement in the public sector workbook*. - P. 159 DOI: 10.1201/b15860.
- 7 Mathieu-Fritz, A., Smadja, D., Espinoza, P., Esterle, L. (2012) Telemedicine and geriatrics. Older patients' place in the telegeria network of remote medical consultation facilities | [Télémédecine et gériatrie: La place du patient âgé dans le dispositif de consultations médicales à distance du réseau télégeria]. *Gerontologie et Societe*, 141 (2), 117-127 DOI: 10.3917/gS.141.0117.
- 8 Nathan Perkins, L., Valerdi, R., Nightingale, D., Rifkin, S. (2010) Organizational assessment models for enterprise transformation. *20th Annual International Symposium of the International Council on Systems Engineering, INCOSE 2010* 1, pp. 809-823 DOI: 10.1002/j.2334-5837.2010.tb01106.x.
- 9 Oltmanns, G. V. (2004) Organization and staff renewal using assessment. *Library Trends*, 53 (1), 156-171 <https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/1031/LT-53-1.pdf>.
- 10 Пригожин А. И. Методы организационного развития. — Москва: МCFJeR 2003 — С. 863.
- 11 Sayadi, S., Sheikh, A., Oskouei, S.K.M. (2015) Identify the organizational culture of Saderat bank in Tehran and determine its relationship with employees performance.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

the organizational culture of Saderat bank in Tehran and determine its relationship with employees performance. *Research Journal of Applied Sciences*, 10(10), 531-535. DOI: 10.3923/rjasci.2015.531.535 [in English].

12 Sergio, M. V., Juan, M. R., Roberto, H. S. (2018). Complexity and dynamics, the need to consider them in organizational assessment [Complejidad y dinámica, la necesidad de considerarlas en la evaluación organizacional]. *Revista de Ciencias Sociales*, 24(2), 9-23. http://www.scielo.org.ve/scielo.php?script=sci_issuetoc&pid=1315-951820180002&lng=en&nrm=iso [in English].

13. Van Breukelen, W., Makkenze, S., Waterreus, R. (2014). The core aspects of the new way of working and a checklist to measure these aspects [Kernaspecten van het nieuwe werken en een checklist om deze in kaart te brengen]. *Gedrag en Organisatie*, 27 (2), 157-187. Retrieved from https://www.gedragenorganisatie.nl/inhoud/tijdschrift_artikel/GO-27-2-157/Kernaspecten-van-Het-Nieuwe-Werken-en-een-checklist-om-deze-in-kaart-te-brengen [in English].

Research Journal of Applied Sciences, 10 (10), 531-535 DOI: 10.3923/rjasci.2015.531.535.

12 Sergio, M. V., Juan, M. R., Roberto, H.S. (2018) Complexity and dynamics, the need to consider them in organizational assessment [Complejidad y dinámica, la necesidad de considerarlas en la evaluación organizacional]. *Revista de Ciencias Sociales*, 24 (2), 9-23 http://www.scielo.org.ve/scielo.php?script=sci_issuetoc&pid=1315-951820180002&lng=en&nrm=iso.

13. Van Breukelen, W., Makkenze, S., Waterreus, R. (2014) The core aspects of the new way of working and a checklist to measure these aspects [Kernaspecten van het nieuwe werken en een checklist om deze in kaart te brengen]. *Gedrag en Organisatie*, 27 (2), 157-187 https://www.gedragenorganisatie.nl/inhoud/tijdschrift_artikel/GO-27-2-157/Kernaspecten-van-Het-Nieuwe-Werken-en-een-checklist-om-deze-in-kaart-te-brengen.

Received for publication 01.06.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Skrynnyk O. V. Organizational diagnosis methods in decenterally executing companies. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1 (20), С. 36-42.

**Скринник
Олена Вікторівна** аспірант, Сумський державний університет;
<https://orcid.org/0000-0001-8300-6616>;
E-mail:skrynnykolena@googlemail.com;

**Skrynnyk
Olena Viktorivna** postgraduate student, Sumy State University;
<https://orcid.org/0000-0001-8300-6616>;
E-mail:skrynnykolena@googlemail.com.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 338.4:640.41

UDC 338.4:640.41

К. М. Хаустова, к. е. н., доцент,
М. В. Чорій, ст. викладач,
Т. І. Ільтьо, ст. викладач

K. M. Khaustova, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor,
M. V. Chorii, Senior Lecture,
T. I. Iltio, Senior Lecture

**ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТОВОЇ СТРАТЕГІЇ
ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ
В УМОВАХ РИНКОВИХ ЗМІН**

**THE FORMATION OF HOTEL BUSINESS
ENTERPRISE STRATEGY OF COMMODITY
IN THE CONDITIONS OF MARKET CHANGES**

Актуальність теми дослідження. В умовах швидких змін на ринку готельних послуг формування адаптивної продуктової стратегії та вибір відповідних інструментів її реалізації є необхідною передумовою виживання та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності підприємства готельної індустрії.

Постановка проблеми. Дослідження теоретичних підходів до формування та реалізації продуктової стратегії підприємства готельного бізнесу в умовах ринкових змін має теоретичне та прикладне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджено наукові підходи до проблем адаптивності стратегічного правління підприємствами готельного бізнесу та процесів формування продуктової стратегії.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. В науковій літературі недостатньо дослідженими залишаються питання розробки та адаптації продуктової стратегії готелю в умовах ринкових змін.

Постановка завдання. Завдання полягає у визначенні сутності та підходів до формування продуктової стратегії готельного підприємства в умовах ринкових змін.

Виклад основного матеріалу. Досліджено підходи до визначення продуктової стратегії, уточнено сутність поняття продуктової стратегії підприємства готельного бізнесу, систематизовано види продуктової стратегії готельного підприємства, обгрунтовано методичні підходи до процесу її формування та інструментів забезпечення адаптивності в сучасних умовах.

Висновки. Проведені дослідження дозволяють зробити висновки щодо напрямків удосконалення процесу формування продуктової стратегії готельного підприємства, який запропоновано здійснювати у три етапи (вибір стратегічної зони господарювання, визначення типу продуктової стратегії та розстановка акцентів), кожний з яких дозволяє окреслити основні напрямки забезпечення конкурентних переваг із врахуванням змін у ринковому середовищі.

Ключові слова: стратегічне управління; готельний бізнес; продуктова стратегія; інновації; готельний продукт; адаптація.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-1(20)-43-48

Актуальність теми дослідження. Стратегічне управління є однією з важливих функцій у готельній індустрії, реалізація якої покликана забезпечити конкурентоспроможність та довгострокову ефективність функціонування підприємства на ринку готельних послуг. Сучасні умови розвитку готельної індустрії вимагають постійної адаптації представників даного бізнесу до змінних чинників зовнішнього середовища. Водночас, розвиток підприємств у довгостроковій перспективі потребує забезпечення сталості, збалансованості та створення найбільш

Urgency of the research. In the conditions of fast changes in the market of hotel services formation of adaptive product strategy and a choice of the corresponding tools of its realization is a necessary precondition of survival and maintenance of long-term competitiveness of the enterprise of the hotel industry.

Target setting. The study of theoretical approaches to the formation and implementation of the product strategy of the hotel business in a changing market has theoretical and applied significance.

Actual scientific researches and issues analysis. Scientific approaches to the problems of adaptability of strategic management of hotel business enterprises and processes of product strategies formation have been studied.

Uninvestigated parts of general matters defining. The issues of development and adaptation of product strategies of the hotel in the conditions of market changes remain insufficiently researched in the scientific literature.

The research objective. The purpose of the article is to determine the features and approaches to the formation of the product strategy of the hotel business in market conditions.

The statement of basic materials. The article investigates the approaches to defining the product strategy, clarifies the essence of the concept of product strategy of the hotel business, systematizes the types of product strategy of hotel enterprises and substantiates methodological approaches to the process of its formation and tools for adaptability in modern conditions.

Conclusions. The conducted research allows drawing conclusions about the areas of improvement of the commodity strategy of the hotel enterprise, which is proposed to be carried out in three stages (choice of strategic management area, definition of product strategy and emphasis), each of which outlines the main areas of competitive advantage in market environment. The tools to ensure adaptability of commodity strategy.

Keywords: strategic management; hotel business; commodity strategy; innovations; hotel product; adaptation.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

оптимальних умов для здійснення бізнес-процесів, що виступають основою для надання ефективних та якісних послуг споживачам. Саме тому, концепція стратегічного управління готельного підприємства повинна спрямовуватися на забезпечення економічної стабільності та конкурентоспроможності розвитку в умовах адаптації до ринкових змін.

Постановка проблеми. Основним інструментом адаптації підприємства готельного бізнесу виступає продуктова стратегія, стратегічним завданням якої є пошук найбільш оптимальних способів формування та використання потенціалу готелю для задоволення потреб цільових категорій споживачів на основі ефективного планування та прогнозування розвитку ринку готельних та туристичних послуг. У зв'язку з цим, дослідження теоретичних підходів до формування та реалізації продуктової стратегії підприємства готельного бізнесу в умовах ринкових змін має теоретичне та прикладне значення.

Проблеми та підходи до формування стратегій розвитку підприємств готельної індустрії різних типів і рівнів висвітлюються в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких Завідна Л. Д., Костюк Г. В., Петраш О. В., Мендела І. Я., Чанг С., Гонг Ю., Шум С. та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Аналіз наукових праць показав, що на сьогоднішній день питання щодо визначеності сутності продуктової стратегії готельного підприємства, її специфіки, процесів формування й реалізації в умовах ринкових змін залишаються недостатньо опрацьованими та потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою написання статті є визначення сутності продуктової стратегії готельного підприємства та підходів до її формування в умовах змінного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічне управління передбачає цілеспрямовану діяльність готелю щодо укладання довгострокових договорів з потенційними корпоративними клієнтами (туристичними фірмами, навчальними центрами, великими підприємствами, авіакомпаніями) відповідно до обраного ринкового сегмента. Від цього будуть залежати способи просування послуги, рекламні проекти, особливості цінової політики, що відрізняють готель від конкурентів. Це може бути унікальне розташування готельного об'єкта, нестандартний для готельного сервісу набір послуг, особливості гостинності, фізичні особливості готелю [1, с.159].

В сучасних умовах, що характеризуються прискоренням темпів науково-технічного прогресу, постійної зміни запитів і уподобань споживачів на тлі загострення конкуренції на всіх ринках важливим чинником забезпечення стійкого розвитку готельного підприємства є впровадження системи адаптивного стратегічного управління.

На думку науковців Ворониної А. В. та Зєніної-Біліченко А. С., «формування механізму стратегічної адаптації являє собою зміст процесу адаптивного стратегічного планування, що являє собою інтегровану систему обґрунтування пристосованих до особливостей зовнішнього середовища і внутрішніх можливостей об'єкта моделей стратегічного управління, які формують методологічний базис реалізації встановлених стратегічних цілей та ефективних напрямів стратегічного розвитку на шляху досягнення організацією цільового стану і положення на ринку» [2, с. 295].

Визначення продуктової стратегії підприємства готельного бізнесу потребує уточнення специфіки готельного продукту, що характеризується такими ознаками, як мінливість якості, нерозривність виробництва і споживання, нездатність до зберігання.

Готельний продукт не може мати готової, закінченої форми, вона формується в ході обслуговування при тісній взаємодії виконавця і споживача. Процеси виробництва і споживання готельного продукту протікають одночасно з моменту в'їзду гостя до готелю і до моменту виїзду, протягом усього готельного циклу гість сприймає готельні послуги як результат діяльності персоналу готелю [3, с. 214].

Продуктова стратегія підприємств готельного бізнесу є однією з головних складових загальної стратегії і виступає логічним продовженням місії, оскільки визначає профіль підприємства на ринку, асортимент та структуру послуг, планові обсяги реалізації у довгостроковому періоді й лежить в основі формування інших стратегій, а саме: маркетингової фінансової та кадрової.

В умовах швидких ринкових змін продуктова стратегія, що базується на ефективних маркетингових дослідженнях здатна забезпечити достатньо високий рівень адаптивності стратегічного управління готельним закладом на основі пошуку найбільш оптимального поєднання

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

готельних та супутніх послуг, що стратегічно взаємодіють з точки зору використання і розподілу ресурсів підприємства відповідно до можливостей, що надаються конкурентним ринком для досягнення стратегічних цілей.

Дослідження наукових підходів до визначення продуктових стратегій а також особливостей функціонування підприємств готельної індустрії дозволило уточнити дефініцію поняття «продуктова стратегія готельного підприємства», під яким запропоновано розуміти визначені напрямки оптимізації продуктового ряду та відповідного асортименту конкурентоспроможних продуктів, включаючи розроблені продукти та ті, що розробляються, які максимально задовольняють потреби клієнтів за якістю та ціною, найбільш підходять для успішної роботи на ринку і зможуть забезпечити ефективність діяльності підприємства в цілому.

Отже, сутність продуктової стратегії зводиться до визначення напрямків оптимізації готельних послуг, розробки асортименту конкурентоспроможних продуктів та встановлення оптимального співвідношення між ними у структурі бізнес-процесів, забезпечення їх відповідності вимогам ринку а також здатності гарантувати ефективність функціонування підприємства в змінних умовах середовища.

Забезпечення ефективності продуктової стратегії готельного підприємства потребує уточнення основних етапів її формування, що схематично відображені на (Рис. 1).

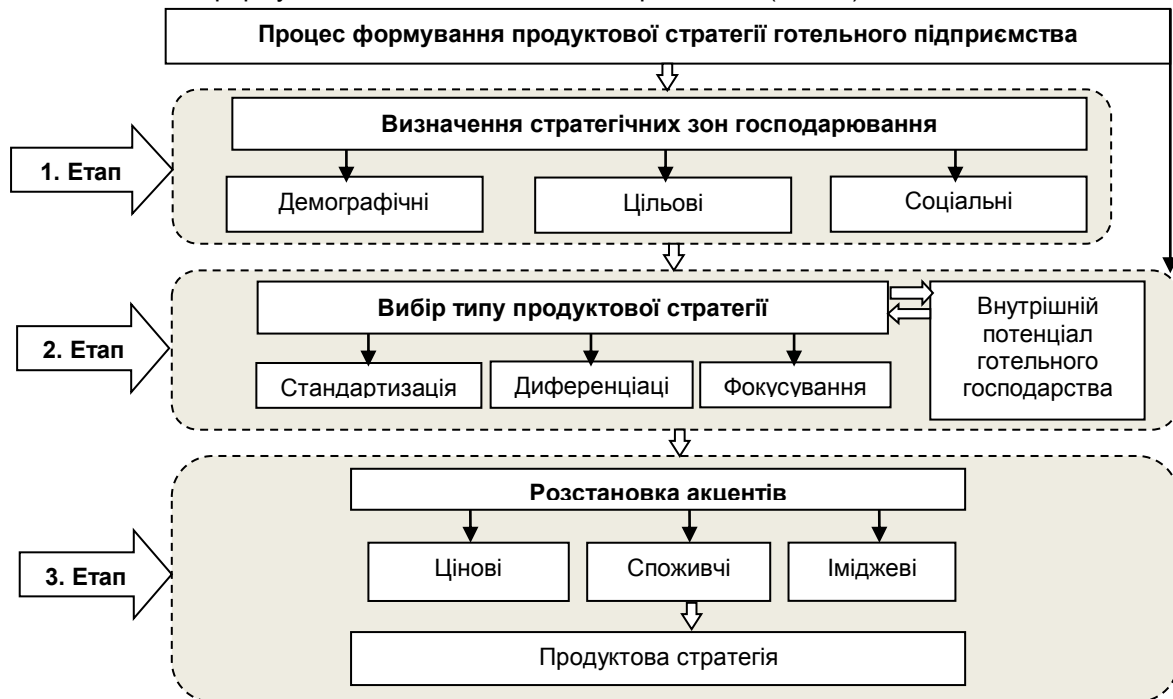

Рис 1. Етапи формування продуктової стратегії підприємства готельного бізнесу
 Джерело: систематизовано авторами

Першим кроком формування продуктово-товарної стратегії готельного підприємства є визначення стратегічних зон господарювання, тобто кола потенційних клієнтів та їх особливостей.

Стратегічна зона господарювання (СЗГ) – це окремий сегмент ринку, на якому підприємство діє або на який бажає мати вихід. Головними чинниками, що визначають СЗГ, є потреби та продукти, які задовольняють ці потреби. Крім того, СЗГ має певні кількісні та якісні характеристики; до основних відносяться:

- місткість СЗГ, що характеризується обсягами поточного попиту;
- динамічні характеристики попиту (стабільний, зростаючий, що зменшується за певний відрізок часу);

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

- конкурентна позиція підприємства в сегменті; - очікуваний обсяг продажу в поточному та перспективному періоді; - особливості розподілу та продажу;

- фактичні (для діючих) та прогнозні величини прибутків, рентабельності та інші показники [4].

До основних груп критеріїв за якими здійснюється сегментування ринку готельних послуг можна віднести наступні:

- Демографічні критерії: стать, вік, сімейний стан, традиції.

- Цільові критерії визначають ціль поїдки основних клієнтів, зокрема: приватні поїздки, відпочинок, лікування, ділові зустрічі, туризм.

- Соціальні критерії відображають поділ клієнтів у залежності від соціального становища та стилю життя, а саме: купівельна спроможність, стереотипи поведінки, рівень культури, професійні особливості.

Визначення критерію сегментації дозволяє сформувати маркетингову стратегію готельного підприємства у певних сегментах, визначити рівень спеціалізації готелю та широту асортименту послуг для різних категорій споживачів. Крім того, визначення особливостей сегменту потенційних споживачів дозволяє розвивати комплекс супутніх послуг, що забезпечують додатковий дохід підприємству.

Наступним етапом формування продуктової стратегії готелю є вибір безпосередньо продуктово-товарної стратегії, що залежить від внутрішнього потенціалу готельного підприємства та обраних у відповідності до визначених критеріїв цільових груп споживачів. Продуктова стратегія підприємства готельного бізнесу конкретизує види готельних послуг, їх асортимент та планові обсяги охоплення цільових груп споживачів. На (Рис. 1) відмічено, що потенціал готельного підприємства може не тільки впливати на вибір продуктової стратегії, а також змінюватися під її впливом. Наслідком обраної стратегії буде наявність чи відсутність окремих видів розваг, кімнати для дітей, конференц-залів, залів для фітнесу тощо. Відповідно до особливостей ринку готельних послуг у регіоні, потенціалу готельного підприємства а також обраних цільових сегментів можна виділити такі види продуктової стратегії:

1) Стратегія стандартизації, що передбачає уніфікацію (стандартизацію) готельних послуг, що не враховують особливості та спеціальні потреби споживачів. Використання даної стратегії передбачає концентрацію зусиль на якісному наданні стандартних готельних послуг, що можуть диференціюватися лише за ціною у залежності від рівня комфорту, обстановки та розміщення апартаментів та кількістю ліжок-місць в номерах. Такі готелі є універсальними і використовуються для розміщення гостей не залежно від їх приналежності до певної вікової, соціальної чи іншої групи. Перевагою стратегії є простота реалізації бізнес-процесів підприємства, порівняно нижча собівартість обслуговування та зниження інвестиційних ризиків в умовах стійкого попиту.

2) Стратегія диференціації спрямовує зусилля менеджменту готелю на формування широкого асортименту основних та допоміжних послуг, що спрямовані на задоволення специфічних потреб цільових груп споживачів. Стратегія має переваги в умовах високої конкуренції на регіональному ринку при наявності достатньої кількості потенційних споживачів з визначеними потребами.

3) Стратегія фокусування передбачає зосередження зусиль готелю на обслуговуванні конкретного цільового сегменту споживачів, обраного на попередньому етапі. Стратегія фокусування є ефективною для невеликих за розміром підприємств готельного бізнесу, що функціонують в умовах високо конкурентного середовища.

Для забезпечення ефективної організації бізнес-процесів у готелі обрана продуктова стратегія вимагає уточнення акцентів, що формуватимуть конкурентні переваги готелю в сегментах його функціонування. Як правило. Для визначення акцентів використовують одну або поєднання таких альтернатив:

- фокусування на цінових чинниках – зосередження зусиль на забезпеченні порівняно нижчих від конкурентів цін у сегменті;

- споживчі акценти – забезпечення більшого набору цікавих для клієнтів даного сегменту послуг, або надання послуг особливим способом;

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

- іміджеві акценти, тобто формування сприятливого іміджу підприємства на ринку шляхом забезпечення бездоганного обслуговування, встановлення дружніх зв'язків клієнтами, прийняття участі в благодійних заходах, активна рекламна кампанія тощо.

Варто зазначити, що забезпечення адаптивності продуктової стратегії готельного підприємства є однією з ключових компетенцій менеджменту в сучасних умовах господарювання й ґрунтується на поєднанні комплексу маркетингових інструментів дослідження ринку, технологій пошуку та обробки інформації, застосування методів психологічного аналізу. Безумовно, головна роль у забезпеченні адаптивності готелю до змін є персонал, що володіє достатнім рівнем професійної підготовки, вмінь і навичок щодо впровадження інноваційних технологій обслуговування клієнтів, прийняття рішень відповідно до ситуації, креативністю та інноваційністю мислення.

Важливим інструментом адаптації продуктової стратегії готельного підприємства до змінних умов середовища є впровадження інновацій. У цьому контексті погоджуємося з думкою Менделі І. Я., що «використання інноваційних продуктів у діяльності готелю підвищить його конкурентоздатність, якість надаваних послуг, що позитивно вплине на імідж підприємства готельного бізнесу, збільшуючи потік постійних клієнтів, що відповідно гарантує отримання прибутку підприємством. Традиційні готелі, комфортні та затишні, придатні для звичного відпочинку, потрохи відходять у минуле, без застосування інноваційних технологій практично неможливе існування готелю взагалі. [5., с. 126.]

Інноваційні технології, що впроваджують підприємства готельної індустрії спрямовані насамперед на найповніше задоволення потреб споживачів й повинні забезпечити суттєвий прогрес в задоволенні потреб постійних клієнтів, ідентифікації потенційних клієнтів а також ефективності їх розподілу.

У цьому контексті слушними є твердження науковців Чанга С., Гонга Ю. та Шума С., що «готель, який займається інноваційною діяльністю здатний посилити бар'єри «проникнення» та наслідування, зберегти стабільність та якість послуг та сформувати довгострокові конкурентні переваги» [6, с. 814].

Впровадження інновацій в діяльності підприємств готельного бізнесу є важливою умовою адаптації підприємства до змінних умов середовища за рахунок впровадження трендових технологій і продуктів, що відповідають запитам окремих груп споживачів а також спрямовані на забезпечення економічної соціальної й екологічної ефективності. Основними напрямками інноваційної діяльності у готельному бізнесі є:

- енергозбереження та застосування екологічно безпечних матеріалів і технологій при будівництві, ремонту та облаштуванні готельних закладів;
- удосконалення систем управління на основі впровадження організаційних новацій та цифровізації бізнес-процесів;
- розвиток нових продуктів та послуг, їх диференціація та мобільність.

Висновки. Швидкозмінні умови розвитку ринку, що характерні для готельної індустрії вимагають удосконалення системи стратегічного управління підприємств готельного бізнесу в напрямку забезпечення гнучкості та адаптивності продуктів і послуг відповідно до запитів споживачів. Важливим інструментом адаптивності готельного підприємства виступає продуктова стратегія, що спрямована на визначення та балансування найбільш перспективних продуктів і послуг, які здатні задовольнити потреби споживачів у цільових сегментах ринку й забезпечуватимуть максимізацію обсягів реалізації послуг із врахуванням внутрішнього потенціалу готельного господарства.

Запропоновано підхід до формування продуктової стратегії готельного підприємства, що передбачає три етапи (вибір стратегічної зони господарювання, визначення типу продуктової стратегії та розстановка акцентів), кожний з яких дозволяє окреслити основні напрямки забезпечення конкурентних переваг із врахуванням змін у ринковому середовищі.

Забезпечення адаптивності продуктової стратегії потребує формування відповідної системи інформаційно-аналітичного, кадрового та маркетингового забезпечення, що у комплексі сприятиме розробці та ефективних управлінських рішень, спрямованих на реалізацію стратегічних цілей розвитку готельного підприємства й забезпечення довгострокових

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

конкурентних переваг. Важливим інструментом адаптивності продуктової стратегії є активна інноваційна діяльність, вплив якої на забезпечення конкурентоспроможності готельного підприємства потребує подальших досліджень.

Література

1. Завідна, Л. Д. Готельний бізнес: стратегії розвитку: монографія / Л. Д. Завідна. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 600 с.
2. Вороніна, А. В. Формування системи адаптивного стратегічного управління розвитком організації / А. В. Вороніна, А. С. Зеніна-Біліченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 11. – С. 294-299.
3. Ганич, Н. М. Сутність поняття готельна послуга / Н. М. Ганич // Географія та туризм. – 2011. – Вип. 14. – С. 212-217.
4. Костюк, Г. В. Стратегічні альтернативи діяльності підприємства / Г. В. Костюк, О. В. Петраш // Ефективна економіка. – 2013. – № 5. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_5_39.
5. Мендела, І. Я. Планування інноваційних стратегій підприємствами готельного бізнесу / І. Я. Мендела // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2013. – Вип. 9 (1). – С. 125-129.
6. Chang, S., Gong, Y., & Shum, C. (2011). Promoting innovation in hospitality companies through human resource management practices / S. Chang, Y. Gong, C. Shum // *International Journal of Hospitality Management*. – 2011. – 30 (4). – С. 812–818.

References

1. Zavidna, L. D. (2017). *Hotelnny biznes: stratehiyi rozvytku [Hotel business: development strategies]*. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t [in Ukrainian].
2. Voronina, A. V., Zyenina-Bilichenko, A. S. (2016). Formuvannya systemy adaptivnoho stratehichnoho upravlinnya rozvytkom orhanizatsiyi [Formation of the system of adaptive strategic management of organization development]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, 11, 294-299 [in Ukrainian].
3. Hanych, N. M. (2011). Sutnist ponyattya hotelna posluha [The essence of the concept of hotel service]. *Heohrafiya ta turyzm – Geography and tourism*, 14, 212-219 [in Ukrainian].
4. Kostyuk, H. V., Petrash, O. V. (2013). Stratehichni alternatyvy diyalnosti pidpryemstva [Strategic alternatives of enterprise activity]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 5. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_5_39 [in Ukrainian].
5. Mendela, I. Ya. (2013). Planuvannya innovatsiynykh stratehiy pidpryemstvamy hotelnoho biznesu [Planning of innovative strategies by enterprises of hotel business]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – The Actual Problems of Regional Economy Development*, 9(1), 125-129 [in Ukrainian].
6. Chang, S., Gong, Y., Shum, C. (2011). Promoting innovation in hospitality companies through human resource management practices. *International Journal of Hospitality Management*, 30(4), 812–818 [in English].

Надійшла 18.05.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Хаустова К. М., Чорій М. В., Ільтьо Т. І. Формування продуктової стратегії підприємств готельного бізнесу в умовах ринкових змін. *Науковий вісник Полісся*. – 2020. - № 1(20). – С. 43-48.

Хаустова Ксенія Михайлівна	кандидат економічних наук, доцент, старший викладач кафедри менеджменту та управління економічними процесами, Мукачівський державний університет; https://orcid.org/0000-0002-3062-918X ; Researcher ID:AAR-2224-2020; E-mail:k.khaustova@mail.msu.edu.ua;
Khaustova Kseniia Mukhailovna	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Senior Lecture at the Department of Management and Administration of Economic Processes, Mukachevo State University; https://orcid.org/0000-0002-3062-918X ; Researcher ID:AAR-2224-2020; E-mail:k.khaustova@mail.msu.edu.ua;
Чорій Мирослава Василівна	старший викладач кафедри готельно-ресторанної справи, Мукачівський державний університет; https://orcid.org/0000-0001-9416-2091 ; E-mail:myroslavachorii@gmail.com;
Chorii Miroslava Vasylivna	Senior Lecture at the Department of Hotel and Restaurant Business, Mukachevo State University; https://orcid.org/0000-0001-9416-2091 ; E-mail:myroslavachorii@gmail.com;
Ільтьо Тетяна Іванівна	старший викладач кафедри готельно-ресторанної справи, Мукачівський державний університет; https://orcid.org/0000-0001-8639-0550 ; E-mail:iitetiana@gmail.com
Iltto Tetiana Ivanivna	Senior Lecture at the Department of Hotel and Restaurant Business, Mukachevo State University; https://orcid.org/0000-0001-8639-0550 ; E-mail:iitetiana@gmail.com

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

UDC 336.7

УДК 336.7

N. M. Pantelieieva, Doctor of Economics,
Associate Professor,
N. V. Rogova, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor,
S. V. Zaporozhets, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor,
N. M. Tretiak, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor

Н. М. Пантелєєва, д. е. н., доцент,
Н. В. Рогова, к. е. н., доцент,
С. В. Запорожець, к. е. н., доцент,
Н. М. Третяк, к. е. н., доцент

**TRANSFORMATION IN THE ECOSYSTEM
OF FINANCIAL INTERMEDIARIES IN THE
CONTEXT OF DIGITALIZATION**

**ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ В ЕКОСИСТЕМІ
ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА
В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ**

Urgency of the research. The transformation of the activities of financial intermediaries in accordance with global trends is the key to the successful implementation of the goals of the digital economy as a strategy for sustainable economic development.

Target setting. The proliferation of digitalization has contributed to increased innovation in the practice of financial intermediation. Obviously, it is necessary to take into account the impact and capabilities of digital technologies in transforming the business model beyond the ecosystem approach.

Actual scientific researches and issues analysis. In the scientific problems of the transformational processes of financial intermediary monitoring, systematization and generalization relate to the influence of the potential of digital technologies at the level of financial intermediary, region, financial and banking systems, leading to economic and social effects.

Uninvestigated parts of general matters defining. We are interested in the problem of transforming the ecosystem of financial intermediation, the drivers of which are digital technologies.

The research objective. What influence does the appearance of FinTech-companies as new financial intermediaries in the market have on innovation activity and competition. How business models and business processes of financial intermediaries are changing under the influence of digital technologies. How and what new products and services based on digital technologies are introduced by financial intermediaries.

The statement of basic materials. The world trends of financial intermediation are identified and typologized. The evolutionary change of business models is proved, transformational changes are illustrated by foreign experience, the prerequisites, institutional structure, innovative activity of financial intermediaries and the regulator in Ukraine are determined.

Conclusions. Knowledge of the adoption of digital technologies as drivers of transformation of ecosystems of financial intermediation can serve as a basis for further assessment and forecasting of the effects on the financial system and the national economy as a whole.

Keywords: digital economy; digitalization; financial innovation; financial intermediation; digital financial intermediation; digital ecosystem; digital technologies; FinTech.

Актуальність теми дослідження. Трансформація діяльності фінансових посередників відповідно до світових трендів є запорукою успішної реалізації цілей цифрової економіки як стратегії сталого економічного розвитку.

Постановка проблеми. Поширення процесів цифровізації сприяло підвищенню інноваційної активності в практиці фінансового посередництва. Очевідно необхідно врахувати вплив і можливості цифрових технологій в трансформації бізнес-моделі за екосистемним підходом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій проблематиці трансформаційних процесів фінансового посередництва спостереження, систематизація та узагальнення стосуються впливу потенціалу цифрових технологій на рівні фінансового посередника, регіону, фінансової та банківської системи, що призводять до економічних і соціальних ефектів.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Нас цікавлять проблеми трансформації екосистеми фінансового посередництва, драйверами якої виступають цифрові технології.

Постановка завдання. Який вплив оказує на інноваційну активність і конкуренцію поява FinTech-компаній як нових фінансових посередників на ринку. Яким чином змінюються бізнес-моделі і бізнес-процеси фінансових посередників під впливом цифрових технологій. Як і які нові продукти і послуги на основі цифрових технологій впроваджують фінансові посередники.

Виклад основного матеріалу. Визначено та проведено типологізацією світових трендів фінансового посередництва. Доведено еволюційну зміну бізнес-моделей, проілюстровано трансформаційні зміни за зарубіжним досвідом, визначено передумови, інституційну структуру, інноваційну активність фінансових посередників і регулятора в Україні.

Висновки. Знання особливостей прийняття цифрових технологій як драйверів трансформації екосистем фінансового посередництва може слугувати базою для подальшої оцінки і прогнозування ефектів впливу на фінансову систему та національну економіку в цілому.

Ключові слова: цифрова економіка; цифровізація; фінансові інновації; фінансове посередництво; цифрове фінансове посередництво; цифрова екосистема; цифрові технології; FinTech.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-1(20)-49-59

Urgency of the research. Opportunities to achieve economic growth and improve the well-being of society are determined by the degree of development of the financial market, including financial intermediation as its segment. After the last financial crisis, the trend of forming a single financial space has made the orientation towards convergence of interests of financial intermediaries in terms of financial stability, efficiency and profitability. At the same time, financial intermediaries are facing new challenges regarding the ability to meet the requirements of the EU Payment Services Directive (PSD2), introduction of financial innovations and implementation of modern digital technologies into their own activities, and maintaining competitiveness in the context of growing disintermediation in the financial services market, where the major competitors of traditional financial institutions are high-tech companies (BigTech and FinTech companies). They have rapidly entered the financial services industry and are opening up large-scale, more transparent access to them, flexible to the requirements and preferences of consumers, that spurs increased investment in this ecosystem. In these circumstances, there is a need to explore the transformational processes of financial intermediation in the context of spread of digital technologies. The transformation of the activities of financial intermediaries in accordance with global trends is the key to the successful implementation of the goals of the digital economy as a strategy for sustainable economic development.

Target setting. The proliferation of digitalization has contributed to increase innovation in the practice of financial intermediation. Obviously, it is necessary to take into account the impact and capabilities of digital technologies in transforming the business model beyond the ecosystem approach. However, success depends on adaptability its own technological platform, the use of weaknesses of FinTech solutions in the market segments, as well as on the formation of partnerships with FinTech- companies.

Actual scientific researches and issues analysis. In the scientific problems of the transformational processes of financial intermediary monitoring, systematization and generalization relate to the influence of the potential of digital technologies at the level of financial intermediary, region, financial and banking systems, leading to economic and social effects. Thus, the digital transformation of financial intermediation is considered from the perspective of the influence of the Internet and FinTech, in particular, the possible consequences, uncertainty, the need to adapt and compete with new service providers in the face of increased competition and disintermediation, convergence of financial market participants and the formation of a new type of partnership [1; 2; 3]. From the perspective of the potential of digital technologies, an analysis is made of the improvement of operational activities, the development of new products and services, their proposals for a customer-oriented approach [4]. The scientific works on determining regional features of distribution of digital transformation of financial services attract attention [5; 6; 7; 8], as well as ensuring digital financial inclusion, prosperity, protecting clients' interests and building trust in financial intermediaries [9; 10; 11].

Uninvestigated parts of general matters defining. Along with this, we are interested in problems of transformation and the basic principles of the formation of the ecosystem of financial intermediation in response to global digital trends.

The research objective. The aim of the study is to analyze trends, determine the benefits and opportunities of the digital transformation of the financial intermediation ecosystem in the context of dynamic digitalization, increasing innovation activity and market competition.

The statement of basic materials.

Digital trends in financial intermediation. Factor analysis of the features of financial intermediation digital transformation is not possible without clear understanding of current global trends of spreading and increasing impact of FinTech. According to the implementation of FinTech solutions and today's market demand for them, despite the change in their system of mutual positioning and priority, we can see sustainability of positions of the main digital trends during 2017-2019. In particular, sustainable trends include:

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

1) increasing the accessibility of financial services through the transition from multichannel system to omni-channel one, where mobile channels and, consequently, mobile wallet, payment and money services are increasingly prevalent. This changes customers' behavioral habits and payment competencies toward contactless payments, mobile and digital banking;

2) chatbots, machine learning, artificial intelligence and Big Data analytics – embedding these technologies and / or implementing them through operational, analytical, management tasks allows managing capital, loyalty programs and personalized banking services and investment models on a new level, transforming business models, making payments and money transfers, credit scoring, financial trading and monitoring, compliance control, etc;

3) risk optimization and increased security in situations of cyber threats.

A revolutionary trend is certainly the emergence of cryptocurrencies, their rapid expansion in the financial market and formation of its separate segment (cryptocurrency market), the existence of which causes ambiguous position / debate both in terms of subject matter and legitimacy. Along with cryptocurrencies, digital financial assets have emerged as assets in electronic form created by cryptographic means, which also include tokens, stablecoins, and cryptogoods. Blockchain technology is associated with cryptocurrencies, but not just as a technology of their creation. Blockchain has recently opened up new opportunities in many areas thanks to its uniqueness in storing, accessing and processing data, and the volume of investment in its extensions confirms it [12].

Trends that have a restorative or aggravating effect for financial intermediation should include:

1) integration processes to strengthen market positions that focus on collaboration according three vectors - FinTech, social networks and the Internet of Things (IoT). It should be noted that this is facilitated by the adoption of the PSD2 (Revised Payment Service Directive), which was not unambiguously adopted at the beginning, but over time it proved its expediency for the construction of a single ecosystem of open financial services, electronic transactions security in financial flows of marketplaces. In this regard, digital platforms and ecosystems, Open API (Application Programming Interface) and Open Banking are becoming key elements;

2) renewal or entry into a new stage of development of the insurance market at the expense of InsurTech [13, p.148-149];

3) development of the RegTech direction in response to increased regulatory pressure and significant financial penalties, and the introduction of SupTech (Supervisory Technology or RegTech for supervisors) to support the modernization of data-based financial supervision. RegTech's effects are expected to optimize regulations, reduce reporting load and errors in reports, reduce compliance costs, etc. [14]. According to the functionality, today there are RegTech solutions that provide: compliance with regulatory requirements; risk management, when combined with the identification of market risks, it is allowed to counter cyber risks and insider behavior of employees; prompt, real-time transaction monitoring to prevent fraud, abuse, money laundering; identity management. But the success of such decisions depends on collaboration between regulators, financial intermediaries, experts and high-tech IT companies and startups.

Therefore, these digital trends create the preconditions and set directions for innovative development of financial intermediation, as each of them tries to make the most of the opportunities of digital technologies.

Formation of a financial intermediation ecosystem based on digital integration. There are several approaches to interpreting the concept of "ecosystem", in particular: a set of interacting participants; a site offering integrated products and services able to meet a wide range of customer needs; an organization that operates on an innovative basis of development. The main prerequisites for creating an ecosystem are the need for customers to receive quality goods and services using digital distribution channels; development of technologies that enable effective interaction with clients; the willingness of today's generation to open up access to personal data in order to obtain the optimum product offer through personalized communication channels. An ecosystem allows to apply innovative ways of interaction to a range of stakeholders. So, within the ecosystem, there are financial intermediaries, consumers of financial services and regulatory organizations.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

The center of the ecosystem are financial intermediary, which has formed a broad client base on a high level of trust; is willing to accept adaptation changes in the organization of business processes; has formed a strong and well-known financial services brand. The evidence of formation of the ecosystem is the innovative activity of financial intermediaries in the implementation of digital technologies such as BigData, Timechain, Artificial Intelligence (AI), Machine Learning, Internet of Things (IoT), Application Programming Interface (API), Platform as a Service (PaaS), Software as a service (SaaS), Sloud Technology, Biometrics Identification, Mobile virtual network operator, Marketplace, Virtual reality.

Moreover, banks are the leaders of innovation in terms of breadth of business processes digitalization. At the same time, FinTech companies demonstrate the highest level of willingness to innovate in order to gain synergies from the combination of financial services and customer satisfaction. This makes it possible for these financial intermediaries to get ecosystem center functions, which is quite realistic taking into account the recent tendencies of their integration.

Non-banking financial institutions in the financial intermediation ecosystem.

Traditional insurance companies, with their conservatism about introducing digital-based financial innovations, are actively competing with InsurTech companies which develop insurance products and services, relying on big data analytics to evaluate, forecast and optimize risks. Due to digital technology we are witnessing a transformation of insurers' business models, where the vector of priorities has changed from risk protection to forecasting and prevention.

We fully support the opinion that the insurance industry, especially in countries where the insurance market is in a state of unstable dynamics of development and adaptation to the European and world markets, now has a chance of revival or a rapid breakthrough, when the chosen policy can determine the relevance and values of future development, ensure positive socio-economic effects and optimize negative effects.

In our opinion, insurance companies are now transforming their business in two ways, on the one hand, it is a digital restructuring of their traditional business models and business processes, entry into new segments, and on the other hand it is responding to cyberspace, including the emergence of new crypto-assets and cyber- risks. To date, digital mainstreaming technologies that shape and support new digital ecosystems important for insurers, include Blockchain, Internet of Things (IoT), Big Data, Intelligence Technologies (AI) (Fig. 1). Digital technologies are cross-cutting and provide: 1) Big Data – financial analytics based on large amounts of information for market segmentation and personalization, fraud reduction, detection of new drivers and improvement of claims settlement processes; 2) Blockchain – data sharing, cost savings, increased trust in online products, digital policies, smart contracts and claims management; 3) AI – insurance process automation, portfolio management, credit analysis, machine training for fraud prevention, underwriting and loss management, risk assessment.

Global insurance giants, including Lemonade, American International Group (USA), Ping An Insurance Group (China), Allianz (Germany), AXA Group (France), respond to digital trends and become the flagship of their advancement in the insurance market [13, p.149].

The proliferation of digitalization along with new opportunities creates new risks – Cyber risks, which were identified as key commercial risks [15]. Despite the growing demand for this type of insurance, especially after large-scale cyberattacks, its trend cannot be called sustainable, as many aspects are still debatable the inherent nature of this risk, standardization, coverage, cost, taxation, etc. Note that offering new solutions, insurance companies themselves seek to implement them through special digital platforms, such as AXA XL's Slice ICS cyber risk insurance for small and medium businesses, or collaborate with InsurTech companies and startups.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

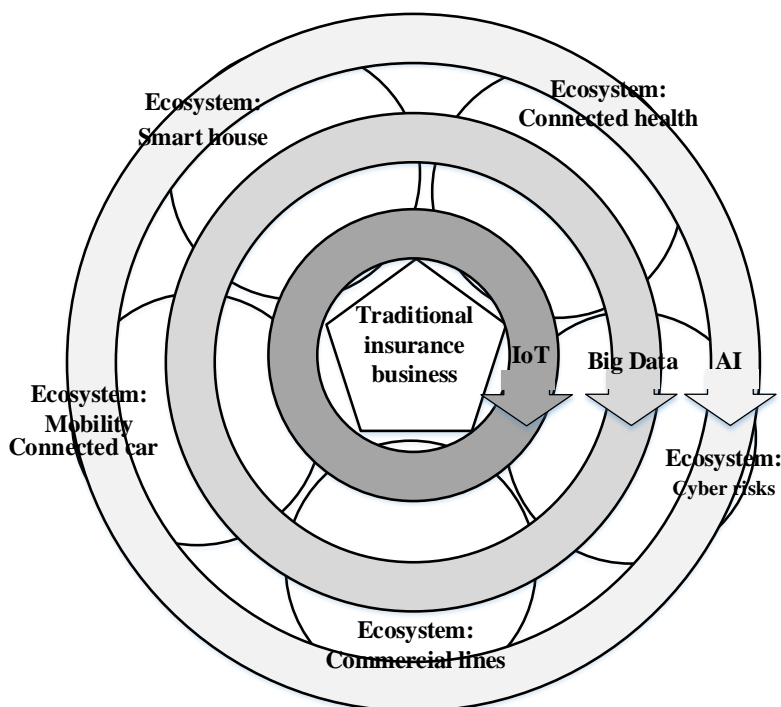

Fig. 1 Transformation of the insurance business for the ecosystem approach

Source: created by the authors

Prospects for the introduction of digital technologies are also seen by pension funds, despite the fact that they are significantly behind in their implementation from other financial intermediaries. Today, the innovation leaders are the US, the UK, Canada, the Netherlands, Australia, and Spain. Digital technologies and innovative PenTech solutions have significant potential for modernizing pension systems, trust to most of which have recently been shaken (Tab. 1).

Table 1

Supporting digital trends by pension funds

Trend	Opportunities
Blockchain	optimization of internal management processes of institutional and non-state pension funds, transparency of financial transactions, guarantee of purposeful use, security and quality of administration and services, free and transparent transition between funds, synchronization of information regarding clients and funds, protection of personal data
Big Data	segmentation of participants, optimization of public service delivery, taking into account the migration of personal data, increasing the efficiency of funds and interaction with citizens; calculation of pensions based on individual account analysis; determining the status of citizens' rights with respect to tax benefits, social support and other rights; personalization and flexibility; analytics and risk assessment, etc.
Artificial Intelligence Technologies, AI	chatbots, robot consultants, dashboards, administrative asset management functions, pension strategy risk assessment models, analytics and typology of bankruptcy risk funds

Source: Based [16; 17; 18]

Only in the context of adoption of digital technologies and investments in the development of Pentech specialized solutions should be expected to gain the experience, economic and social benefits of creating personalized retirement and individual communication strategies, providing flexibility of offers and freedom of choice for fund participants, reducing administrative costs through decentralization, and so on.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Increasing popularity of credit unions, which there are currently more than 85 thousand in the world, is driven by a desire to end dependency on banks. Their peculiarity lies mainly in the non-commercial nature of the activity and the construction of the latter on the close relationships of members forming a different system of economic relations.

Credit unions, like other financial intermediaries, recognize the importance of acquiring innovative digital experiences for the future growth and progressive development of the industry. In particular, the catalysts for these processes are Blockchain and AI technologies.

Thus, with Blockchain, they plan to improve access to, and trust in, financial services, risk management, regulatory compliance, data security, and identity management. Blockchain-based smart contracts are able to improve the quality of contractual processes and increase the efficiency of credit unions, as they allow to automatically check all transactions (mortgages, wills, trusts, funds transfers, etc.), which increases their speed and reduces their value. They are also actively investing in blockchain startups, in particular to develop digital credentials for credit union members and ensure reliable identification. Besides, credit unions, such as the US, demonstrate integration with leading IT companies (IBM, Oracle, etc.) and cooperate with each other to create their own blockchain-based free access network to shared financial resources and new services.

But AI is capable of recognizing the needs for specific services and forming a personal offer (loans, bonds, insurance, mortgage, savings). AI is built into call center service programs and recognizes a caller's behavior, analyzes records and emails, can perform typing and clustering not only of clients but also of common issues, compliance monitoring and anti-fraud [19].

In this way, credit unions, with the introduction of digital technologies, are hoping for a new wave of financial innovation and market dynamics.

Investments: functional orientation of artificial intelligence and alternative data for financial intermediaries. The solution to the problem of lack of investment resources, the new FinTech solutions are directed at, the growth of interest in and demand for which, along with the above, can be explained directly by the potential of digital technologies, such as artificial intelligence and Big Data.

The prerequisites for financial intermediaries for new FinTech solutions are an increase in the amount of relevant information on threats to the existence and prospects of business development, high flexibility of making suboptimal decisions due to lack of time, as a result of the high dynamism of the environment. At the same time, financial intermediaries are seeking guarantees for sustainable business development and new product creation, and as a consequence, markets, that implies inductive thinking and reengineering methodologies in strategic management, business process modeling, and imitation models to evaluate efficiency and avoid risks. Solving these issues requires using innovative approaches. In this respect, Artificial Intelligence (AI) [20; 21] opens up new opportunities due to its ability to continuously search, organize, evaluate, and combine arrays of market information (Fig. 2).

Today, AI tools are already embodied. Thus, the Government Pension Investment Fund of Japan (GPIF, \$ 1.4 trn), in conjunction with Sony Computer Science Laboratories (Sony CSL), is introducing AI into the long-term asset portfolio management process to improve investment practices and minimize risks, monitoring and analyzing investment styles in real time and ect. [24].

The largest investment fund in Europe, APG, is also changing its business model by implementing AI to increase operational efficiency and profitability. A comprehensive, real-time automatic forecast for a wide range of assets, which is not possible on the one hand without the ability of the AI trading systems to machine learning, and without the use of large amounts of data, including market data, is becoming promising. The transformation of the business model drives institutional investors to strike a balance between investments in AI capable of delivering high returns and optimizing management structure and costs.

Thus, the introduction of AI, machine learning, alternative data changes the investment landscape, eliminates the dependence of institutional investors on individual strategies of investment professionals who do not have quantitative confirmation of their quality, increases the efficiency of the investment process and responsibility for investment practices.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

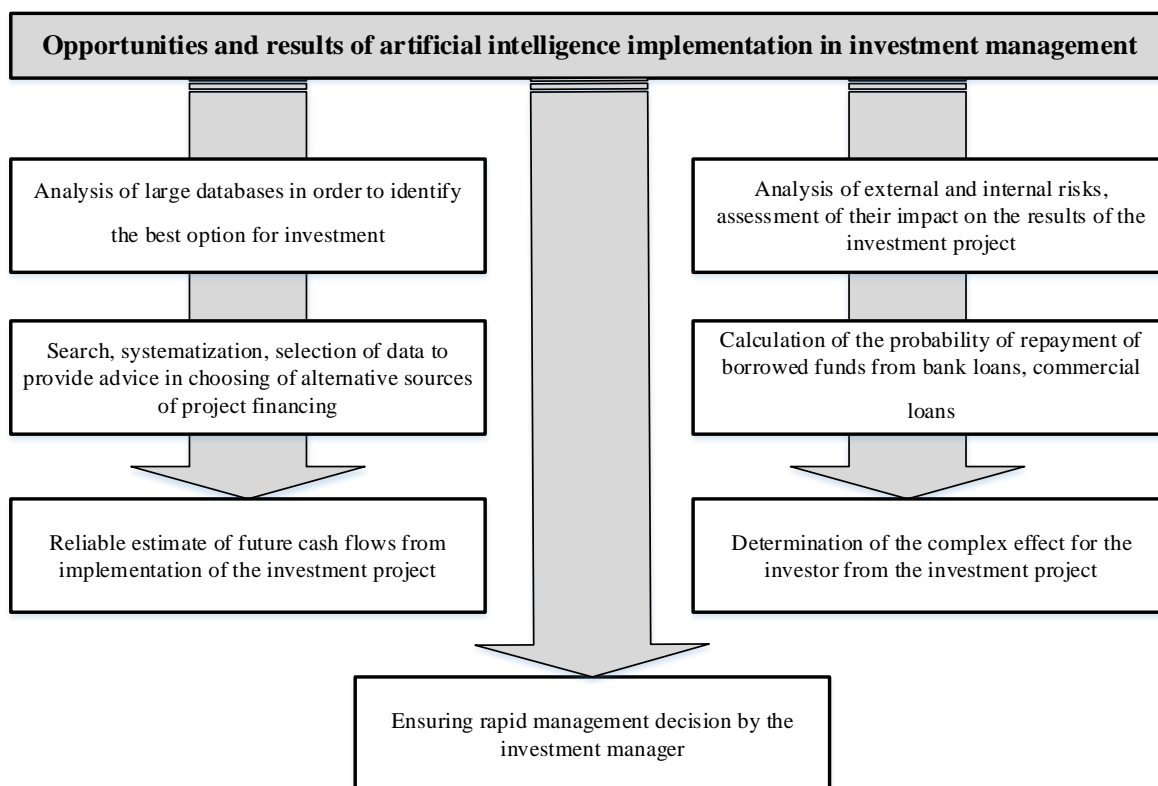

Fig. 2 AI potential opportunities in investment management

Source: Based on [22; 23]

The processes of digitalization of financial intermediation in Ukraine: today's realities. Like most countries in the world, Ukraine is responding to the challenges of the digital world [25]. Taking into account the bank-centric financial system, innovative leadership in the financial services market has long been maintained by Ukrainian banks. Among the main digital trends they have been supporting lately are customer service (remote, mobile and e-banking), remote identification through BankID of the NBU and use of e-signature to provide banking and financial services, and the Open Banking concept in response to PSD2 standards (open digital ecosystem), cloud platforms (operating and service centers, service center), intelligent platforms (Big Data, AI).

Thus, Ukrainian PrivatBank became the first bank in the world to open a public API, which is used by almost five thousand partners today, including ones outside Ukraine. The API allows transfers between bank cards, payments on cards of any bank of Ukraine and international bank, purchase of vouchers of Skype, selected face value, mobile connection payments, sale of tickets for sports and entertaining events, etc.

Ukrainian banks have long recognized cashless payments as one of their priorities, so today Ukraine is one of the leading countries in Europe in terms of both quantitative indicators and services and payment innovations. The payment space of Ukraine is formed by 22 and 19 domestic and international systems, respectively, of which 26 are funds transfer systems, 9 are interbank systems, and 5 are card payment systems. According to the NBU, over the past five years, there has been a positive trend in the growth of the number of payment cards and the volume of transactions with their use.

Innovative developments of Ukrainian banks were awarded at the "Innovation in Banking Technology Awards" international competition, namely: the electronic deposit system of Liqpay of PrivatBank in the field of cash handling and treasury technologies (2010), "Online Collection"

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

technology (2011). At the Teleopti Global User Forum, Alfa Bank (Ukraine) was awarded the Best Practice Award 2012 for implementing Teleopti CCC system, a comprehensive project for the construction of a distributed contact center with the introduction of additional modules with evaluate the quality of ZOOM QM conversations and personnel management systems. Such recognition can certainly be considered a golden Oscar for Ukrainian banks.

Fully supporting innovation, Ukrainian banks have not yet felt the threat of disintermediation. Now we are rather looking at establishing partnerships and forming new integrations between financial intermediaries and FinTech startups. Thus, in 2018 PayLastic, Uplata, MOcash are recognized as the best FinTech startups of Ukraine, which are alternative solutions for cashless payments using smartphones, Telegram, Viber and Facebook messengers, QR codes and e-commerce [26].

In recent years, the main regulator, the National Bank of Ukraine, has been actively supporting the development of the FinTech market in Ukraine. In 2019, an important step was the creation of an Expert Panel on Communication with Innovative Companies to understand FinTech trends clearly, to provide legislative support, and to pursue a forward-looking regulatory policy. Among the initiatives of the regulator are the fundamental updating of the legislative regulation system of the Ukrainian market of payments and funds transfer in accordance with PSD2, the BankID remote identification system, the modernization of the NBU Electronic Payment System in accordance with the 24/7 format and the international standards IBAN and ISO 20022. During 2016-2019, it completed a closed pilot project on the development of the E-hryvnia blockchain platform to increase financial inclusion, reduce the share of cash in circulation, increase speed, convenience and transparency of payments. The NBU stipulates that E-hryvnia may be a national digital currency that is exchanged (1:1) for cash or non-cash without limitation and is a means of payment, and not a profitable instrument. The pilot tests included: 1) the creation of e-wallets and transactions with them, including the installation of their mobile applications on Android or iOS systems, replenishment of the wallet and exchange of e-hryvnia for cash using the "PROSTIR" national payment system through an integrated virtual terminal ; 2) P2P transfers between wallets; 3) trading operations – replenishing mobile phone balance; 4) charitable contributions to the assistance to soldiers of Joint Forces Operation [27].

The prerequisites for the development of the FinTech industry in Ukraine are global trends, the absence of pressure from FinTech companies at the international level, the crisis of 2014-2015 and the clearing of the banking system, defining the development of digital economy and FinTech as a priority project for the development of the financial sector, economy and society by 2020, the creation of the Ukrainian National Startup Fund. Today it employs more than 100 companies, 58% of which have been established in the last three years, 43% operate in the international market, 63% are financed by their own funds, and 82% of them are located in Kyiv. Of the 57% of FinTech domestic companies, 73% are planning to enter the international market in the near future [28].

In the FinTech industry, InsureTech technologies for the insurance market are developing in a separate direction. But their position in Ukraine now is only 5.3%. Today, InsureTech technologies on the Ukrainian insurance market are represented with such startups: CIVILKIN – a web service and mobile application for selecting, acquiring and managing insurance policies, EWA – SaaS insurance platform, Alfa Protection – an e-commerce security service, INSART – an insurance broker providing risk and financial management consulting services [29].

Conclusion. The issue of transforming traditional financial intermediation and building innovative ecosystems under digital trends has become a new research trend. In this aspect, it is important not only to monitor global trends, but also to identify the prerequisites for adopting digital financial intermediaries at the regional level, with a focus on developing countries, taking into account their functionality for transforming business models and operating business processes, not excluding the analysis and forecasting of the possible positive and negative effects on the financial system and the national economy as a whole.

At the same time, the processes of digital transformation of financial intermediation should be based on a developed institutional infrastructure, which, along with traditional financial intermediaries, has rapidly included FinTech companies and startups, as well as reliable legislative and regulatory support, which will give development dynamics while maintaining financial stability and ensuring

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

financial services client protection. This requires innovation, investment and business activity. Among the promising areas for further research, we see justification of the need for the introduction of digital technologies to the activities of financial intermediaries, the development of conceptual approaches for the construction of digital ecosystems, modeling of economic changes and possible social consequences, providing practical guidance on risk management etc.

References

- Hawkins, R., Mansell, R. & Steinmueller, E. (1999). Toward Digital Intermediation in the Information Society. *Journal of Economic Issues*, 33:2, 383-391. doi: 10.1080/00213624.1999.11506169 [in English].
- Omarini, A. (2017). The Digital Transformation in Banking and The Role of FinTechs in the New Financial Intermediation Scenario. *mpa.ub.uni-muenchen.de*. Retrieved from https://mpa.ub.uni-muenchen.de/85228/1/MPRA_paper_85228.pdf [in English].
- Saal, M., Starnes, S. & Rehermann, T. (2017). Digital Financial Services: Challenges and Opportunities for Emerging Market Banks. *openknowledge.worldbank.org*. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/30368/118736-BRI-EMCompass-Note-42-DFS-Challenges-and-Opportunities-PUBLIC.pdf?sequence=1> [in English].
- Frost, J., Gambacorta, L., Huang, Yi., Song Shin, H. & Zbinden, P. (2019). BigTech and the changing structure of financial intermediation. *BIS Working Papers from Bank for International Settlements*, 779. Retrieved from <https://www.bis.org/publ/work779.pdf> [in English].
- Elsinger, H., Fessler, P., Feyrer, J., Richter, K., Silgone, M.A. & Timel, A. (2018). Digitalization in financial services and household finance: fintech, financial literacy and financial. *Financial Stability Report*, 35, 50-58 [in English].
- Tsai, K. (2017). FinTech and Financial Inclusion in China. *Thought Leadership Brief Series*, 20, 1-4 [in English].
- Creehan, S. & Borst, N. (2017). Asia's Fintech Revolution. *Federal Reserve Bank of San Francisco*, 1-17 [in English].
- Demertzis, M., Merler, S. & Wolff, G. (2018). Capital Markets Union and the Fintech Opportunity. *Journal of Financial Regulation*, 4(1), 157-165 [in English].
- Mazer, R. & Garg, N. (2015). Recourse in Digital Financial Services: Opportunities for Innovation. *documents.worldbank.org*. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/364971468197630787/pdf/106036-BRI-PUBLIC-KNOWLEDGE-NOTE-Brief-Recourse-in-Digital-Financial-Services-Dec-2015.pdf> [in English].
- Karlan, D., Kendall, J., Mann, R., Pande, R., Suri, T. & Zinman, J. (2016). Research and Impacts of Digital Financial Services. *NBER Working Paper Series*, 22633. Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w22633.pdf> [in English].
- Izaguirre, J.C., Lyman, T., McGuire, C. & Grace, D. (2016). Deposit Insurance and Digital Financial Inclusion. *World Bank*, 25707. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25707/110632-BRI-PUBLIC-ADD-VC-Brief-Deposit-Insurance-and-Digital-Financial-Inclusion.pdf?sequence=1> [in English].
- 10 Use Cases of Blockchain Technology in Banking. (2018). *youteam.co.uk*. Retrieved from <https://youteam.co.uk/blog/10-use-cases-of-blockchain-technology-in-banking/> [in English].
- Pantelieieva, N., Zaporozhets, S., Nagaichuk, N. & Bartosh, O. (2019) Transformation of financial intermediation in the context of spread of digital trends. *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*,

Література

- Hawkins, R. Toward Digital Intermediation in the Information Society / R. Hawkins, R. Mansell, E. Steinmueller, // *Journal of Economic Issues*, 33:2, 1999. – P. 383–391. doi: 10.1080/00213624.1999.11506169.
- Omarini A. The Digital Transformation in Banking and The Role of FinTechs in the New Financial Intermediation Scenario. – Access mode: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/85228/1/MPRA_paper_85228.pdf.
- Saal M., Starnes S., Rehermann T. Digital Financial Services: Challenges and Opportunities for Emerging Market Banks. – Access mode: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/30368/118736-BRI-EMCompass-Note-42-DFS-Challenges-and-Opportunities-PUBLIC.pdf?sequence=1>.
- Frost J. BigTech and the changing structure of financial intermediation / J. Frost, L. Gambacorta, Yi. Huang, H. Song Shin, P. Zbinden // *BIS Working Papers from Bank for International Settlements*, 2019. – No 779. – Access mode: <https://www.bis.org/publ/work779.pdf>.
- Elsinger H. Digitalization in financial services and household finance: fintech, financial literacy and financial / H. Elsinger, P. Fessler, J. Feyrer, K. Richter, M. A. Silgone, A. Timel // *Financial Stability Report*, 2018. – P. 35, 50–58.
- Tsai K. FinTech and Financial Inclusion in China / K. Tsai // *Thought Leadership Brief Series*, 2017. – P. 20, 1–4.
- Creehan, S. Asia's Fintech Revolution / S. Creehan, N. Borst // *Federal Reserve Bank of San Francisco*, 2017. – P. 1–17.
- Demertzis M. Union and the Fintech Opportunity / M. Demertzis, S. Merler, G. Wolff, // *Journal of Financial Regulation*, 2018. – No 4(1), – P. 157–165.
- Mazer R. Opportunities for Innovation / R. Mazer, N. Garg // *Recourse in Digital Financial Services: Opportunities for Innovation*. 2015. – Access mode: <http://documents.worldbank.org/curated/en/364971468197630787/pdf/106036-BRI-PUBLIC-KNOWLEDGE-NOTE-Brief-Recourse-in-Digital-Financial-Services-Dec-2015.pdf>.
- Karlan D. Research and Impacts of Digital Financial Services / D. Karlan, J. Kendall, R. Mann, R. Pande, T. Suri, J. Zinman // *NBER Working Paper Series*, 2016. – No 22633. – Access mode: <https://www.nber.org/papers/w22633.pdf>.
- Izaguirre J.C. Deposit Insurance and Digital Financial Inclusion J.C. Izaguirre, T. Lyman, C. McGuire, Grace D. // *World Bank*. 2016. – No 25707. – Access mode: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25707/110632-BRI-PUBLIC-ADD-VC-Brief-Deposit-Insurance-and-Digital-Financial-Inclusion.pdf?sequence=1>.
- 10 Use Cases of Blockchain Technology in Banking / YouTeam, 2018. – Access mode: <https://youteam.co.uk/blog/10-use-cases-of-blockchain-technology-in-banking/>.
- Pantelieieva N. Transformation of financial intermediation in the context of spread of digital trends / N. Pantelieieva, S. Zaporozhets, N. Nagaichuk, O. Bartosh // *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, 2019. – No 3, – P. 144–152. doi: 10.32014/2019.2518-1467.81.
- Piechocki M. BearingPoint Reforming regulatory

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

- 3, 144-152. doi: 10.32014/2019.2518-1467.81 [in English].
14. Piechocki, M. & Lux, J. (2018). BearingPoint Reforming regulatory reporting: are we headed toward real-time? *www.reg.tech*. Retrieved from https://www.reg.tech/files/BEI_Reforming-regulatory-reporting-are-we-headed-toward-real-time.pdf?download=0&itemId=6423 [in English].
15. Cyber Security Risk Report. (2019). *www.aon.com*. Retrieved from <https://www.aon.com/unitedkingdom/insights/2019-cyber-security-risk-report.jsp> [in English].
16. China Pensions Outlook: Evolution, diversification and convergence. (2017). *assets.kpmg*. Retrieved from <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2017/12/china-pension-outlook.pdf> [in English].
17. Technology and pensions: The potential for FinTech to transform the way pensions operate and how governments are supporting its development. (2017). *www.oecd.org*. Retrieved from <https://www.oecd.org/pensions/Technology-and-Pensions-2017.pdf> [in English].
18. Pensions Technology. (2018). *www.pwc.co.uk*. Retrieved from <https://www.pwc.co.uk/pensions/pensions-technology.html> [in English].
19. Why Credit Unions Need to Implement Artificial Intelligence ASAP. (2018). *www.paymentsjournal.com*. Retrieved from <https://www.paymentsjournal.com/credit-unions-implement-artificial-intelligence/> [in English].
20. Fiorentino, R. (2019). AI and investing: The artificial intelligence analytical revolution. *www.information-age.com*. Retrieved from <https://www.information-age.com/ai-investing-123477422/> [in English].
21. Artificial Intelligence at Investment Banks – 5 Current Applications. (2017). *emerj.com*. Retrieved from <https://emerj.com/ai-sector-overviews/artificial-intelligence-at-investment-banks-5-current-applications/> [in English].
22. Pollari, I. & Ruddenklau, A. (2018). The Pulse of Fintech 2018. Biannual global analysis of investment in Fintech. *assets.kpmg*. Retrieved from <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2019/02/the-pulse-of-fintech-2018.pdf> [in English].
23. Artificial intelligence: what it is and why it matters. (2018). *www.everest.ua*. Retrieved from www.everest.ua/ai-platform/analytics/shtuchnij-intelekt-ai-shho-ce-take-i-chomu-ce-v/ [in English].
24. Sasaki, T., Koizumi, H., Tajiri, T. & Kitano, H. (2018). A Study on the Use of Artificial Intelligence within Government Pension Investment Fund's Investment Management Practices (Summary Report) / T. Sasaki, H. Koizumi, T. Tajiri, H. Kitano, 2018. – Japan: Tokyo, Government Pension Investment Fund. – Access mode: https://www.gpif.go.jp/en/investment/research_2017_1_en.pdf [in English].
25. Pantielieieva, N., Krynytsia, S., Zhezherun, Y., Rebyrk, M. & Potapenko, L. (2018). *Digitization of the Economy of Ukraine: Strategic Challenges and Implementation Technologies*. doi: 10.1109/DESSERT.2018.8409186 [in English].
26. PaySpace Magazine Awards 2018. Best Ukrainian FinTech-Startup. *psm7.com*. Retrieved from <https://psm7.com/awards-2018/nomination/company/ukrainian-fintech-startup/> [in English].
27. Analytical note on the results of the E-hryvnia project. (2019). *bank.gov.ua*. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=96166824 [in English].
28. Directory of FinTech companies in Ukraine. (2019). *fintechua.org*. Retrieved from <http://fintechua.org/FintechCatalog19Ukr.pdf> [in English].
29. The FinTech in Ukraine report. (2018). *data.unit.city*. reporting: are we headed toward real-time? / M. Piechocki, J. Lux, 2018. – Access mode: https://www.reg.tech/files/BEI_Reforming-regulatory-reporting-are-we-headed-toward-real-time.pdf?download=0&itemId=6423.
15. Cyber Security Risk Report, 2019. – Access mode: <https://www.aon.com/unitedkingdom/insights/2019-cyber-security-risk-report.jsp>.
16. China Pensions Outlook: Evolution, diversification and convergence / KPMG, 2017. – Access mode: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2017/12/china-pension-outlook.pdf>.
17. Technology and pensions: The potential for FinTech to transform the way pensions operate and how governments are supporting its development / OECD, 2017. – Access mode: <https://www.oecd.org/pensions/Technology-and-Pensions-2017.pdf>.
18. Pensions Technology // PWC, 2018. – Access mode: <https://www.pwc.co.uk/pensions/pensions-technology.html>.
19. Why Credit Unions Need to Implement Artificial Intelligence ASAP // Payments Journal, 2018. – Access mode: <https://www.paymentsjournal.com/credit-unions-implement-artificial-intelligence/>.
20. Fiorentino R. AI and investing: The artificial intelligence analytical revolution, 2019. – Access mode: <https://www.information-age.com/ai-investing-123477422/>
21. Artificial Intelligence at Investment Banks – 5 Current Applications / EMERJ, 2017. – Access mode: <https://emerj.com/ai-sector-overviews/artificial-intelligence-at-investment-banks-5-current-applications/>.
22. Pollari I. The Pulse of Fintech 2018 / I. Pollari, A. Ruddenklau // Biannual global analysis of investment in Fintech, 2018. – Access mode: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2019/02/the-pulse-of-fintech-2018.pdf>.
23. Artificial intelligence: what it is and why it matters / EVEREST, 2018. – Access mode: www.everest.ua/ai-platform/analytics/shtuchnij-intelekt-ai-shho-ce-take-i-chomu-ce-v/.
24. Sasaki T., A Study on the Use of Artificial Intelligence within Government Pension Investment Fund's Investment Management Practices (Summary Report) / T. Sasaki, H. Koizumi, T. Tajiri, H. Kitano, 2018. – Japan: Tokyo, Government Pension Investment Fund. – Access mode: https://www.gpif.go.jp/en/investment/research_2017_1_en.pdf.
25. Pantielieieva N. Digitization of the Economy of Ukraine: Strategic Challenges and Implementation Technologies / N. Pantielieieva, S. Krynytsia, Y. Zhezherun, M. Rebyrk, L. Potapenko, 2018. – P. 508–515. doi: 10.1109/DESSERT.2018.8409186.
26. PaySpace Magazine Awards 2018. Best Ukrainian FinTech-Startup. – Access mode: <https://psm7.com/awards-2018/nomination/company/ukrainian-fintech-startup/>.
27. Analytical note on the results of the E-hryvnia project / NBU, 2019. – Access mode: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=96166824.
28. Directory of FinTech companies in Ukraine / UAFIC, 2019. – Access mode: <http://fintechua.org/FintechCatalog19Ukr.pdf>.
29. The FinTech in Ukraine report / USAID, 2018. – Access mode: http://data.unit.city/fintech/fgt34ko67mok/fintech_in_Ukraine_2018_en.pdf.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Retrieved from http://data.unit.city/fintech/fgt34ko67mok/fintech_in_Ukraine_2018_en.pdf [in English].

Received for publication 10.05.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Pantieleieva N. M., Rogova N. V., Zaporozhets S. V., Tretiak N. M. Transformation in the ecosystem of financial intermediaries in the context of digitalization. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1(20)., С. 49-59.

- Пантелєєва
Наталія Миколаївна** доктор економічних наук, доцент, заступник директора, професор кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»;
<https://orcid.org/0000-0001-6457-6912>;
Web of Science ID:V-5142-2019;
Scopus Author ID:57203140234;
E-mail: nnpanteleeva2017@gmail.com;
- Pantieleieva
Nataliia Mykolaivna** Doctor of Economics, Associate Professor, Deputy Director, Professor at the Department of Finance and Banking State, Cherkasy Research Institute of the Banking University;
<https://orcid.org/0000-0001-6457-6912>;
Web of Science ID:V-5142-2019;
Scopus Author ID:57203140234;
E-mail: nnpanteleeva2017@gmail.com;
- Рогова
Наталія Василівна** кандидат економічних наук, доцент, директор, професор кафедри обліку і оподаткування, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»;
<https://orcid.org/0000-0002-8476-6622>;
E-mail: rogoanv@ukr.net;
- Rogova
Natalia Vasylivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Director, Professor at the Department of Accounting and Taxation, Cherkasy Research Institute of the Banking University;
<https://orcid.org/0000-0002-8476-6622>;
E-mail: rogoanv@ukr.net;
- Запорожець
Світлана Володимирівна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»;
<https://orcid.org/0000-0002-8378-5549>;
E-mail: zaporozhets11svitlana@ukr.net;
- Zaporozhets
Svitlana Volodymyrivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Finance and Banking State, Cherkasy Research Institute of the Banking University;
<https://orcid.org/0000-0002-8378-5549>;
E-mail: zaporozhets11svitlana@ukr.net;
- Третяк
Наталія Миколаївна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»;
<https://orcid.org/0000-0002-9457-2645>;
E-mail: natali_m2008@ukr.net;
- Tretiak
Natalia Mykolaivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Finance and Banking State, Cherkasy Research Institute of the Banking University;
<https://orcid.org/0000-0002-9457-2645>;
E-mail: natali_m2008@ukr.net.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.7

UDC 336.7

**В. Ю. Дудченко, к. е. н.,
доцент****V. Yu. Dudchenko, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor****РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ
У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ****CENTRAL BANK'S ROLE AND FUNCTIONS
WITHIN FINANCIAL SYSTEM**

Актуальність теми дослідження. У посткризовий період актуалізуються питання збалансованості елементів фінансової системи, розвитку фінансового сектору, що змінює підходи до визначення ролі та цілей центральних банків, які орієнтуються у своїй політиці не лише на забезпечення стабільності цін, а й на збереження фінансової стабільності.

Постановка проблеми. Важливим є дослідження особливостей трансформації ролі та місця центрального банку у сучасній фінансовій системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти сутності центрального банку, функцій та ролі даної інституції у фінансовій системі досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема А. М. Мороз, М. І. Савлук, Флоренс Даф, Ульріх Волц, Науменкова С. В., Міщенко В. І. та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Дослідження потребує питання активізації ролі та актуалізації функцій сучасного центрального банку в забезпеченні стабільності фінансової системи.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз функцій центрального банку та особливостей функціонування в умовах розвитку фінансової системи.

Викладення основного матеріалу. Стаття присвячена узагальненню теоретичних основ визначення функцій центрального банку, дослідженню особливостей трансформації ролі центральних банків в умовах сучасної фінансової системи.

Висновки. Функції центральних банків країн світу орієнтовані не тільки на забезпечення макроекономічної стабілізації, а й на забезпечення стабільності фінансової системи.

Розширення функцій центральних банків, трансформація ролі у кризовий та посткризовий період реалізується через впровадження макропруденційної політики, спрямованої на забезпечення стабільності фінансової системи та використання нетрадиційних інструментів, напрямів їх діяльності, а саме: захист споживачів та фінансова грамотність населення, забезпечення сприятливого регуляторного середовища, екологізація фінансової системи.

Ключові слова: центральний банк; функції центрального банку; фінансова система; фінансова стабільність.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-2-1(20)-60-66

Актуальність теми дослідження. У посткризовий період актуалізуються питання збалансованості елементів фінансової системи, розвитку фінансового сектору, що змінює підходи до визначення ролі та цілей центральних банків, які орієнтуються у своїй політиці не лише на забезпечення стабільності цін, а й на збереження фінансової стабільності. На сьогодні, функції центральних банків країн світу орієнтовані не тільки на забезпечення макроекономічної стабілізації, а й на сприяння економічному зростанню, структурній трансформації та забезпеченні стабільності фінансової системи в цілому.

Світова фінансово-економічна криза поставила питання розширення мандату центрального

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

банку. Використання нетрадиційних монетарних інструментів у кризовий та посткризовий період з метою вирішення проблем держаної заборгованості, дефляції, економічного спаду актуалізувало питання перегляду ролі та функцій центрального банку у фінансовій системі.

Розширення мандату центрального банку є питанням дискусійним через збільшення ризиків та можливості виникнення суперечності цілей розвитку та цілей стабільності.

Постановка проблеми. Таким чином, дослідження потребує питання активізації ролі та актуалізації функцій сучасного центрального банку в сприянні сталому економічному розвитку, забезпеченні стабілізації фінансової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні науковці у своїх роботах досліджують теоретичні основи діяльності центральних банків. Так, трансформація ролі та функцій центральних банків у посткризовий період досліджується у роботі Науменкової С. В. [9] Новітні тенденції політики центральних банків у сфері монетарного регулювання розглядаються в роботі Міщенко В. І. [8] Сучасні аспекти реалізації функцій та ролі центрального банку у фінансовій системі досліджуються у роботах зарубіжних науковців, зокрема Флоренсе Даф, Ульріх Волц [2].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На сьогодні недостатньо дослідженими залишаються питання трансформації ролі та актуалізації функцій сучасного центрального банку в сприянні сталому економічному зростанню, забезпеченні стабільності фінансової системи.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз функцій центрального банку та дослідження особливостей функціонування в умовах сучасного розвитку фінансової системи.

Виклад основного матеріалу. Глобальна фінансово-економічна криза призвела до трансформації ролі та активізації додаткових функцій центрального банку. В умовах глобалізації, поглиблення інтеграції національних фінансових систем посилюється роль центральних банків в питаннях відповідальності за забезпечення їх стабільності.

Завдання, функції, роль у фінансовій системі по різному реалізуються центральними банками країн світу. У посткризовий період в практиці центральних банків країн з розвинутою ринковою економікою набули поширення заходи по забезпеченню стабільності фінансової системи. В умовах розбалансованості фінансової системи актуалізується питання відповідальності центрального банку за рішення щодо курсової політики, обґрунтованість встановлення цілей монетарної та валютної політики. Крім того, на перший план виходять питання регулювання фінансової діяльності та нагляду за фінансовими установами. Тому, актуальним є аналіз сучасної ролі центрального банку, оцінка діяльності в аспекті забезпечення ефективності та надійності рішень.

Всебічне дослідження питання ролі та місця центрального банку у фінансовій системі потребує теоретичного узагальнення підходів до визначення змісту поняття та його функцій.

Проаналізуємо підходи щодо визначення та розуміння сутності інституції центрального банку з погляду вітчизняних та зарубіжних науковців, що наведені в (Табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до визначення центрального банку

ПІБ науковців / назва інституції, джерела	Визначення, розуміння
Пол Самуельсон	Кожен центральний банк має одну функцію. Він працює для контролю економіки, пропозиції грошей та кредитів
Віра Сміт	Основне визначення Центрального банку - це банківська система, в якій один банк має або повну, або резидентну монополію випуску векселів. Центральний банк виконує роль банку уряду та звичайних банків, має монопольне або переважне право на випуск паперових грошей.
Андрос Григоріу	Центральний банк - це фінансова установа, яка є належить уряду, який відіграє центральну роль управління валютою.
• «Банк міжнародних розрахунків»	Центральний банк - це банк у будь-якій країні, на яку покладено обов'язок регулювання обсягу валюти та кредитів у цій країні
Словник «Інвестопедія»	Центральний банк - це фінансова установа, якій надається пільговий контроль над виробництвом та розподілом грошей та кредитів для нації чи групи націй

Джерело: складено автором за публікаціями [1; 2; 6; 7]

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

На сьогодні центральні банки країн світу виконують роль емісійного банку, а сфера їх діяльності зосереджена на управлінні пропозицією грошей та спрямована на ефективне банківське управління для забезпечення стабільності монетарної сфери.

Трансформації в суспільстві, економіці країн, підвищення комунікаційної активності, наявні системні ризики ставлять питання доцільності орієнтації політики центрального банку на одну ціль – інфляція, за використання одного інструменту – процентні ставки. Фінансово-економічна криза висунула на перший план різні нерегульовані проблеми (включаючи неповні цілі) і тим самим відновила деякі невизначеності щодо майбутнього змісту функцій та завдань центрального банку.

Функції центрального банку розвивалися із зміною грошових систем.

Науковці використовують різні підходи у групуванні функцій центрального банку. Так, група авторів підручника [10] розглядає функції центрального банку через еволюційний розвиток інституції центрального банку, виокремлюючи наступні функції центрального банку: функція банку банків; емісійна функція; функція банківського регулювання і нагляду за діяльністю кредитних організацій; функція банкіра та фінансового агента уряду; функція провідника монетарної політики.

Класифікацію функцій з позиції основних напрямів діяльності центральних банків наведено в праці [5] і представлено в наступній класифікації: емісійний центр держави; банк банків; банківське регулювання, фінансовий агент уряду; провідник грошово-кредитної політики; валютне регулювання і контроль; інформаційно-статистичний та аналітичний центр грошової і банківської системи.

Автори підручнику [10] надають наступну класифікацію функцій центрального банку: монополярна емісія готівки та організація грошового обігу, «банк банків», функція «банкіра уряду», реалізація грошово-кредитної політики.

Загальним для центральних банків країн світу є виконання основних та додаткових функцій, класифікація яких, наведена на (Рис. 1).

До основних функцій, що здійснюють центральні банки і які спрямовані на забезпечення стабільності грошової одиниці, відносяться:

- регулюючі функції;
- контролюючі функції;
- обслуговуючі функції.

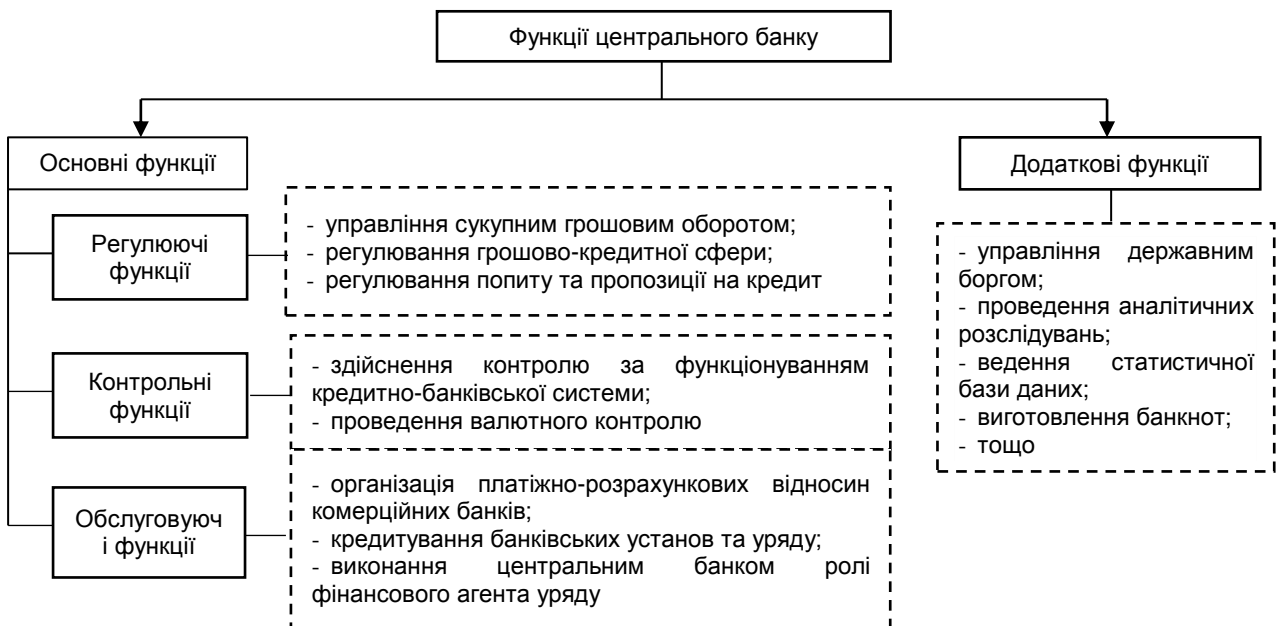

Рис. 1. Класифікація функцій центрального банку

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Функції центрального банку на сьогодні направлені на виконання цілей його діяльності, що впливають на показники соціально-економічного розвитку: зростання виробництва, підвищення зайнятості, стабілізація цін.

Посткризовий період характеризується наданням центральним банкам повноважень по забезпеченню не тільки цінової, а й фінансової стабільності та сприяння економічному зростанню. Саме з цим пов'язана тенденція до інституційних змін в діяльності центральних банків країн світу. Необхідність розробки заходів з недопущення фінансових криз у майбутньому призвела до перегляду ролі та функцій центрального банку у сучасній фінансовій системі. Трансформація центрального банку пов'язана з наступними чинниками:

- 1) виконання центральними банками країн функції антикризового регулювання в період світової фінансово-економічної кризи та посткризовий період;
- 2) вимоги політичних лідерів окремих країн до зменшення незалежності центральних банків як політичної, так і операційної. Актуалізація питання доцільності та ступеню координації монетарної, бюджетної та фіскальної політики.
- 3) збільшення вимог до відкритості, прозорості та підзвітності діяльності центральних банків;
- 4) використання центральними банками інструментів макропруденційного регулювання для забезпечення стабільності фінансової системи.

Таким чином, трансформація ролі центрального банку сьогодні проявляється у збільшенні впливу на фінансову політику держави, реалізацію функції стабілізації фінансової системи в цілому через традиційні та нетрадиційні інструменти політики.

Проаналізуємо сучасні завдання та цілі провідних центральних банків світу, які наведені в (Табл. 2).

Таблиця 2

Сучасні завдання та цілі провідних центральних банків світу*

Країна	Мандат центрального банку	Особливості реалізації цілей
Австралія	Забезпечення стабільності валюти, повної зайнятості, економічного процвітання та добробуту населення	Цільовий рівень інфляції 2-3 %
Великобританія	Підтримка цінової та фінансової стабільності	Цільовий рівень інфляції 2%
Європейський Союз	Цінова стабільність та стійке зростання	Підтримка щорічного зростання споживчих цін нижче 2%
Канада	Підтримка цілісності та вартості валюти	Утримання інфляції в межах 1-3 %
Нова Зеландія	Підтримка стабільності цін та уникнення нестабільності у виробництві, процентних ставках та курсах обміну	Рішення з монетарної політики приймає губернатор центрального банку (Резервного Банку Нової Зеландії)
США	Довгострокова цінова стабільність та стійке зростання	
Швейцарія	Забезпечення стабільності цін, враховуючи економічну ситуацію	Визначення діапазону процентних ставок, а не конкретної цільової ставки
Японія	Підтримка цінової стабільності та забезпечення стабільності фінансової системи	

* Джерело: складено автором на основі даних з офіційних сайтів центральних банків

Таким чином, домінуючою серед макроекономічних цілей метою монетарної політики досліджуваних країн залишається цінова стабільність.

Разом з тим, на сучасні центральні банки покладено виконання наступних функцій:

- стабілізація фінансової системи;
- антикризове регулювання;
- інститут розвитку.

Виконання нових функцій та нових повноважень вимагає використання нових інструментів монетарної політики, актуалізує питання забезпечення незалежності та підвищення підзвітності центрального банку, забезпечення координації монетарної, бюджетної та фіскальної політики.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Визначимо особливості зовнішніх умов функціонування центральних банків сьогодні, що впливають на визначення цілі та формулювання основних завдань:

- прогнозування змін в умовах прийняття рішень щодо монетарної політики та забезпечення фінансової стабільності, а не адаптація до мінливих умов;
 - збільшення тягаря інфляційних очікувань внаслідок фінансової кризи;
 - актуальність макроперуденційного регулювання;
 - загроза стабільності фінансової системи через зростання системних ризиків;
 - орієнтація на фінансову стабільність, посилення впливу центральних банків - зростання ризику політичного впливу, вимога до підзвітності центральних банків уряду та суспільству;
 - зростання ролі комунікаційної політики в системі управління центральним банком.
- Основне – посилення розуміння цілей центрального банку з метою залагодження занепокоєння в період кризи.
- кероване регулювання учасників фінансового ринку;
 - розвиток моніторингу стану елементів фінансової системи.

Зазначимо, що у докризовий період, дуже мало країн створили національні макропруденційні органи з конкретним мандатом та точними інструментами для здійснення макропруденційної політики. Посилення статусу центральних банків у сфері забезпечення фінансової стабільності у посткризовий період актуалізувало питання впровадження інструментів макропруденційного регулювання з метою запобігання системним ризикам.

У (Табл. 3) наведено досвід зарубіжних країн в реалізації інструментів макропруденційної політики.

Таблиця 3

Сучасні програми по впровадженню макропруденційного регулювання *

Країна	Особливості реалізації програм
Великобританія	Комітет фінансової політики Банку Англії в період кризи отримав повноваження щодо зміни банківських вимог до капіталу та встановлення обмежень на умови іпотеки домогосподарств
Європейський Союз	Створення національних макропруденційних органів з відповідними мандатами та правом застосовувати інструментарій. Мандат Європейського центрального банку на моніторинг ризиків, винесення попереджень при виявленні ризику нестабільності фінансової системи, розробку рекомендацій
США	Створення макропруденційної Ради з координації роботи фінансових установ
Швейцарія	Співпраця Національного банку Швейцарії з Швейцарським органом нагляду за фінансовими ринками. Чіткий розподіл повноважень в питаннях забезпечення стабільності фінансової системи: нагляд за інфраструктурою фінансового ринку здійснює Національний банк, нагляд за банківським сектором здійснює Швейцарський орган нагляду за фінансовими ринками. Заходи макропруденційної політики: обмеження іпотечних кредитів, які мають високий показник коефіцієнту LTV (Loan-to-Value Ratio), контрциклічний буфер капіталу
Японія	Створення (з 2014 р.) Агентства фінансових послуг з метою співпраці з Банком Японії щодо макропруденційної політики («Рада співробітництва з питань фінансової стабільності»)

* *Джерело:* складено автором на основі даних з офіційних сайтів центральних банків

Висновки. На сьогодні, в умовах нестабільності фінансової системи, зростає важливість функції центрального банку із забезпечення фінансової стабільності. Роль, функції центральних банків різняться в країнах світу. Світова фінансово-економічна криза внесла корективи в інструменти центральних банків, збільшила роль комунікації в політиці досліджуваного інституту та актуалізувала питання зростання підзвітності центрального банку.

Найважчим є розширення функцій центральних банків, що пов'язано із трансформацією ролі даного інституту у кризовий та посткризовий період. Забезпечення стабільності фінансової системи в цілому вимагає побудови цілісної структури макропруденційної політики. Досвід

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

зарубіжних країн показує поступовий розвиток макропруденційної політики від впровадження та використання окремих її інструментів до будови загальної ефективної структури, що включає:

- аналітичний інструментарій (моніторинг взаємозв'язків, високий ступінь ефективності аналізу набору даних та зв'язків між організаціями та ринками; технології аналізу даних з ідентифікації та моделювання потенційних каналів виникнення ризику);
- розширення спектру макропруденційних інструментів для аналізу ризиків стабільності фінансової системи в цілому (не лише банківського сектору) та узгодженості макропруденційної політики між різними секторами.

Крім того, трансформація функцій та ролі центральних банків проявляється у використанні нетрадиційних інструментів та напрямів діяльності, а саме: захист споживачів та фінансова грамотність населення (Центральний банк Вірменії); забезпечення сприятливого регуляторного середовища: схеми гарантій малого та середнього бізнесу та сільського господарства; організація навчальних програм для підприємців малого та середнього бізнесу (Центральний банк Нігерії, Центральний банк Пакистану); екологізація фінансової системи: увага центральних банків до глобальних екологічних проблем, аналіз екологічного ризику (Центральний банк Канади, Центральний банк Китаю).

Література

1. Andros Gregoriou Banking and Finance. Central Banking [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://economicsnetwork.ac.uk/sites/default/files/Kent%20Matthews/Lecture%208%20Central%20Banking.pdf>.
2. Florence Dafe, Ulrich Volz Financing Global Development: The Role of Central Banks [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.die-gdi.de/en/briefing-paper/article/financing-global-development-the-role-of-central-banks/>.
3. The Changing Role of Central Banks [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.bis.org/events/conf100624/goodhartpaper.pdf>.
4. Афанасьев А. О. Гроші та кредит: [конспект лекцій] / А. О. Афанасьев, Т. Б. Кузенко, Р. А. Фісичкін. – Х.: ХНЕУ, 2006. – 179 с.
5. Банківські операції: підручник / кол. авт.: А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.
6. Вера Смит. Происхождение центральных банков [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.finansy.ru/book/bank/001vsmiit/index.htm>.
7. Investopedia [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.investopedia.com/>.
8. Міщенко В. І. Світові тенденції монетизації економіки / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова, І. М. Льон // Фінанси України. – 2017. – № 9. – С. 53–74.
9. Науменкова С. В. Трансформація ролі і функцій центральных банків в посткризисний період / С. В. Науменкова, И. В. Соркин, Б. В. Приходько // Экономика и банки. – 2014. – №1. – С. 7-15.
10. Центральний банк і грошово-кредитна політика / А. В. Сілакова, Г. І. Лановська, Н. І. Климаш, [та ін.] за заг. ред. Т. А. Говорушко. – Львів «Магнолія 2006», 2015. – 224 с.

References

1. Gregoriou, A. (n.d.). Central Banking. *economicsnetwork.ac.uk*. Retrieved from <https://economicsnetwork.ac.uk/sites/default/files/Kent%20Matthews/Lecture%208%20Central%20Banking.pdf> [in English].
2. Dafe, F., Volz, U. (2015). Financing Global Development: The Role of Central Banks. *www.die-gdi.de*. Retrieved from <https://www.die-gdi.de/en/briefing-paper/article/financing-global-development-the-role-of-central-banks/> [in English].
3. Goodhart, C.A.E. (n.d.). The Changing Role of Central Banks. *www.bis.org*. Retrieved from <https://www.bis.org/events/conf100624/goodhartpaper.pdf> [in English].
4. Afanasyev, A. O., Kuzenko, T. B., Fisichkin, R. A. (2006). *Hroshovi ta kredytni: konspekt lektsiy [Cash and credit: lecture notes]*. Kharkiv: Kharkivskyy natsionalnyy ekonomichnyy universytet [in Ukrainian].
5. Moroz, A. M., Pukhovkina, M. F., Savluk, M. I. (2005). *Bankivski operatsiyi [Banking operations]*. Kyiv: Kyivskyy natsionalnyy ekonomichnyy universytet [in Ukrainian].
6. Smith, V. (1996). *Proiskhozhdeniye tsentralnykh bankov [The origin of central banks]*. Retrieved from <http://www.finansy.ru/book/bank/001vsmiit/index.htm> [in Russian].
7. Site of Investopedia. *www.investopedia.com*. Retrieved from <https://www.investopedia.com/> [in English].
8. Mishchenko, V. I., Naumenkova, S. V., Lon, I. M. (2017). Svitovi tendentsiyi monetizatsiyi ekonomiky [Global trends in the monetization of the economy]. *Finansy Ukrayiny. - Finance of Ukraine*, 9, 53-74 [in Ukrainian].
9. Naumenkova, S. V., Sorkyn, Y. V., Prykhodko, B. V. (2014) Transformatsiya roli ta funktsiy tsentralnykh bankiv u pislyakryzovyy period [Transformation of the role and functions of central banks in the post-crisis period]. *Ekonomika ta banky. - Economy and banks*, 1, 7-5 [in Ukrainian].
10. Silakova, A. V., Lanovska, H. I., Klymash, N. I. (2015). *Tsentralnyy bank i hroshovo-kredytna polityka [Central bank and monetary policy]*. Lviv: «Mahnoliya 2006» [in Ukrainian].

Надійшла 03.05.2020

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Бібліографічний опис для цитування :

Дудченко В. Ю. Роль та функції центрального банку у фінансовій системі. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1 (20), С. 60-66.

**Дудченко
Вікторія Юріївна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Сумський державний університет;
<https://orcid.org/0000-0002-0054-8362>;
ResearcherID:P-1275-2014;
E-mail:v.dudchenko@uabs.sumdu.edu.ua;

**Dudchenko
Victoria Yuriivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of International Economic Relations, Sumy State University;
<https://orcid.org/0000-0002-0054-8362>;
ResearcherID:P-1275-2014;
E-mail:v.dudchenko@uabs.sumdu.edu.ua.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.711(4)

UDC 336.711(4)

М. М. Король, к. е. н.,
доцент**M. M. Korol**, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ
АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ БАНКІВСЬКОЇ
СИСТЕМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ****THE PLACE AND ROLE OF THE CENTRAL
BANKS OF THE ANGLO-SAXON BANKING
SYSTEM IN ENSURING THE SUSTAINABLE
DEVELOPMENT OF THE BANKING SYSTEM**

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі інтеграційні процеси носять всеохоплюючий та об'єктивний характер, зумовлюючи зростання взаємозв'язків національних економічних систем. За цих умов зростає роль і посилюється відповідальність центральних банків за підтримання стабільності в монетарній сфері.

Постановка проблеми. У сучасних умовах США та Великобританія займають лідируючі позиції в світовій економіці і впливають на економіку країн, в яких вони здійснюють діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування Центральних банків Великобританії і США досліджено в працях таких науковців як Шеглюк М. С., Кавіцька Т. А., Harrison R., Joyce M., Tong M., Woods R., Mumtaz H., Юдіна, П. Мельник, О. Гордей, С. Глазьев та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На сьогоднішній день, недостатньо досліджені питання монетарної політики, незалежності центрального банку і формування ефективної комунікаційної політики.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасних тенденцій розвитку центральних банків англосаксонської банківської системи у забезпеченні сталого розвитку банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Британська банківська система є однією з найбільших інноваційних систем у світі. Банк Англії постійно генерує нові ідеї, активно реалізовує програму реформ, забезпечуючи тим самим цінову стабільність.

Аналіз діяльності банківської системи США засвідчив, що нетрадиційна монетарна політика ФРС дозволяє оперативно пом'якшити наслідки фінансових криз і забезпечити нормальну діяльність банківської системи США.

Висновки. При стабільній економічній ситуації в країні Центробанки Великобританії і США керуються принципами класичного постулату монетаризму. Проте, у період криз досліджувані Центробанки застосовували і не типові інструменти грошово-кредитної політики з метою підвищення ліквідності банківської системи, як наслідок – стимулювання розвитку економіки країни.

Ключові слова: англосаксонська банківська система; центральні банки; монетарна політика; ФРС США; Банк Англії.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-1(20)-67-74

Urgency of the research. In today's world, integration processes are comprehensive and objective, leading to the growing interconnectedness of national economic systems. Under these conditions, the role of central banks in maintaining monetary stability is growing and increasing.

Target setting. In modern conditions, the United States and Great Britain occupy leading positions in the world economy and influence the economies of the countries in which they operate.

Actual scientific researches and issues analysis. The functioning of the Central Banks of Great Britain and the United States has been studied in the works of such scientists as Shcheglyuk M. S., Kavitska T. A., Harrison R., Joyce M., Tong M., Woods R., Mumtaz H., Yudina, P. Melnyk, O. Gordey, S. Glazyev and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. To date, the issues of monetary policy, central bank independence and the formation of an effective communication policy have not been sufficiently studied.

The research objective.

The aim of the article is to analyze the current trends in the development of central banks of Anglo-Saxon Banking System in ensuring the sustainable development of the banking system.

The statement of basic materials. The British banking system is one of the largest innovation systems in the world. The Bank of England is constantly generating new ideas, actively implementing the reform program, thus ensuring price stability.

An analysis of the US banking system has shown that the Fed's unconventional monetary policy can quickly mitigate the effects of financial crises and ensure the normal operation of the US banking system.

Conclusions. With a stable economic situation in the country, the Central Banks of Great Britain and the United States are guided by the principles of the classical postulate of monetarism. However, during the crisis, the Central Banks used non-typical monetary policy instruments to increase the liquidity of the banking system, as a result - to stimulate the development of the country's economy.

Keywords: Anglo-Saxon banking system; central banks monetary policy; US Federal Reserve; Bank of England.

Актуальність теми дослідження полягає в визначенні місця та ролі центральних банків Великобританії та США у забезпеченні сталого розвитку банківської системи.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Постановка проблеми. Забезпечення стабільності банківської системи є одним з першочергових завдань, які необхідно вирішити на шляху інтеграції країни. Потужна банківська система є необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання в кожній країні. Адже саме банки є одним із головних джерел інвестування фінансових ресурсів в економіку країни. У сучасній економіці банківська система має величезне значення завдяки зв'язкам цієї системи з усіма секторами економіки. Найважливіші функції банків полягають у забезпеченні безперервного грошового обігу капіталу, в наданні можливостей отримання необхідного фінансування підприємствами, державою, приватними особами, а також створенні сприятливих умов для вкладання коштів із метою нагромадження заощаджень у національній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування Центрального банку Великобританії досліджено в працях таких науковців як Щеглюк М. С., Кавіцька І. Л., Латковська Т. А., Азаренкова Г., Шкодін І., Гойхман М., О. М. Мозгового, В. Романчукевича, Г. О. Шамбровського, Harrison R., Joyce M., Tong M., Woods R., Kapetanios G., Mumtaz H., Stevens I., Theodoridis K. та ін. Питання, які стосуються грошово-кредитної політики центральних банків, банківської системи США у своїх працях розглядали такі вчені, як: І. Юдіна, П. Мельник, Л. Тарангул, О. Гордей, В. Юрчишин, С. Глазьев та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не применшуючи значення наукових напрацювань у банківській сфері Великобританії і США, потрібно відзначити, що на сьогоднішній день недостатньо досліджені питання місця і ролі центральних банків у забезпеченні сталого розвитку англосаксонської банківської системи.

Постановка завдання. Метою статті є визначення місця та ролі центральних банків англосаксонської банківської системи у забезпеченні сталого розвитку банківської системи.

Викладення основного матеріалу.

Центральний банк Англії (Банк Англії). До Першої світової війни англійська банківська система була чи не взірцевою для всього світу, яка здатна була протистояти фінансовим кризам, від яких страждало багато інших країн. Поодинокі випадки фінансових труднощів в банках все ж таки існували, але неспроможність окремих банків ніколи не може бути усунена в конкурентній банківській системі. Банківська система гідно втрималася і при двох світових війнах та глобальній фінансовій кризі 1929-1932 рр.. Навіть вторинна банківська криза 1974 р. підтвердила репутацію стабільності цієї банківської системи [1].

Британська банківська система базується на багаторічному досвіді історичних традицій і є однією з найбільших інноваційних систем у світі. Банк Англії є найстаршим центральним банком у світі (заснований у 1694 р.), ключова роль якого визначається тим, що він служить емісійно-касовим центром країни. Він є монополістом випуску банкнот (хоча весь прибуток від випуску банкнот надходить уряду). Його зобов'язання є грошовою базою всієї кредитної системи, а інші банки розглядають депозити в банку Англії як свій касовий резерв. У своїй діяльності Банк Англії спирається не на правові норми, а на різноманітні правила і процедури, які регламентують діяльність кредитно-банківських установ («джентельментські угоди» між цими установами та Банком Англії). Формально Банк Англії є незалежним від уряду, проте працює під керівництвом Міністерства Фінансів.

Існує безліч функцій Банку Англії, але всі вони покликані до досягнення трьох основних цілей [2]:

1) підтримка вартості національної валюти, головним чином за допомогою операцій на ринку, узгоджених з урядом (здійснення монетарної політики);

2) забезпечення стабільності фінансової системи через прямий контроль над банками й учасниками фінансових ринків Сіті і забезпечення стійкої й ефективної системи платежів;

3) забезпечення і підвищення ефективності і конкурентноздатності фінансової системи усередині країни і зміцнення позицій Лондонського Сіті в якості провідного міжнародного фінансового центру.

Метою грошово-кредитної політики Банку Англії є забезпечення цінової стабільності для підтримки економічних цілей уряду, зокрема, зростання економіки та зайнятості. Стабільність цін визначається як цільовий показник уряду на рівні 2% інфляції, яку Банк Англії прагне досягти через рішення, прийняті Комітетом з монетарної політики (Monetary Policy Committee) [3].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

У Великобританії грошово-кредитна політика, як правило, здійснюється через облікову ставку Банку Англії (Official Bank Rate), за якою Банк кредитує фінансові установи та яка впливає на весь спектр процентних ставок, встановлених комерційними банками, іншими установами для своїх вкладників і позичальників.

Проте, члени Комітету монетарної політики приймають і визначають основні засади грошово-кредитної політики.

На сьогодні поняття «цінова стабільність» у більшості країн світу наповнена практичним змістом. Саме низький рівень інфляції говорить про це. Оскільки інфляція є під пильним наглядом у Великобританії, то вона має можливість застосувати кількісне пом'якшення.

Така політика центробанку викликає критики економістів. Зокрема, Говард Девіс зазначає про надмірну увагу до інфляції та ігнорування дисбалансу фінансового сектору [4].

В (Табл. 1) починаючи з 2007 року і до тепер умовно виділимо такі етапи, які потребували від Банку Англії застосування відповідних заходів для покращення економічної ситуації країни.

Таблиця 1

Антикризові заходи по - англійськи

Період кризових процесів у Велико Британії	Причина виникнення	Завдання, які ставив перед собою Банк Англії	Заходи, що вживав Банк Англії
1	2	3	4
08.2007 р.	через проблеми з ліквідністю один з найбільших банків країни Northern Rock звернувся до Центробанку за кредитом в розмірі 3,2 млрд. доларів [5]	- стабілізація грошового сектора, шляхом надання додаткової ліквідності	- гарантування за всіма видами депозитів банку Northern Rock, - націоналізація банку Northern Rock, що коштувало уряду 119 млрд. фунтів стерлінгів
09.2008 р.	Банкрутство банку Bradford & Bingley частково через кредитний ризик [6]	- стабілізація фінансової системи, - відновлення довіри до банківської системи	- націоналізація банку Bradford & Bingley, що коштувало уряду 14 млрд. фунтів стерлінгів і фактично банк розділився на дві частини; портфель іпотечних книг та інвестиційних портфельів залишився у державному розпорядженні Bradford & Bingley plc, а мережа депозитів та філій (і ліцензія на використання назви B&B для цих аспектів) була продана Abbey National, що належить іспанській групі Santander
04-10.2008 р.	Проблеми з ліквідністю британської банківської системи	- стимулювання розвитку економіки	- банкам запропоновано своп високоякісних цінних паперів, забезпечених іпотекою, на державні облігації строком до 3 років. До кінця січня 2009 року загальний обсяг 5 активів, які були обмінені на державні облігації, становив 185 млрд. фунтів стерлінгів. Така тимчасова програма була продовжена на необмежений строк, через незадовільний стан банків, - стрес-тести оцінили потреби банків у капіталі: • 20 млрд. фунтів стерлінгів надано банку RBS в обмін на звичайні акції (15 млрд. фунтів стерлінгів) і привілейовані (5 млрд. фунтів стерлінгів). Відбулася відставка голови ради директорів і заміна президента банку. У результаті частка держави становила 58 % акцій банку; • 17 млрд. фунтів стерлінгів надано банкам Lloyd TBS і HBOS в рамках їх злиття. Додаткові умови угоди: переоцінка вартості банку HBOS перед злиттям (скорочення вартості HBOS в 2 рази). Голова ради директорів і президент HBOS склали свої повноваження. У результаті державі належало 44 % акцій об'єднаного банку.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА*Продовження таблиці 1*

1	2	3	4
02.2009 р.	Проблеми з ліквідністю британської банківської системи	впровадження програми захисту активів	- у рамках цієї програми банки могли придбати гарантії від втрат понад встановленого рівня за певними класами активів, - Комітет з монетарної політики знизив офіційну ставку Банку Англії до 0,5% [8].
Комітет з монетарної політики у період з березня 2009 р. до липня 2013 р. санкціонував купівлю активів вартістю 375 млрд. фунтів стерлінгів – переважно це були боргові цінні папери уряду або першокласні цінні папери			
03.2020 р.	COVID-19 - «світовий фінансовий шок 2020»	- похвалення економічної активності бізнесу	- створення Фонду комерційного фінансування, який буде фінансувати бізнес, купуючи комерційні векселі з терміном погашення 1 рік

Джерело: побудовано автором на основі джерел [5; 6; 7; 8]

Отже, можемо ствердно сказати, що Банк Англії постійно генерує нові ідеї, активно реалізовує програму реформ, забезпечуючи тим самим подолання негативних наслідків фінансових криз та забезпечує цінову стабільність для підтримки економічних цілей уряду, зокрема зростання зайнятості та економіки.

Федеральна резервна система Сполучених Штатів Америки.

Головною ланкою грошово-кредитної системи Сполучених Штатів Америки є Федеральна резервна система (ФРС), яка, без перебільшень, є «законодавцем моди», з якої беруть приклад і інші Центробанки, зокрема Європейський центральний банк, Банк Англії, Банк Японії, Національний банк України, тощо. Федеральна резервна система (ФРС) є центральним банком США. Напевне, ФРС США має саму незвичну структуру серед всіх центральних банків світу. Проте, лауреат Нобелівської премії з економіки Джозеф Стігліц заявив, що американський банківський сектор проявив себе як джерело шкоди для суспільства, а не як здорова сила розвитку і є гострою потребою у створенні нових банків, а не рятування «кризових гігантів».

Законодавці закону про Федеральний резерв навмисно відкинули концепцію єдиного центрального банку, намагаючись досягти такої структури ФРС, яка би відображала розподіл обов'язків між регіонами, приватним сектором та державою, а також між банкірами, бізнесменами та населенням. Такий першопочатковий розподіл обов'язків призвів до формування ФРС, що включає сьогодні федеральні резервні банки, раду керуючих ФРС, Федеральний комітет по операціях на відкритому ринку (FOMC), Федеральну консультативну раду і біля 4 800 банків – членів ФРС [8].

Для сприяння ефективному функціонуванню економіки США та, загалом, інтересів суспільства, ФРС виконує п'ять загальних функцій [9]:

- проводить грошово-кредитну політику країни для сприяння максимальній зайнятості, стабільним цінам та помірним довгостроковим процентним ставкам в економіці США;
- сприяє стабільності фінансової системи та прагне мінімізувати та стримувати системні ризики шляхом активного моніторингу;
- сприяє безпеці та надійності окремих фінансових установ та контролює їх вплив на фінансову систему в цілому;
- сприяє безпеці та ефективності платіжно-розрахункової системи;
- сприяє захисту прав споживачів та розвитку громади шляхом нагляду та вивчення, орієнтованого на споживачів, дослідження та аналізу виникаючих споживчих проблем та тенденцій, діяльності з економічного розвитку громади та управління законами та правилами споживачів.

При створенні Федеральної резервної системи Сполучені Штати були географічно поділені на 12 округів, кожен з яких був окремо включений в Резервний банк. Межі району ґрунтувалися на переважаючих торгових регіонах, що існували в 1913 році, і пов'язаних з ними економічних міркувань, тому вони не обов'язково збігаються з державними лініями [9].

Серед всіх ФРБ заслуговує на окрему увагу Федеральний резервний банк Нью-Йорка по декільком причинам [8]:

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

– в цьому окрузі знаходиться велика кількість найбільших комерційних банків США, добробут та безпека яких визначають стан всієї американської фінансової системи,

- активна діяльність на ринках облігацій та іноземної валюти,
- це єдиний ФРБ, що є членом Банку міжнародних розрахунків,
- президент ФРБ Нью-Йорка – єдиний серед президентів ФРБ, що є постійним членом FOMC і віце-президентом цього комітету.

Всі ФРБ є квазіприватними, які володіють акціями ФРБ свого округу, дивіденди по акціях яких не перевищують 6% річних.

Не дивлячись на те, що формально ФРС США не підпорядковується уряду, тим не менш Білий дім має вирішальний вплив на її роботу, через те, що президент США призначає членів керівного органу ФРС – раду директорів, включно голову та віце-голову.

Слід відзначити, фізичні особи, або не банки, також, можуть підписатись на акції резервних банків, щоправда, такі цінні папери не випускаються в обіг, окрім того, для їх власників існують два серйозних обмеження: акціонерам заборонено придбати та володіти акціями на суму, що перевищує 25 000 доларів, а також вони позбавлені права голосу [10].

Грошово-кредитне регулювання ФРС здійснюється за допомогою таких інструментів: зміна норми обов'язкових резервів для комерційних банків і інших кредитних установ, зміна облікової ставки кредитування ФРС, операції ФРС на відкритому ринку.

В (Табл. 2) починаючи з 2007 року і до тепер умовно виділимо такі етапи, які потребували від ФРС США вжиття відповідних заходів, як традиційних, так і не традиційних, для покращення економічної ситуації країни.

Таблиця 2

Антикризові заходи по-американськи

Період кризових процесів у США	Причина виникнення	Завдання, які ставила перед собою ФРС	Заходи, що вживала ФРС
1	2	3	4
2007-2008 рр.	банкрутство інвестиційних банків Lehman Brothers (якому ФРС не допогла), Bear Stearns, Merrill Lynch та страхової компанії AIG	– стабілізація фінансової системи – стабілізація зовнішніх валютно-фінансових ринків	– зниження ставки федеральним фондом (в декілька етапів з 5,25% до 0,25%), – зниження дисконтної ставки до рівня 0,5% – надання кредитної лінії AIG максимальною сумою 85 млрд. дол. США терміном до 2-х років під ринкові % ставки (Libor+3.5%) – видовження кредитної лінії AIG до 5-ти років з додатковою сумою 38 млрд. дол. США із зниженням ставки і відкриття додаткової лінії в сумі 38 млрд. дол. (освоєно 20,5 млрд. дол.), – фінансування двох дочірніх структур AIG - Maiden Lane II LLC та Maiden Lane III LLC на суму 19,5 та 24,3 млрд. дол. США відповідно, – фінансування 14 Центробанків терміном від 1 до 95 днів (Великобританії, Канади, Японії, ЄЦБ, тощо) на суму понад 10 трлн. дол. США [11].
Після того, як ставки було знижено практично до 0, стандартні засоби стимулювання фінансової системи вичерпали свої можливості, ФРС вимушена була застосувати такі заходи політики – кількісне пом'якшення (розширення балансу ЦБ шляхом придбання активів на відкритому ринку) і якісне пом'якшення (зміна структури активів, що є на балансі, на користь нових фінансових інструментів – QE1, QE2, QE3), зберігаючи базову ставку близьку до 0.			
11.2008-05.2010 (QE1)	стимулювання сукупного попиту в економіці	– підтримка стагнуючого ринку нерухомості (влило 2,1 трл.дол. США)	– придбання знецінених боргів банків, – придбання облігацій іпотечних компаній: FNMA, Fannie Mae, FNLMC, Freddie Mac, – придбання довгострокових казначейських цінних паперів.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА*Продовження таблиці 2*

1	2	3	4
11.2010-07.2011 (QE2)		– загальне стимулювання економічної активності країни без прискорення базової інфляції	– придбання довгострокових казначейських облігацій на суму 600 млрд.дол.США.
09.2011-12.2012		– запуск програми «Твіст», метою якої було зниження довгострокових кредитних ставок	– придбання казначейських цінних паперів, терміном від 6-ти до 30-ти років на суму 400 млрд.дол.США, – продаж короткострокових казначейських цінних паперів, терміном погашення до 3-х років.
09.2012-10.2014 рр. (QE3)		– досягнення стабілізуючого ефекту за допомогою антикризових заходів в фінансовому секторі	– придбання ФРС іпотечних цінних паперів протягом невизначеного строку на суму 40 млрд. дол.США, – придбання FOMC казначейських цінних паперів на суму 85 млрд.дол.США
Починаючи з грудня 2013 р. ФРС почала згортання програми QE3, щомісячно зменшуючи її об'єм придбання казначейських облігацій до 10 млрд.дол., іпотечних цінних паперів – 5 млрд. дол. В жовтні 2014 р. придбання цінних паперів було здійснено востаннє.			
Почався процес переходу від політики «кількісного пом'якшення» до «кількісного посилення»			
10. 2017 р. – прогноз до 12.2021 р.		– збільшення ефективності грошово-кредитної політики, – реалізацію програми по скороченню «роздутого» балансу регулятора	– продаж казначейських та іпотечних цінних паперів

Джерело: побудовано автором на основі джерел [11; 12; 13; 14; 15]

Кредитування Федеральних резервів депозитарним установам ("вікно знижок") відіграє важливу роль у підтримці ліквідності та стабільності банківської системи та ефективному здійсненні грошово-кредитної політики. 15 березня 2020 року Правління оголосило зміни у вікні знижок. Ці зміни включали наступне:

- звуження поширення первинної кредитної ставки порівняно із загальним рівнем процентних ставок овернайт, що сприяє більш активному використанню вікна депозитарними установами для задоволення несподіваних потреб у фінансуванні.
- повідомляючи, що депозитарні установи можуть брати позики у вікні дисконтування протягом періодів, що перевищують 90 днів, попередньо оплачувані та поновлювані позичальником щодня.

Ці зміни набувають чинності 16 березня 2020 року, і діятимуть до тих пір, поки Рада не оголосить іншого [16].

Отже, аналіз діяльності ФРС США засвідчив, що використання нею традиційних інструментів грошово-кредитної політики і регулювання фінансових ринків не змогло стабілізувати фінансову систему США під час криз. Проте, нетрадиційна монетарна політика ФРС дозволяла оперативно пом'якшити наслідки фінансових криз, мінімізувати ризики, стабілізувати фінансові ринки і забезпечити нормальну діяльність банківської системи США.

Висновки. Аналізуючи місце та роль Центробанків у забезпеченні сталого розвитку банківської системи з упевненістю стверджуємо, що при стабільній економічній ситуації в країні вони керуються принципами класичного постулату монетаризму. Проте, у період криз досліджуваних нами Центробанки застосовували і не типові інструменти грошово-кредитної політики з метою підвищення ліквідності банківської системи, як наслідок – стимулювання розвитку економіки країни.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**Література**

- Rathnayake, R.M.D.H History and evolution of england banking system. – 2016. – URL: <http://repository.kln.ac.lk/bitstream/handle/123456789/16739/J%20of%20Economics.91-103.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Банк Англии на современном этапе [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурса: <http://www.2uk.ru/business/bus60>.
- Щеглюк М. С. Пріоритетні функції центральних банків та особливості їх реалізації в умовах фінансової інтеграції / М. С. Щеглюк, Є. І. Довгань // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки : екон. – 2015. – Вип. 15, ч. 5. – С. 156–163.
- Howard Daviece. The Bank of England's Knockout Artist. – URL: <http://www.project-syndicate.org/commentary/mark-carney-and-the-bank-of-england-s-new-policy-regime-by-howard-davies>.
- Northern Bank [Electronic resource]. – Access mode: https://ru.wikipedia.org/wiki/Northern_Rock.
- Bradford & Bingley [Electronic resource]. – Access mode: https://en.wikipedia.org/wiki/Bradford_%26_Bingley.
- Савчук О. Успішна політика іноземних країн у стабілізації фінансової сфери [Електронний ресурс] / О. Савчук // Європейський інформаційно-дослідницький центр. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28867.pdf>.
- Мишкин, Фредерик С. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков. 7-е издание: М.:ООО «И.Д.Вильямс», 2008.– с.:ил.–Парал.тип.англ., 857 с., С.419.
- About the Federal Reserve System. – 2017. – URL: <https://www.federalreserve.gov/aboutthefed/structure-federal-reserve-system.htm>.
- Стивен Крайз. Кризис: Как это делается. Геополитическая теория Старикова [Электронный ресурс]. – 224 ст. – 2016. – Режим доступа до ресурса: <https://mybook.ru/author/stiven-krajz/krizis-kak-eto-delaetsya-geopoliticheskaya-teoriya/read/>.
- The Federal Reserve's Balance Sheet : Chairman Ben S. Bernanke at the Federal Reserve Bank of Richmond 2009 Credit Markets Symposium, Charlotte, North Carolina // Board of Governors of the Federal Reserve System : website. 2009. April 3. – URL: <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090403a.htm>.
- Триллионы из воздуха: ФРС свернула историческую программу QE [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурса: <http://www.rbc.ru/finances/30/10/2014/5451639fcb20fd9d3d42f94>.
- American International Group (AIG), Maiden Lane II and III // Board of Governors of the Federal Reserve System. - 2013. URL: http://www.federalreserve.gov/newsevents/reform_aig.htm.
- Actions Related to AIG // Federal Reserve Bank of New York : website. URL: http://www.newyorkfed.org/aboutthefed/aig/financial_information.html.
- Press Release // Board of Governors of the Federal Reserve System. - 2012. URL: <http://www.federalreserve.gov/newsevents/press/monetary/20121213a.htm>.
- Policy Tools. – 2020. – URL: <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/discountrate.htm>.

References

- Rathnayake, R.M.D.H (2016) History and evolution of england banking system. *Journal of Economics Students' Society*, 11(1), 91-103. Retrieved from <http://repository.kln.ac.lk/bitstream/handle/123456789/16739/J%20of%20Economics.91103.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in English].
- Bank Anglii na sovremennom etape [Bank of England at the present stage]. (n.d.). [www.2uk.ru](http://www.2uk.ru/business/bus60). Retrieved from <http://www.2uk.ru/business/bus60> [in Russian].
- Shcheglyuk, M. S., Dovgan, E. I. (2015). Priorityetni funktsiyi tsentralnykh bankiv ta osoblyvosti yikh realizatsiyi v umovakh finansovoyi intehratsiyi [Priority functions of central banks and features of their implementation in terms of financial integration]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Economic Sciences*, 15 (5), 156–163 [in Ukrainian].
- Daviece, H. (2013). The Bank ofEngland's Knockout Artist. www.project-syndicate.org. Retrieved from <http://www.project-syndicate.org/commentary/mark-carney-and-the-bank-of-england-s-new-policy-regime-by-howard-davies> [in English].
- Northern Bank. en.wikipedia.org. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Northern_Rock [in English].
- Bradford & Bingley. en.wikipedia.org. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Bradford_%26_Bingley [in English].
- Savchuk, O. (2015). Uspishna polityka inozemnykh krayin u stabilizatsiyi finansovoyi sfery [Successful policy of foreign countries in the stabilization of the financial sector]. *euinfocenter.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28867.pdf> [in Ukrainian].
- Mishkin, F. S. (2008). *Ekonomicheskaya teoriya deneg, bankovskogo dela i finansovykh rynkov* [Economic theory of money, banking and financial markets]. (7th ed.). Moscow: LLC "I.D. Williams" [in Russian].
- About the Federal Reserve System. (2017). www.federalreserve.gov. Retrieved from <https://www.federalreserve.gov/aboutthefed/structure-federal-reserve-system.htm> [in English].
- Kryze, S. (2016). *Krizis: Kak eto delayetsya. Geopoliticheskaya teoriya Starikova* [Crisis: How to do it. Geopolitical theory of Starikov]. Moscow: Litres [in Russian].
- Bernanke, B. S. (2009). The Federal Reserve's Balance Sheet. www.federalreserve.gov. Retrieved from <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090403a.htm> [in English].
- Tkachev, I. (2014). Trilliony iz vozdukh: FRS svernula istoricheskuyu programmu QE [Trillions from the air: The Fed has rolled back the historic QE]. www.rbc.ru. Retrieved from <http://www.rbc.ru/finances/30/10/2014/5451639fcb20fd9d3d42f94> [in Russian].
- American International Group (AIG), Maiden Lane II and III. (2013). www.federalreserve.gov. Retrieved from http://www.federalreserve.gov/newsevents/reform_aig.htm [in English].
- Actions Related to AIG. (n.d.). www.newyorkfed.org. Retrieved from http://www.newyorkfed.org/aboutthefed/aig/financial_information.html [in English].
- Press Release. Federal Reserve and other central banks announce an extension of the existing temporary U.S. dollar liquidity swap arrangements through February 1, 2014. (2012). www.federalreserve.gov. Retrieved from <http://www.federalreserve.gov/newsevents/press/monetary/20>

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

121213a.htm [in English].

16. Policy Tools. The Discount Window and Discount Rate. (2020). www.federalreserve.gov. Retrieved from <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/discountrate.htm> [in English].

Надійшла 17.05.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Король М. М. Місце та роль центральних банків англосаксонської банківської системи у забезпеченні сталого розвитку банківської системи. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1 (20)., С. 67-74.

**Король
Марина Михайлівна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;
<https://orcid.org/0000-0003-4031-0858>;
E-mail:maryna_korol@ukr.net;

**Korol
Maryna Mychailivna** PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of International Economic Relations, State Higher Educational Establishment "Uzhhorod National University";
<https://orcid.org/0000-0003-4031-0858>;
E-mail:maryna_korol@ukr.net.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.71

UDC 336.71

Т. П. Гончаренко, к. е. н.

T. P. Goncharenko, Candidate of Economic Sciences

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ
БІЗНЕС-СТРАТЕГІЙ БАНКІВ В УКРАЇНІ****FEATURES OF BANKS' BUSINESS
STRATEGIES IDENTIFICATION IN UKRAINE**

Актуальність теми дослідження полягає в необхідності розширення існуючих методичних засад визначення бізнес-стратегій з метою розвитку ринку банківських послуг в Україні.

Постановка проблеми. З метою активізації фінансово-економічних процесів в Україні необхідно сформувати ґрунтовний інформаційний базис прийняття ефективних управлінських рішень в сфері банківського менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій та фаховій літературі питанням дослідження бізнес-стратегій банків присвячено увага таких вчених, як Гриджук Д. М., Деркаченко А. В., Худолій Ю. С., Заруцька О. П., Пантелєєва Н. М., Рашкован В. та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не применшуючи значення отриманих наукових результатів слід відмітити, що на сьогоднішній день недостатньо розвинуті методичні засади визначення бізнес-стратегій банків в Україні.

Постановка завдання. розробка науково-методичного підходу до ідентифікації бізнес-стратегій банків в Україні.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на загальну практику діяльності банків, обрання показників характеристики їх бізнес-стратегій повинні сформувати два напрямки: джерела формування банківських ресурсів та напрямок фінансування (кредитування). Математичний інструментарій ідентифікації бізнес стратегій банків виступає: дівізійний метод *k*-середніх в розрізі множини багатомірних дослідницьких методів та дисперсійний аналіз.

Висновки. Визначення бізнес-стратегій банків в Україні дозволить як його учасникам, так і державним органам регулювання сформувати в майбутньому найбільш ефективно ринкове середовище. Це дозволить інтенсифікувати не тільки процеси розвитку банківського ринку, але й простимулювати діяльність економічних агентів.

Ключові слова: банк; бізнес-стратегія; ринок банківських послуг; кластерний аналіз.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-2-1(20)-75-84

The urgency of the research consists in the necessity to extend the existing methodological framework for defining the business-strategies with the purpose to develop the banking market in Ukraine.

Target setting. It is necessary to form a thorough information base for making effective managerial decisions in the banking management sphere to activate the financial and economic processes in Ukraine.

Actual scientific researches and issues analysis. In the scientific and professional literature, the business-strategies of banks are studied by such scientists as Gridzhuk D. M., Derkachenko A. V., Khudoliy Yu. S., Zaruska O. P., Panteleeva N. M., Rashkovan V. etc.

Uninvestigated parts of general matters defining. One should mention that nowadays the methodological principles for defining the business-strategies of banks in Ukraine are underdeveloped.

The research objective is to develop a scientific and methodological approach to the identification of business strategies of banks in Ukraine.

The statement of basic materials. Given the general practice of banks, the choice of indicators for the description of their business strategies should form two lines: the sources of banking resources and the financing (lending) direction. Mathematical tools for identifying business strategies of banks include the divisional *k*-means method in terms of many multidimensional research methods and the variance analysis.

Conclusions. When the business strategies of banks are defined in Ukraine, its participants and government regulators will be able to form the most effective market environment in the future. It will intensify not only the development of the banking market but also stimulate the activities of economic agents.

Keywords: bank; business-strategy; banking market; cluster analysis.

Актуальність теми дослідження. Незважаючи на сталі функції банківської системи в економіці, які проявляються в акумуляції тимчасово вільних коштів та подальшого їх перерозподілу, розвиток фінансової системи значно вплинув на види бізнес-стратегії банків. Так, універсальний банкінг, ритейл банкінг та корпоративний банкінг було значно розширено та деталізовано. Крім того, певні банки в Україні обирають комбіновані стратегії власної діяльності. Довготривала, послідовна та виважена поведінка менеджменту банку в межах обраної бізнес-стратегії вже довела свою ефективність та обов'язковість реалізації, оскільки тільки за даних умов можливо сформувати повноцінну ресурсну базу для фінансування необхідних напрямків діяльності. Проте, кожен банк зважаючи на власні фінансові можливості та людський капітал обирає власну модель поведінки на ринку. Чітка формалізація бізнес-стратегії банків

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

обумовлено актуальністю розробки на рівні держави та саморегулівної організації інструментів стимулювання найбільш необхідних для України секторів економіки. Таким чином, актуальності набуває продовження наукових досліджень в напрямку формування універсальних методичних засад до ідентифікації бізнес-стратегій банків в Україні.

Постановка проблеми. Однак вітчизняні та закордонні науковці тільки починають свій власний пошук в дослідженні процесу ідентифікації бізнес-стратегій банків, які в даний час існують на ринку. В своїй більшості, кожен банк самостійно анонсує базовий вектор власної діяльності. Проте, з метою ефективного розвитку ринку банківських послуг, необхідно мати комплексне уявлення про кластери банків, що формують ту чи іншу бізнес-стратегію. Це дозволить завчасно уникнути системних проблем в банківській сфері та нівелювати ризики для національної економіки. Так, наприклад, перенасичення ринку фінансових послуг банками, які акумулюють власні ресурси за допомогою коштів фізичних осіб, а спрямовують на фінансування діяльності юридичних осіб та інших банків може призвести до занепаду малого бізнесу, оскільки він не матиме доступу до кредитних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження особливостей визначення та характеристики бізнес-стратегій банків відображені в роботах таких науковців, як Гриджук Д. М., Деркаченко А. В., Худолій Ю. С., Заруцька О. П., Пантелєєва Н. М., Рашкован В. та Покідін Д.

В свою чергу, базові напрацювання стратегічного управління банківською діяльністю відображені в роботах Гребенюк Н. В. Коваленко В., Колодізева О. М. Примостки Л., Чмутової І. М. та інших.

Використання математичного інструментарію для вирішення завдань управління банківського сектора та іншими економічними процесами прослідковується в роботах наступних вітчизняних та закордонних дослідників Діденко О., Дордевич С., Хаммерстрем Л., Гібе К., Цверенц Д., Каринцева О., Бенети Р., Юсуф Хосейн Хан, Янн Гарольд Нунамо Нгеді, Пімоненко Т., Радченко О., Палієнко М., Ващенко М., Чернявський І.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не применшуючи значення існуючих наукових досліджень банківських бізнес-стратегій актуальності набуває подальший пошук найбільш раціональних методичних засад ідентифікації їх груп у Україні

Постановка завдання. Метою статті є розробка науково-методичного підходу до ідентифікації бізнес-стратегій банків в Україні.

Виклад основного матеріалу. Переходячи до авторської розробки методики ідентифікації бізнес-стратегій банків зазначимо, що основою її адекватності та можливості подальшого застосування є формування універсальної інформаційної бази дослідження. Виходячи з цього, обрання показників характеристики бізнес-стратегій банків, повинно ґрунтуватися на загальних функціях, які характерні банківській системі в цілому та банкам, зокрема. Таким чином, запропоновано виділити два напрямки ідентифікації бізнес-стратегії банків: джерела фінансування банківської діяльності та напрямки діяльності банків. Для характеристики джерел фінансування банківської діяльності обрано три показника: кошти банків, кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ, а також кошти фізичних осіб. В свою чергу, для опису напрямків діяльності банків визначено п'ять показників: кошти в інших банках, кредити корпоративному сектору, кредити фізичним особам, придбання цінних паперів та купівля торгових активів. Ще одним показником, який обрано з метою додаткового уточнення бізнес-стратегії банків є загальна вартість власного капіталу, яка дозволяє встановити рівень активності банку на ринку. З метою нівелювання розмірів банку, всі вище зазначені дев'ять показників співвідносяться із загальним обсягом активів конкретного банку.

Сформувавши базу даних дослідження в подальшому визначмо методику ідентифікації бізнес-стратегії банків. Так, в першу чергу, запропоновано провести кластеризацію усієї сукупності банків на певний рік та встановити найбільш характерні особливості, які притаманні кожній групі досліджуваних фінансових посередників. Математичний інструментарій реалізації поставленої задачі є ітеративний дивізійний метод к-середніх в розрізі множини багатомірних дослідницьких методів. Його практичну реалізацію доцільно проводити за допомогою програмного комплексу Statistica 8.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Встановивши механізм ідентифікації кластеру, який в нашому випадку є безпосередньою бізнес-стратегією банку, актуальності набуває встановлення чисельності даних стратегій в межах кожного періоду дослідження. З метою реалізації поставленого завдання запропоновано використати результати дисперсійного аналізу. Даний аналіз дозволяє отримати значення міжгрупових (Between SS) та внутрішньогрупових (Within SS) дисперсійних ознак, які в подальшому перевіряються на адекватність та приймається рішення про прийняття даної чисельності кластерів або продовження дослідження.

З метою практичної реалізації запропонованих методичних засад ідентифікації бізнес-стратегій банків обрано банківську систему України в 2019 р. Так, сформувавши необхідну вхідну базу дослідження, на основі офіційної статистики НБУ, перейдемо до безпосередньої кластеризації банків України за допомогою програмного комплексу Statistica 8. На основі дисперсійного аналізу визначимо оптимальну кількість кластерів для 2019 р. Отже, значення міжгрупових (Between SS) та внутрішньогрупових (Within SS) дисперсійних ознак в розрізі виділення двох кластерів представлені на (Табл. 1).

Таблиця 1

Дисперсійний аналіз групування банків України на два кластери у 2019 році

Змінна	Дисперсійний аналіз					
	Міжгрупова дисперсія	Число ступенів вільності	Внутрішньо-Групова	Число ступенів вільності	Критерій Фішера	p-критерій
Кошти в інших банках (% від активів)	37,15	1	2360,82	73	1,1489	0,287314
Кредити корпоративному сектору (% від активів)	937,64	1	26781,75	73	2,5557	0,114214
Кредити фізичним особам (% від активів)	75,44	1	10018,78	73	0,5497	0,460820
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (% від активів)	202,15	1	9713,10	73	1,5193	0,221681
Торгові активи (% від активів)	196,06	1	25385,05	73	0,5638	0,455145
Кошти банків (% від активів)	5,22	1	2208,84	73	0,1724	0,679217
Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (% від активів)	1520,92	1	22354,13	73	4,9667	0,028919
Кошти фізичних осіб (% від активів)	827,82	1	14847,93	73	4,0700	0,047329
Загальна вартість власного капіталу (% активів)	54950,78	1	20360,27	73	197,0213	0,000000

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного комплексу Statistica 8 на основі офіційних даних НБУ [12]

Аналіз результатів групування банків України у 2019 році на два кластери свідчить про неякісно проведену кластеризацію, оскільки значення p в розрізі показників кошти в інших банках, кредити корпоративному сектору, кредити фізичним особам, цінні папери, торгові активи, кошти банків перевищує допустимий для економічних досліджень рівень 0,05. В той же час, саме для даних показників критерій Фішера не є статистично значущим, міжгрупова дисперсія приймає значення від 5 до 937 од., в той час як внутрішньогрупової дисперсії перевищує тисячі. Отже, неадекватність групування банків України на два кластери, призводить до необхідності подальших досліджень.

Аналіз групування банків України на 3 кластери у 2019 році свідчить про покращення якості групування в розрізі кредитів корпоративному сектору та торгових активів і свідчить про низьку якість кластеризації, оскільки лише 5 із 9 показників є статистично значущими. Подальше групування банків від 4 до 7 кластерів (Табл. 2) призводить до підвищення якості дослідження. Лише подальше виокремлення 8 кластерів призводить до зменшення значень міжгрупової,

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

внутрішньогрупової дисперсії, критерію Фішера та p -критерію. Даний факт свідчить про недоцільність подальшого виокремлення кластерів понад 7 груп.

Таблиця 2

Дисперсійний аналіз групування банків України на 7 кластерів у 2019 році

Змінна	Дисперсійний аналіз					
	Міжгрупов а дисперсія	Число ступенів вільності	Внутрішньогрупова	Число ступенів вільності	Критерій Фішера	p -критерій
Кошти в інших банках (% від активів)	497,10	6	1900,87	68	2,96380	0,012481
Кредити корпоративному сектору (% від активів)	21640,04	6	6079,34	68	40,34217	0,000000
Кредити фізичним особам (% від активів)	4071,53	6	6022,69	68	7,66169	0,000003
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (% від активів)	4602,79	6	5312,47	68	9,81934	0,000000
Торгові активи (% від активів)	17234,51	6	8346,60	68	23,40166	0,000000
Кошти банків (% від активів)	971,50	6	1242,55	68	8,86105	0,000000
Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (% від активів)	12917,88	6	10957,16	68	13,36137	0,000000
Кошти фізичних осіб (% від активів)	9171,53	6	6504,22	68	15,98101	0,000000
Загальна вартість власного капіталу (% активів)	62425,88	6	12885,17	68	54,90757	0,000000

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного комплексу Statistica 8 на основі офіційних даних НБУ [12]

В подальшому відбувається аналіз складу та описової статистики виділених кластерів. Так, переходячи до першого кластеру (Табл. 3), визначимо склад банків України, які його формують. Так, до першого кластеру за методом k -середніх віднесено 9 банків: АТ КБ "ПРИВАТБАНК", АТ "АЛЬФА-БАНК", АТ "Ідея Банк", АТ "ПРАВЕКС БАНК", АТ "ПІРЕУС БАНК МКБ", АТ "БАНК ФОРВАРД", АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК", АТ "А - БАНК", АТ "Місто Банк". Переходячи до характеристики описових статистик першого кластеру (Табл. 3) в розрізі середнього значення, стандартного відхилення та дисперсії за кожним із 9 обраних показників, зазначимо, що в розрізі даної групи банків України визначальними в розрізі джерел фінансування банківської діяльності є кошти фізичних осіб (42,46%), тоді як напрямки діяльності, не зважаючи на переважання обслуговування фізичних осіб, розвиваються комплексно.

Таблиця 3

Описові статистики для першого кластеру банків України за 2019 рік

Змінна	Описові статистики для 1 кластеру Кластер містить 9 банків		
	Середнє значення	Середньоквадратичне відхилення	Дисперсія
1	2	3	4
Кошти в інших банках (% від активів)	5,5600	4,87672	23,7824
Кредити корпоративному сектору (% від активів)	13,0291	14,19630	201,5349
Кредити фізичним особам (% від активів)	25,8985	22,41390	502,3829
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (% від активів)	7,4331	7,82179	61,1804
Торгові активи (% від активів)	13,6083	11,16862	124,7380
Кошти банків (% від активів)	2,2095	4,20926	17,7178

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Продовження таблиці 3

1	2	3	4
Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (% від активів)	16,8634	10,60276	112,4186
Кошти фізичних осіб (% від активів)	42,4584	9,59519	92,0676
Загальна вартість власного капіталу (% активів)	-25,8937	24,69678	609,9308

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного комплексу Statistica 8 на основі офіційних даних НБУ [12]

Переходячи до другого кластеру, зазначимо його склад в розрізі 27 банків, зокрема: АТ "Ощадбанк", АБ "УКРГАЗБАНК", АТ "Райффайзен Банк Аваль", АТ "УКРСИББАНК", АТ "ОТП БАНК", АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК", АТ "КРЕДОБАНК", АТ "ПУМБ", Акціонерний банк "Південний", АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО", ПАТ "МТБ БАНК", АТ "КБ "ГЛОБУС", АТ "МІБ", ПАТ "КБ "АКОРДБАНК", АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ", АТ "Полтава-банк", АТ "БАНК СІЧ", АТ АКБ "АРКАДА", АТ "АБ "РАДАБАНК", АТ "АКБ "КОНКОРД", АТ "КОМІНВЕСТБАНК", АТ "АЙБОКС БАНК", АТ "УКРБУДІНВЕСТБАНК", АТ "АСВІО БАНК", ПАТ "БАНК "УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ", АТ "СКАЙ БАНК", АТ "ОКСІ БАНК". Найбільш численна група банків в Україні в 2019 р. придержується бізнес-стратегії за якою джерелами діяльності є: кошти юридичних та фізичних осіб, а кошти спрямовуються на фінансування торгових активів та діяльності корпоративного сектору (Табл. 4).

Таблиця 4

Описові статистики для другого кластеру банків України за 2019 рік

Змінна	Описові статистики для 2 кластеру Кластер містить 27 банків		
	Середнє значення	Середньоквадратичне відхилення	Дисперсія
1	2	3	4
Кошти в інших банках (% від активів)	6,90456	5,00881	25,0882
Кредити корпоративному сектору (% від активів)	31,60113	9,15288	83,7752
Кредити фізичним особам (% від активів)	6,63508	7,44607	55,4440
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (% від активів)	6,96396	8,28371	68,6198
Торгові активи (% від активів)	15,72872	10,77147	116,0247
Кошти банків (% від активів)	0,82823	1,74976	3,0617
Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (% від активів)	38,87854	11,21630	125,8053
Кошти фізичних осіб (% від активів)	28,11450	6,94301	48,2053
Загальна вартість власного капіталу (% активів)	3,13230	8,98679	80,7624

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного комплексу Statistica 8 на основі офіційних даних НБУ [12]

До третього кластеру віднесено 5 банків, зокрема: АТ "СІТІБАНК", АТ "Дойче Банк ДБУ", АТ "СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК", АТ "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК", АТ "КРИСТАЛБАНК". Для них характерне визначальне значення коштів суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ, а також торгові активи, значення яких приймають відповідно 68,76%, 44,80% (Табл. 5).

Таблиця 5

Описові характеристики третього кластеру банків України за 2019 рік

Змінна	Описові статистики для 3 кластеру Кластер містить 5 банків		
	Середнє значення	Середньоквадратичне відхилення	Дисперсія
1	2	3	4
Кошти в інших банках (% від активів)	15,09512	11,01023	121,2251
Кредити корпоративному сектору (% від активів)	18,45838	2,48637	6,1821
Кредити фізичним особам (% від активів)	1,58515	3,40077	11,5653

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Продовження таблиці 5

1	2	3	4
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (% від активів)	2,35638	4,53391	20,5564
Торгові активи (% від активів)	44,80288	10,27171	105,5080
Кошти банків (% від активів)	3,64115	5,14360	26,4566
Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (% від активів)	68,76141	16,18323	261,8970
Кошти фізичних осіб (% від активів)	5,80868	8,73729	76,3403
Загальна вартість власного капіталу (% активів)	6,10070	6,10995	37,3315

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного комплексу Statistica 8 на основі офіційних даних НБУ [12]

Склад четвертого кластеру банків України за 2019 рік формують ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР", АТ "РВС БАНК", АТ "АЛЬТБАНК", АТ "ЮНЕКС БАНК", ПрАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ", АТ "БАНК ТРАСТ-КАПІТАЛ", АТ "Український банк реконструкції та розвитку". Визначальними векторами формування ресурсної бази банків четвертого кластеру є кошти юридичних та фізичних осіб, відповідно по 24% та 12%, тоді як, майже 62% отриманих ресурсів йде на фінансування операцій з торговими активами (Табл. 6).

Таблиця 6

Описові характеристики четвертого кластеру банків України за 2019 рік

Змінна	Описові статистики для 4 кластеру Кластер містить 7 банків		
	Середнє значення	Середньоквадратичне відхилення	Дисперсія
1	2	3	4
Кошти в інших банках (% від активів)	3,23861	3,60566	13,0008
Кредити корпоративному сектору (% від активів)	9,88255	10,06602	101,3247
Кредити фізичним особам (% від активів)	2,61785	4,44974	19,8002
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (% від активів)	0,12835	0,33959	0,1153
Торгові активи (% від активів)	61,35099	18,68872	349,2684
Кошти банків (% від активів)	0,65979	0,98693	0,9740
Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (% від активів)	24,30051	15,08443	227,5399
Кошти фізичних осіб (% від активів)	12,23086	13,74207	188,8445
Загальна вартість власного капіталу (% активів)	3,00455	12,78117	163,3583

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного комплексу Statistica 8 на основі офіційних даних НБУ [12]

П'яту групу банків за методом к-середніх складають: АТ "Укресімбанк", АТ "СБЕРБАНК", АТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК", АТ "БАНК АВАНГАРД", АТ "БАНК 3/4", АТ "АЛЬПАРІ БАНК". Пріоритетними напрямками характеристики п'ятого кластеру банків України за 2019 рік виступають: в межах напрямків фінансування – цінні папери (31,18%), а джерел фінансування – кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (19,84%), кредити корпоративному сектору (18,70%) та кошти фізичних осіб (6,5%) (Табл. 7).

Таблиця 7

Описові характеристики п'ятого кластеру банків України за 2019 рік

Змінна	Описові статистики для 5 кластеру Кластер містить 6 банків		
	Середнє значення	Середньоквадратичне відхилення	Дисперсія
1	2	3	4
Кошти в інших банках (% від активів)	8,41485	6,68744	44,7218

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Продовження таблиці 7

1	2	3	4
Кредити корпоративному сектору (% від активів)	18,70133	8,33283	69,4361
Кредити фізичним особам (% від активів)	2,91122	6,97164	48,6038
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (% від активів)	31,17701	20,27360	411,0190
Торгові активи (% від активів)	9,96511	12,12519	147,0203
Кошти банків (% від активів)	14,44075	11,46091	131,3525
Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (% від активів)	19,83865	17,66088	311,9065
Кошти фізичних осіб (% від активів)	6,49914	5,99492	35,9391
Загальна вартість власного капіталу (% активів)	-3,97049	15,40994	237,4661

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного комплексу Statistica 8 на основі офіційних даних НБУ [12]

Шостий кластер формують 19 банків у наступному складі: АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК", АТ "ІНГ Банк Україна", АТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК", АТ "ТАСКОМБАНК", ПАТ "БАНК ВОСТОК", АТ "МЕГАБАНК", АТ "БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ", АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК", АТ "БАНК АЛЬЯНС", АТ АКБ "Львів", АТ "БАНК "ГРАНТ", АТ "КІБ", АТ "МОТОР-БАНК", АТ "АП БАНК", АТ "МетаБанк", АТ "КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ", Полікомбанк, АТ "ЄПБ", АТ "БАНК "ПОРТАЛ". Друга за розміром група банків в Україні в 2019 р. характеризується наступним: джерела фінансових ресурсів формуються на основі котів фізичних та юридичних осіб, а напрямок діяльності банків спрямовується на кредитування корпоративного сектору (Табл. 8).

Таблиця 8

Описові статистики шостого кластеру банків України за 2019 рік

Змінна	Описові статистики для 6 кластеру Кластер містить 19 банків		
	Середнє значення	Середньоквадратичне відхилення	Дисперсія
Кошти в інших банках (% від активів)	6,64920	3,87336	15,0029
Кредити корпоративному сектору (% від активів)	57,19102	8,51990	72,5886
<i>Продовж</i> Кредити фізичним особам (% від активів)	2,42375	2,91699	8,5088
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (% від активів)	2,09495	4,25275	18,0859
Торгові активи (% від активів)	14,36849	7,30299	53,3336
Кошти банків (% від активів)	1,98599	3,73375	13,9409
Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (% від активів)	30,12560	12,40301	153,8346
Кошти фізичних осіб (% від активів)	29,02841	12,59154	158,5468
Загальна вартість власного капіталу (% активів)	6,61866	5,81774	33,8461

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного комплексу Statistica 8 на основі офіційних даних НБУ [12]

Останнім сьомим кластером виступає найменший за кількістю учасників кластер, склад якого сформовано за рахунок включення ПАТ "Промінвестбанк", АТ "БТА БАНК". Особливістю даної групи банків в Україні є значне від'ємне значення власного капіталу та недоцільність, зважаючи на це, проведення її детальної характеристики (Табл. 9).

Таблиця 9

Описові статистики сьомого кластеру банків України за 2019 рік

Змінна	Описові статистики для 7 кластеру Кластер містить 2 банки		
	Середнє значення	Середньоквадратичне відхилення	Дисперсія
1	2	3	4
Кошти в інших банках (% від активів)	2,637	1,32476	1,755

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Продовження таблиці 9

1	2	3	4
Кредити корпоративному сектору (% від активів)	9,982	1,56657	2,454
Кредити фізичним особам (% від активів)	0,651	0,92125	0,849
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (% від активів)	16,964	23,98648	575,351
Торгові активи (% від активів)	10,970	10,92279	119,307
Кошти банків (% від активів)	0,958	1,35521	1,837
Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (% від активів)	5,019	6,74487	45,493
Кошти фізичних осіб (% від активів)	4,672	6,50979	42,377
Загальна вартість власного капіталу (% активів)	-167,944	54,58810	2979,861

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного комплексу Statistica 8 на основі офіційних даних НБУ [12]

Систематизація середніх значень показників характеристики кластерів банків України за 2019 рік дозволяє провести їх графічну інтерпретацію та надати загальну характеристику кожній бізнес-стратегії банку (Рис. 1). Таким чином, справедливо зазначити, що для банків першої групи характерна бізнес-стратегія фінансування власної діяльності банків за рахунок фізичних осіб з диверсифікованим розміщенням коштів; для другої групи банків – бізнес-стратегія фінансування власної діяльності банків за рахунок корпоративного сектору та вкладів фізичних осіб зі спрямуванням коштів на кредитування корпоративного сектору та операцій з торговими активами; для третьої групи банків – бізнес-стратегія фінансування власної діяльності банків за рахунок корпоративного сектору зі спрямуванням коштів в операції з торговими активами; для четвертої групи банків – бізнес-стратегія фінансування власної діяльності банків за рахунок корпоративного сектору та вкладів фізичних осіб зі спрямуванням коштів в операції з торговими активами; для п'ятої групи банків – бізнес-стратегія диверсифікованого фінансування зі спрямуванням коштів у цінні папери; для шостої групи банків – бізнес-стратегія фінансування власної діяльності банків за рахунок корпоративного сектору та фізичних осіб зі спрямуванням коштів на кредитування корпоративного сектору та операцій з торговими активами.

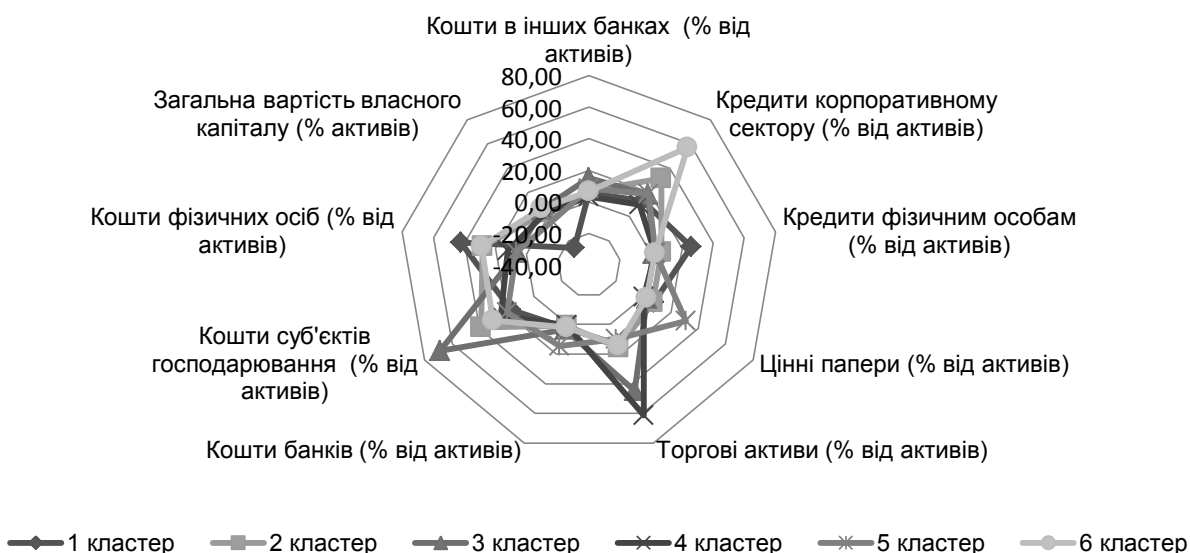

Рис. 1 Візуалізація бізнес-стратегій банків України за 2019 рік

Джерело: побудовано автором за допомогою програмного комплексу Microsoft Excel

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Висновки. Таким чином, на основі запропонованої поетапної методики визначення бізнес-стратегій банків можливо сформувати інформаційну базу прийняття управлінських рішень щодо розвитку вітчизняного ринку банківських послуг. Отримані результати дозволяють не тільки виявити кількість бізнес-стратегій банків в Україні, але й ідентифікувати чисельність банків, які її складають, а також концентрацію домінуючих напрямків їх діяльності. Подальші наукові дослідження будуть сконцентровані на ретроспективному аналізі бізнес-стратегій в Україні, виявленню їх трансформації з року в рік, ідентифікації чинників, що спричинили дані зміни, а також прогнозуванню майбутньої ситуації на вітчизняному ринку банківських послуг.

Література

1. Didenko, O., Dordevic, S. (2017). The optimization of banking regulation intensity from the perspective of financial stability in banking sector: an empirical analysis. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 1(1), 43-53. [http://doi.org/10.21272/fmir.1\(1\).43-53.2017](http://doi.org/10.21272/fmir.1(1).43-53.2017).
2. Grebeniuk, N., Jinan Mehdi M. (2017). Features of Foreign Investors Evaluating the Level of Competition in the Banking Market. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 1(3), 99-107. DOI: 10.21272/fmir.1(3).99-107.2017
3. Hammerström, L., Giebe, C., Zwerenz, D. (2019). Influence of Big Data & Analytics on Corporate Social Responsibility. *SocioEconomic Challenges*, 3(3), 47-60. [http://doi.org/10.21272/sec.3\(3\).47-60.2019](http://doi.org/10.21272/sec.3(3).47-60.2019).
4. Karitseva, O., Benetyte, R. (2018). Estimation of Efficiency of State Regulation in Economic Restructuring Based on the Environmental Factor. *SocioEconomic Challenges*, 2(1), 91-102. DOI: 10.21272/sec.2(1).91-102.2018.
5. Md Yusuf Hossein Khan (2018). Strategic Human Resource Practices and its Impact on Performance towards Achieving Organizational Goals. *Business Ethics and Leadership*, 2(2), 66-73. DOI: 10.21272/bel.2(2).66-73.2018.
6. Nguedie, Y. H. N. (2018). Corruption, Investment and Economic Growth in Developing Countries: A Panel Smooth Transition Regression Approach. *SocioEconomic Challenges*, 2(1), 63-68. DOI: 10.21272/sec.2(1).63-68.2018.
7. Pimonenko, T., Radchenko, O., Palienko, M. (2017). Efficiency of marketing communications in banks. *Business Ethics and Leadership*, 1(2), 55-61. Doi: 10.21272/bel.1(2).55-61.2017.
8. Vashchenko, M., Cherniavskiy, I. (2017). Gravity model analysis of client-facing choice (in terms of probability evaluation of clients' visits to banks). *Business Ethics and Leadership*, 1(2), 68-77. Doi: 10.21272/bel.1(2).68-77.2017
9. Zarutskaya E. (2018). Structural-functional analysis of the Ukraine banking system. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(1), 79-96.
10. Гребенюк, Н. В. Концептуальні засади стратегічного управління банком в умовах трансформаційних процесів у банківській системі України. / Н. В. Гребенюк // Науковий вісник НЛТУ України. - 2017. - № 7. - С 65- 69.
11. Гридчук, Д. М. Управлінська структура сучасної бізнес-моделі банку / Д. М. Гридчук // Економіка та держава. – 2018. – №9. – С.44 - 48.
12. Дані фінансової звітності банків України з сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
13. Деркаченко, А. В. Аналіз бізнес-моделей банків України / А. В. Деркаченко, Ю. С. Худолій // Облік і фінанси. – 2018. – №2 (80). – С.76 - 83.
14. Заруцька, О. Обґрунтування підходу до масштабного розподілу банків України на основі

References

1. Didenko, O., Dordevic, S. (2017). The optimization of banking regulation intensity from the perspective of financial stability in banking sector: an empirical analysis. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 1(1), 43-53. [http://doi.org/10.21272/fmir.1\(1\).43-53.2017](http://doi.org/10.21272/fmir.1(1).43-53.2017) [in English].
2. Grebeniuk, N., Jinan, M. M. (2017). Features of Foreign Investors Evaluating the Level of Competition in the Banking Market. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 1(3), 99-107. DOI: 10.21272/fmir.1(3).99-107.2017 [in English].
3. Hammerström, L., Giebe, C., Zwerenz, D. (2019). Influence of Big Data & Analytics on Corporate Social Responsibility. *SocioEconomic Challenges*, 3(3), 47-60. [http://doi.org/10.21272/sec.3\(3\).47-60.2019](http://doi.org/10.21272/sec.3(3).47-60.2019) [in English].
4. Karitseva, O., Benetyte, R. (2018). Estimation of Efficiency of State Regulation in Economic Restructuring Based on the Environmental Factor. *SocioEconomic Challenges*, 2(1), 91-102. DOI: 10.21272/sec.2(1).91-102.2018 [in English].
5. Khan, M. Y. H. (2018). Strategic Human Resource Practices and its Impact on Performance towards Achieving Organizational Goals. *Business Ethics and Leadership*, 2(2), 66-73. DOI: 10.21272/bel.2(2).66-73.2018 [in English].
6. Nguedie, Y. H. N. (2018). Corruption, Investment and Economic Growth in Developing Countries: A Panel Smooth Transition Regression Approach. *SocioEconomic Challenges*, 2(1), 63-68. DOI: 10.21272/sec.2(1).63-68.2018 [in English].
7. Pimonenko, T., Radchenko, O., Palienko, M. (2017). Efficiency of marketing communications in banks. *Business Ethics and Leadership*, 1(2), 55-61. Doi: 10.21272/bel.1(2).55-61.2017 [in English].
8. Vashchenko, M., Cherniavskiy, I. (2017). Gravity model analysis of client-facing choice (in terms of probability evaluation of clients' visits to banks). *Business Ethics and Leadership*, 1(2), 68-77. Doi: 10.21272/bel.1(2).68-77.2017 [in English].
9. Zarutskaya, E. (2018). Structural-functional analysis of the Ukraine banking system. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(1), 79-96 [in English].
10. Hrebenuk, N. V. (2017). Kontseptualni zasady stratehichnoho upravlinnia bankom v umovakh transformatsiinykh protsesiv u bankivskii systemi Ukrainy [Some conceptual principles of strategic bank management in the conditions of transformation processes in the banking system of Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU*, 7, 65-69 [in Ukrainian].
11. Hrydzuk, D. M. (2018). Upravlinska struktura sучasnoi biznes-modeli banku [Management structure of the modern bank business model]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 9, 44–48 [in Ukrainian].
12. Dani finansovoi zvitnosti bankiv Ukrainy z сайtu Natsionalnoho banku Ukrainy. www.bank.gov.ua. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
13. Derkachenko, A. V., Khudolii, Yu. S. (2018). Analiz

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

структурно-функціональних груп / О. Заруцька // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 10. – С. 20-24.

15. Коваленко, В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія / В. Коваленко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 228 с.

16. Колодізев, О. М. Сценарне моделювання стратегічного управління ринковою вартістю банку / О. М. Колодізев, Д. Д. Гонтар // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 9-10 (2). – С. 19-23.

17. Пантелєєва, Н. М. Інноваційні бізнес-моделі банків як відповіді на виклики та наслідки фінансової кризи / Н. М. Пантелєєва // Фінансовий простір. – 2013. – № 3 (11). – С. 70 - 76.

18. Примостка, Л. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі: монографія / Л. Примостка. – К.: КНЕУ, 2002. – 316 с

19. Рашкован, В. Кластерний аналіз бізнес-моделей українських банків: застосування нейронних мереж Кохонена / В. Рашкован, Д. Покідін // Вісник Національного банку України. – 2016. – № 12. – С. 13-40.

20. Чмутова, І. М. Стратегічний вибір банку на різних стадіях його життєвого циклу / І. М. Чмутова // Економічний Часопис XXI. – 2015. – № 5–6. – С. 94-97.

biznes-modelei bankiv Ukrainy [Analysis of business models of ukrainian banks]. *Oblik i finansy – Accounting and Finance*, 2(80), 76–83 [in Ukrainian].

14. Zarutska, O. (2012) Obgruntuvannya pidkholu do mashtabnoho rozpodilu bankiv Ukrainy na osnovi strukturno-funktsionalnykh hrup [Substantiation of the approach to large-scale distribution of Ukrainian banks on the basis of structural and functional groups]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 10, 20-24 [in Ukrainian].

15. Kovalenko, V. (2010) *Stratehichne upravlinnia finansovoiu stiikestiu bankivskoi systemy: metodolohiia i praktyka* [Strategic management of financial stability of the banking system: methodology and practice]. Sumy: DVNZ «UABS NBU» [in Ukrainian].

16. Kolodziev, O. M. (2014). Stsenarne modeliuвання stratehichnoho upravlinnia rynkovoiu vartistiю banku [Scenario modeling of the bank's market value strategic management] *Ekonomichnyi chasopys-XXI – Economic Annals-XXI*, 9-10(2), 19–23 [in Ukrainian].

17. Pantelieieva, N. M. (2013). Innovatsiini biznes-modeli bankiv yak vidpovidі na vyklyky ta naslidky finansovoi kryzy [Banks innovative business models as a response to the challenges and consequences of the financial crisis]. *Finansovyi prostir – Financial Space*, 3(11), 70–76 [in Ukrainian].

18. Prymostka, L. (2002). *Analiz bankivskoi diialnosti: suchasni kontseptsii, metody ta modeli* [Analysis of banking: modern concepts, methods and models]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

19. Rashkovan, V., Pokidin, D. (2016). Klasternyi analiz biznes-modelei ukrainiskykh bankiv: zastosuvannya neironnykh merezh Kohonena [Cluster analysis of business models of Ukrainian banks: application of Kohonen neural networks]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 12, 13-40 [in Ukrainian].

20. Chmutova, I. M. (2015). Stratehichniy vybir banku na riznykh stadiakh yoho zhyttievoho tsykladu [Commercial bank's strategic choice on the different life cycle stages]. *Ekonomichnyi Chasopys XXI – Economic Annals-XXI*, 5–6, 94–97 [in Ukrainian].

Надійшла 18.05.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Гончаренко Т. П. Особливості визначення бізнес-стратегій банків в Україні. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1 (20), С. 75-84.

**Гончаренко
Тетяна Петрівна**

кандидат економічних наук, директор Сумського коледжу економіки і торгівлі;
<https://orcid.org/0000-0001-6298-4517>;
E-mail: t_p_goncharenko@ukr.net;

**Goncharenko
Tetiana Petrivna**

Candidate of Economic Sciences, Director of the Sumy College of Economics and Trade;
<https://orcid.org/0000-0001-6298-4517>;
E-mail: t_p_goncharenko@ukr.net;

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.02:316.422

UDC 336.02:316.422

А. В. Самойлікова, асистент

A. V. Samoilkova, Assistant

**АНАЛІЗ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ
ЯК СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ****ANALYSIS OF TAX INCENTIVES AS A
COMPONENT OF FINANCIAL POLICY OF
INNOVATIVE DEVELOPMENT**

Актуальність теми дослідження. У статті обґрунтовується роль податкового стимулювання R&D, зважаючи на зростаючу роль інноваційної складової в різних сферах економічної діяльності і водночас обмеженість її фінансового забезпечення.

Постановка проблеми. Оскільки податкове стимулювання R&D набуло суттєвого розповсюдження в розвинених країнах ЄС, проте наразі нерозвинене в Україні, його аналіз є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти податкового стимулювання, у тому числі R&D досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Н. Блум, Т. Кога, І. О. Луніна, Н. М. Назукова, С. В. Онишко, Дж. Себастьян, В. П. Стефан, Б. Хол та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на наявний науковий доробок, проблематика податкового стимулювання саме сфери R&D досліджена фрагментарно, потребує врахування новітніх тенденцій і вирішення наявних проблем, що обумовлює нагальність подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз податкового стимулювання R&D як складової фінансової політики забезпечення інноваційного розвитку в країнах Європи.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з цим детально проаналізовано використання основних податкових стимулів: прихованої ставки податкової субсидії, податкових пільг, прямого державного фінансування витрат бізнес-сектору на R&D.

Висновки. Виявлені суттєві розбіжності у податковому стимулюванні R&D в різних країнах, визначені ті з них, які займають найвищі та найнижчі позиції за видами податкових стимулів. Особливу увагу приділено зміні показників податкового стимулювання в динаміці.

Ключові слова: податкові стимули; податкова субсидія; податкова пільга; непряма підтримка; інноваційний розвиток; фінансова політика; R&D.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-2-1(20)-85-91

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах інноваційний розвиток є одним із пріоритетних векторів стратегії державного управління, передумовою посилення міжнародної позиції в різних сферах економічної діяльності, засобом досягнення й утримання конкурентних переваг, тощо. У той же час за даними Європейського інноваційного табло Україна займає останнє 36 місце з 36 країн [1]. Зважаючи на обмеженість фінансових ресурсів; значну кількість фінансових інструментів, методів, і необхідність їх оптимального поєднання та поміркованого використання; високий рівень ризиків, обумовлених специфікою інноваційної діяльності тощо, фінансова політика є ключовою складовою забезпечення інноваційного розвитку.

Постановка проблеми. Однією зі складових фінансової політики забезпечення інноваційного розвитку є податкове стимулювання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (Research & Development – R&D), що набуло суттєвого розповсюдження

Urgency of the research. The article substantiates the role of tax incentives for R&D, cause of the growing role of the innovation component in various areas of economic activity and at the same time the limitations of its financial support.

Target setting. As R&D tax incentives have become widespread in developed EU countries, but are currently underdeveloped in Ukraine, its analysis is relevant.

Actual scientific researches and issues analysis. Some aspects of tax incentives, including R&D have been studied by such domestic and foreign scholars as N. Bloom, T. Koga, I. O. Lunina, N. M. Nazukova, S. V. Onishko, J. Sebastian, V. P. Stefan, B. Hall and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. However, despite the available scientific achievements, the issue of tax incentives in the field of R&D is studied in fragments, requires consideration of the latest trends and the solution of existing problems, which causes the urgency of further research.

The research objective. The aim of the study is to analyze the tax incentives for R&D as a component of financial policy of innovative development in European countries.

The statement of basic materials. In this regard, the use of the main tax incentives is analyzed in detail: the hidden rate of tax subsidy on R&D costs, tax benefits on R&D, direct government funding of business sector R&D costs.

Conclusions. There are significant differences in tax incentives for R&D in different countries. Some countries that occupy the highest and lowest positions in the types of tax incentives were identified. Particular attention is paid to changes in tax incentives in the dynamics.

Keywords: tax incentives; tax subsidy; tax benefit; direct financing; innovative development; financial policy; R&D.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

в розвинених країнах Європи, проте наразі нерозвинене в Україні. Саме тому проблематика податкового стимулювання R&D є актуальною на рівні наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти податкового стимулювання, у тому числі сфери R&D досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Н. Блум [2], Т. Кога [3], І.О. Луніна [4], Н. М. Назукова [5], С. В. Онишко [6], Дж. Себастьян [7], В. П. Стефан [8], Б. Хол [9] та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на наявний науковий доробок, проблематика податкового стимулювання саме R&D досліджена фрагментарно, потребує наукового розвитку з урахуванням новітніх тенденцій та досвіду впровадження податкових стимулів R&D у різних країнах, що обумовлює нагальність і своєчасність подальших наукових досліджень.

Метою даної статті є аналіз податкових стимулів R&D як складової фінансової політики забезпечення інноваційного розвитку в країнах Європи.

Викладення основного матеріалу. Показники податкового стимулювання є важливою складовою фінансової політики забезпечення інноваційного розвитку країн світу, оскільки R&D забезпечують як приватний, так і соціальний ефект, що обумовлює втручання урядів в галузь інноваційної діяльності. Крім того, податкові пільги є інструментами безпосереднього стимулювання R&D в приватному секторі.

Приховані ставки податкової субсидії на витрати на R&D (Implied tax subsidy rates on R&D expenditures) (Табл. 1) є одним із показників податкових стимулів (Tax Incentives), що розраховуються Організацією економічного співробітництва та розвитку.

Таблиця 1

Приховані ставки податкової субсидії на витрати на R&D (%)

Країна	Розмір фірми	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Бельгія	МСП	0,10	0,13	0,15	0,15	0,15	0,15	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16
	ВП	0,10	0,13	0,15	0,15	0,15	0,15	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16
Чеська Республіка	МСП	0,27	0,23	0,21	0,20	0,20	0,20	0,20	0,21	0,21	0,21	0,21
	ВП	0,27	0,23	0,21	0,20	0,20	0,20	0,20	0,21	0,21	0,21	0,21
Данія	МСП	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01
	ВП	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01
Франція	МСП	0,21	0,43	0,43	0,43	0,44	0,44	0,45	0,45	0,45	0,43	0,43
	ВП	0,21	0,43	0,43	0,43	0,44	0,44	0,45	0,45	0,45	0,43	0,43
Угорщина	МСП	0,24	0,24	0,24	0,16	0,11	0,11	0,26	0,25	0,25	0,25	0,22
	ВП	0,24	0,24	0,24	0,22	0,22	0,22	0,36	0,35	0,35	0,35	0,22
Ірландія	МСП	0,21	0,21	0,26	0,26	0,25	0,27	0,26	0,27	0,29	0,29	0,29
	ВП	0,21	0,21	0,26	0,26	0,25	0,27	0,26	0,27	0,29	0,29	0,29
Італія	МСП	0,12	0,12	0,12	-0,02	-0,02	-0,02	-0,02	-0,02	0,04	0,04	0,09
	ВП	0,12	0,12	0,12	-0,02	-0,02	-0,02	-0,02	-0,02	0,04	0,04	0,09
Литва	МСП	0,00	0,31	0,45	0,31	0,31	0,31	0,31	0,31	0,31	0,31	0,31
	ВП	0,00	0,31	0,45	0,31	0,31	0,31	0,31	0,31	0,31	0,31	0,31
Нідерланди	МСП	0,24	0,24	0,29	0,29	0,29	0,28	0,27	0,26	0,26	0,31	0,31
	ВП	0,07	0,07	0,09	0,09	0,10	0,12	0,14	0,15	0,15	0,15	0,15
Португалія	МСП	0,28	0,28	0,41	0,41	0,41	0,41	0,41	0,40	0,39	0,39	0,39
	ВП	0,28	0,28	0,41	0,41	0,41	0,41	0,41	0,40	0,39	0,39	0,39
Словенія	МСП	0,04	0,04	0,04	0,08	0,08	0,20	0,19	0,19	0,19	0,19	0,21
	ВП	0,04	0,04	0,04	0,08	0,08	0,20	0,19	0,19	0,19	0,19	0,21
Іспанія	МСП	0,39	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	0,34	0,33	0,33
	ВП	0,39	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	0,34	0,33	0,33
Велика Британія	МСП	0,11	0,18	0,18	0,18	0,23	0,28	0,28	0,28	0,29	0,29	0,27
	ВП	0,10	0,11	0,11	0,11	0,09	0,09	0,09	0,09	0,10	0,10	0,10

МСП (SME) – суб'єкти малого та середнього підприємництва

ВП (Large firm) – суб'єкти великого підприємництва

Джерело: складено автором за даними [10]

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

В основу розрахунку ставки податкової субсидії покладено β -коефіцієнт, як міру доходу до оподаткування, необхідного «представницькій» фірмі для забезпечення принаймні 1 долара витрат на R&D [11]. Оцінки часових рядів базуються на основні ставки податкового кредиту, надбавки залежно від розміру фірми та сценарію прибутковості, забезпечуючи верхню межу граничної податкової субсидії, що передбачається заходами щодо оподаткування R&D на рівні центрального уряду в різних країнах [10].

Як бачимо, в деяких країнах величини прихованих ставок податкової субсидії на витрати на R&D не залежать від розміру фірми (Бельгія, Чеська Республіка, Данія, Франція, Ірландія, Італія, Литва, Португалія, Словенія, Іспанія). У Великій Британії, Нідерландах ставки для суб'єктів малого та середнього підприємництва є вищими, ніж для суб'єктів великого підприємництва. Натомість, і в Угорщині – навпаки для великих підприємств приховані ставки податкових субсидій вищі, ніж для малих і середніх.

Порівняємо приховані ставки податкової субсидії на витрати на R&D для суб'єктів малого та середнього підприємництва за 2007-2017 рр. (Рис. 1).

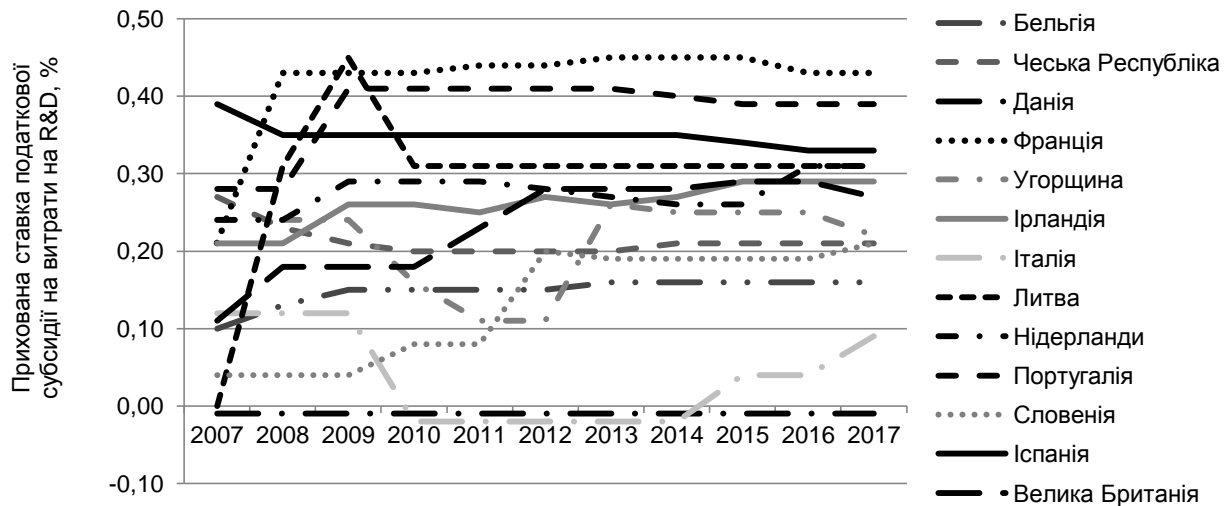

Рис. 1. Прихована ставка податкової субсидії на витрати на R&D для суб'єктів малого та середнього підприємництва в 2007-2017 рр.

Джерело: побудовано автором

Слід зауважити, що найвищі ставки, починаючи з 2008-2009 рр. стабільно спостерігаємо у Франції, Португалії, Іспанії, Литві. В Італії з 2009 року і до 2014 року – найнижчі від'ємні показники. Аналогічна ситуація в Данії, проте зі сталим від'ємним показником, тоді як для інших країн характерні спади та підйоми. Відносно сталі показники також мають місце в Бельгії, Чехії, Франції. В 2009 році в більшості країн відбувається підйом за даним показником, проте щодо інших часових періодів однозначної загальної тенденції не спостерігаємо, що пояснюється індивідуальними особливостями розвитку країн цієї вибірки.

Відповідно порівняємо приховані ставки податкової субсидії на витрати на R&D для суб'єктів великого підприємництва (Рис. 2).

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Рис. 2. Прихована ставка податкової субсидії на витрати на R&D для суб'єктів великого підприємництва в 2007-2017 рр.

Джерело: побудовано автором

Найвищі показники мають місце у Франції, Португалії та Іспанії. Найнижчі – в Італії, Данії, тощо. В більшості країн величина ставки є відносно стабільною в динаміці, за винятком Угорщини, Словенії, Нідерландів, Італії та інших, де характерні спади та підйоми в зміні досліджуваного показника.

До показників податкового стимулювання R&D також відносяться податкові витрати на R&D та пряме державне фінансування витрат бізнес-сектору на R&D (R&D tax expenditure and direct government funding of Business enterprise R&D expenditure). Дана група показників аналогічно попередньо розглянутій відображає рівень та структуру підтримки центральним урядом R&D. Оцінки вартості податкових пільг на R&D наводяться в (Табл. 2).

Таблиця 2

Непряма підтримка уряду через податкові пільги на R&D, % від ВВП

Країна	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Бельгія	0,05	0,08	0,15	0,18	0,19	0,20	0,23	0,27	0,33	0,30	0,30
Чеська Республіка	0,03	0,03	0,03	0,03	0,05	0,05	0,06	0,05	0,06	0,05	0,05
Данія	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02
Франція	0,10	0,23	0,26	0,28	0,27	0,28	0,28	0,28	0,29	0,28	0,28
Угорщина	0,16	0,18	0,17	0,17	0,17	0,12	0,14	0,16	0,15	0,09	0,06
Ірландія	0,08	0,08	0,13	0,13	0,15	0,16	0,23	0,28	0,27	0,25	0,15
Італія	0,02	0,03	0,03	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,05	0,08	0,16
Литва	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,03	0,02
Нідерланди	0,07	0,07	0,11	0,13	0,14	0,13	0,15	0,15	0,13	0,17	0,16
Португалія	0,08	0,08	0,10	0,09	0,10	0,09	0,09	0,10	0,11	0,11	0,12
Словенія	0,04	0,04	0,03	0,05	0,05	0,09	0,09	0,10	0,12	0,11	0,11
Іспанія	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04
Велика Британія	0,05	0,06	0,07	0,07	0,07	0,08	0,09	0,16	0,20	0,22	0,21

Джерело: складено автором за даними [12]

Найбільші значення непрямої підтримки уряду через податкові пільги на R&D характерні для Франції, Бельгії та Великої Британії, найменші – у Данії, Литві та Іспанії (Рис. 3).

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

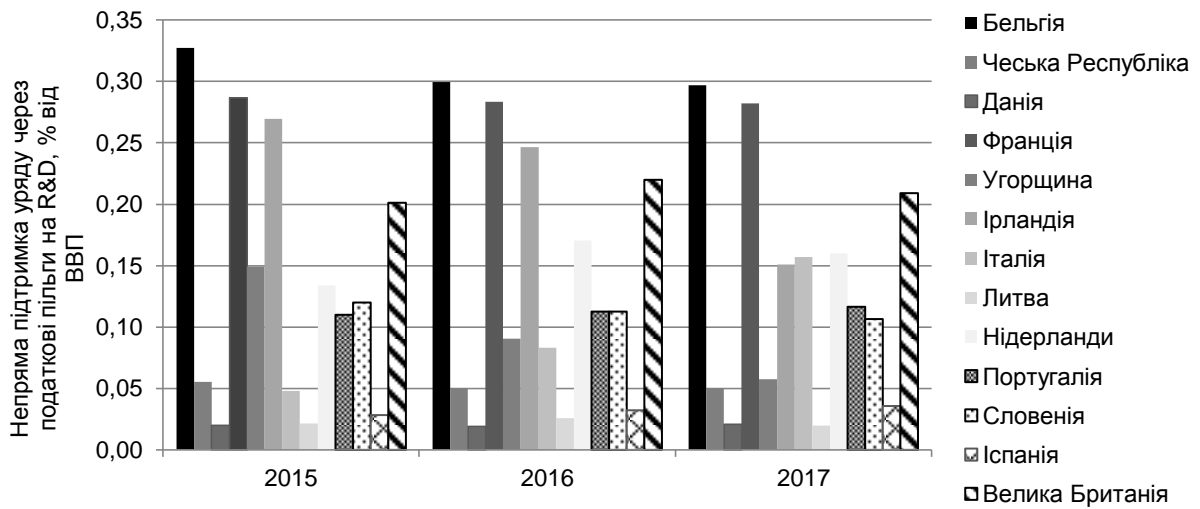

Рис. 3. Непряма підтримка уряду через податкові пільги на R&D у 2015-2017 рр.
Джерело: побудовано автором

Дані про пряме фінансування витрат бізнес-сектору на R&D наводяться в Табл. 3(та візуалізуються на (Рис. 4).

Таблиця 3

Пряме державне фінансування витрат бізнес-сектору на R&D, %від ВВП

Країна	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Бельгія	0,07	0,08	0,09	0,11	0,09	0,09	0,08	0,09	0,09	0,08	0,06
Чеська Республіка	0,11	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,11	0,10	0,08	0,06	0,08
Данія	0,04	0,05	0,06	0,06	0,05	0,05	0,03	0,04	0,05	0,05	0,04
Франція	0,12	0,15	0,12	0,12	0,11	0,11	0,12	0,11	0,13	0,11	0,12
Угорщина	0,05	0,04	0,10	0,10	0,11	0,13	0,18	0,16	0,19	0,07	0,13
Ірландія	0,04	0,05	0,05	0,05	0,06	0,07	0,07	0,06	0,04	0,04	0,04
Італія	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04	0,03	0,03
Литва	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00
Нідерланди	0,02	0,02	0,03	0,06	0,04	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Португалія	0,02	0,02	0,04	0,03	0,03	0,05	0,06	0,05	0,03	0,02	0,03
Словенія	0,07	0,06	0,14	0,22	0,27	0,27	0,25	0,14	0,07	0,05	0,07
Іспанія	0,11	0,13	0,12	0,12	0,10	0,09	0,07	0,06	0,06	0,06	0,06
Велика Британія	0,07	0,07	0,08	0,09	0,10	0,08	0,09	0,10	0,09	0,09	0,09

Джерело: складено автором за даними [12]

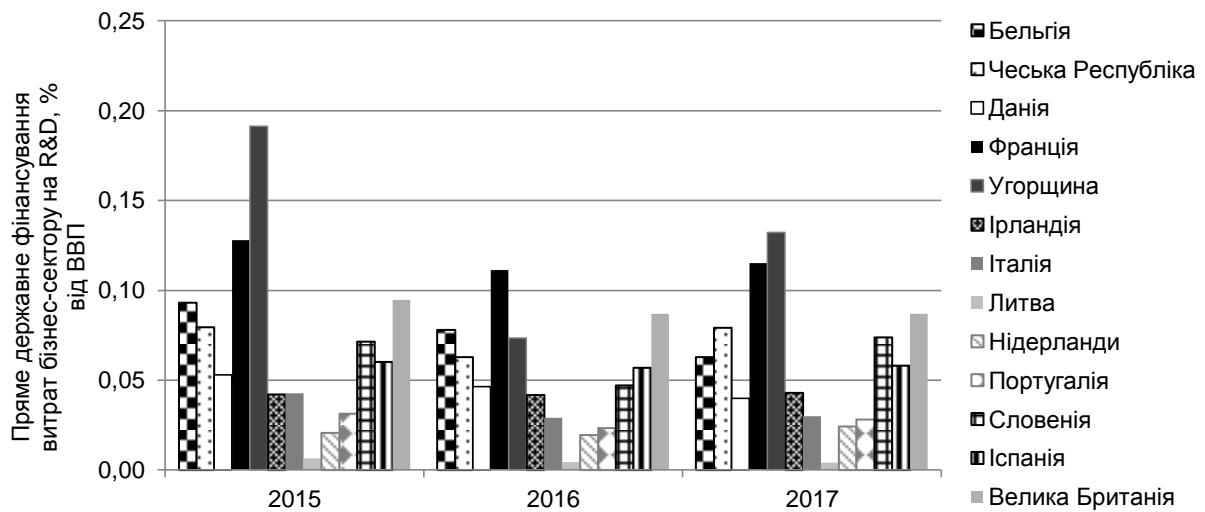
ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Рис. 4. Пряме державне фінансування витрат бізнес-сектору на R&D у 2015-2017 рр.

Джерело: побудовано автором

Як бачимо, за даним показником лідирують Угорщина, Франція та Велика Британія. Найнижчі значення демонструють Литва, Італія, Нідерланди, Португалія.

Висновки. Отже, у результаті проведеного аналізу показників податкового стимулювання R&D з 2007 р. по 2017 р. виявлені суттєві розбіжності у підходах до фінансової політики забезпечення інноваційного розвитку в різних країнах. Визначені ті з них, які займають найвищі та найнижчі позиції за прихованою ставкою податкової субсидії на витрати на R&D, непрямою підтримкою уряду через податкові пільги та прямим державним фінансуванням витрат бізнес-сектору на R&D. Відповідно досвід країн Європи з податкового стимулювання R&D є актуальним для України, зважаючи на зростаючу роль інноваційної складової в різних сферах економічної діяльності та її вплив на економічне зростання та інвестиційну привабливість держави в цілому.

Виконано за держбюджетними НДР № 0117U003922 «Інноваційні драйвери національної економічної безпеки: структурне моделювання та прогнозування», № 0117U003935 «Розробка науково-методичних засад та практичного інструментарію фінансової політики сталого розвитку об'єднаних територіальних громад».

Література

- Hollanders, H., Es-Sadki, N., Merkelbach, I. European Innovation Scoreboard 2019. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2019. 95 p.
- Bloom, N., Griffith, R., Reenen, J. Do R&D Tax Credits work? Evidence from a panel of countries 1979-1997. *Journal of Public Economics*. 2002. № 85. P.1-31.
- Koga, T. Firm size and R&D tax incentives. *Technovation*. 2003. № 23 (7). P.643-648.
- Луніна, І.О., Білоусова О.С., Булана О.О. Бюджетно-податкове стимулювання інноваційної діяльності в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2016. №1. С.41-56.
- Назукова, Н.М. Податкове стимулювання інвестицій у контексті інноваційно-орієнтованого економічного зростання: європейський досвід та українські реалії. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 6. С.14-21.
- Інноваційний розвиток України та податкове регулювання: стан і діалектика взаємозв'язків: монографія / за заг. ред. С. В. Онишко; Нац. Унів. ДПСУ. Ірпінь, 2015. 298 с.
- Sebastian, J. Tax and Non-Tax Incentives and

References

- Hollanders, H., Es-Sadki, N., Merkelbach, I. (2019). *European Innovation Scoreboard 2019*. Luxembourg: Publications Office of the EU [in English].
- Bloom, N., Griffith, R., Reenen, J. (2002). Do R&D Tax Credits work? Evidence from a panel of countries 1979-1997. *Journal of Public Economics*, 85, 1-31 [in English].
- Koga, T. (2003). Firm size and R&D tax incentives. *Technovation*, 23(7), 643-648 [in English].
- Lunina, I. O., Bilousova, O. S., Bulana, O. O. (2016). Byudzhetno-podatkovye stymulyuvannya innovatsiyoi diyal'nosti v Ukraini [Budget and tax incentives for innovation in Ukraine]. *Ekonomika i prohnozuvannya – Economics and forecasting*, 1, 41-56 [in Ukrainian].
- Nazukova, N. M. (2019). Podatkove stymulyuvannya investytsiy u konteksti innovatsiyno-oriyentovanoho ekonomichnoho zrostannya: yevropeyskyu dosvid ta ukrayinski realiyi [Tax incentives for investment in the context of innovation-oriented economic growth: European experience and Ukrainian realities.] *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 6, 14-21 [in Ukrainian].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Investments: Evidence and Policy Implications. URL: <http://www.estimacionestributarias.com/archivos/Effectiveness.pdf>

8. Stefan V.P., Sebastian J. The effectiveness of tax incentives in attracting investment: panel data evidence from the CFA Franc zone. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10797-010-9140-1>.

9. Hall B., Reenen J. How effective are fiscal incentives for R&D? A review of the evidence. *Research Policy*. 2000. № 29(4/5). P. 449-469.

10. Implied tax subsidy rates on R&D expenditures. URL: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=RDTAX>

11. Warda J. Measuring the Value of R&D Tax Treatment in OECD Countries. *STI Review: Special Issue on New Science and Technology Indicators*. 2001. No. 27. P.187-211.

12. R&D tax expenditure and direct government funding of BERD. URL: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=RDTAX>.

6. Onyshko, S.V. (2015). *Innovatsiynyy rozvytok Ukrayiny ta podatkovye rehulyuvannya: stan i dialektyka vzayemozvyazkiv [Innovative development of Ukraine and tax regulation: state and dialectic of mutual relations]*. Irpin [in Ukrainian].

7. Sebastian, J. (2013). *Tax and Non-Tax Incentives and Investments: Evidence and Policy Implications*. Retrieved from <http://www.estimacionestributarias.com/archivos/Effectiveness.pdf> [in English].

8. Stefan, V.P., Sebastian, J. The effectiveness of tax incentives in attracting investment: panel data evidence from the CFA Franc zone. *International Tax and Public Finance volume 17*, 400–429. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s10797-010-9140-1> [in English].

9. Hall, B., Reenen, J. (2000). How effective are fiscal incentives for R&D? A review of the evidence. *Research Policy*, 29, 449-469 [in English].

10. Implied tax subsidy rates on R&D expenditures. *stats.oecd.org*. Retrieved from <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=RDSUB> [in English].

11. Warda, J. (2001). Measuring the Value of R&D Tax Treatment in OECD Countries. *STI Review: Special Issue on New Science and Technology Indicators*, 27, 187-211 [in English].

12. R&D tax expenditure and direct government funding of BERD. *stats.oecd.org*. Retrieved from <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=RDTAX> [in English].

Надійшла 01.05.2020

Бібліографічний опис для цитування:

Самойлікова А. В. Аналіз податкового стимулювання як складової фінансової політики забезпечення інноваційного розвитку. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1(20), С. 85-91.

**Самойлікова
Анастасія Вікторівна**

асистент, молодший науковий співробітник кафедри фінансів і підприємництва, Сумський державний університет;
<https://orcid.org/0000-0001-8639-5282>;
E-mail: a.samoylikova@gmail.com;

**Samoiikova
Anastasiia Viktorivna**

Assistant, Junior Researcher at the Department of Finance and Entrepreneurship, Sumy State University;
<https://orcid.org/0000-0001-8639-5282>;
E-mail: a.samoylikova@gmail.com.

МЕНЕДЖМЕНТ

UDC 658:330.131.7(657)

УДК 658:330.131.7(657)

S. F. Lehenchuk, Doctor of Economics,
Professor,
I. M. Vygivska, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor,
T. P. Barchak, Postgraduate

С. Ф. Легенчук, д. е. н.,
професор,
І. М. Вигівська, к. е. н.,
доцент,
Т. П. Барчак, аспірант

INFORMATION SUPPORT ISSUES OF RISK MANAGEMENT OF SOCIALLY RESPONSIBLE CORPORATIONS

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Urgency of the research. In today's economic environment uncertainty and risk overwhelm any business. A large number of risks are inherent in socially responsible business, which necessitates the need for enhanced monitoring and management, the effectiveness of the risk management system and requires finding new directions for its development.

Target setting. Satisfaction of stakeholders' information interests necessitates research of the current state of the risk management system of large companies, their standardization, disclosure of risks in the reporting of socially responsible business.

Actual scientific researches and issues analysis. The research of problematic issues regarding risk management of the activity of economic entities was carried out by such scientists as A. P. Algin, P. Y. Atamas, I. T. Balabanov, I. A. Blank, V. V. Vitlinsky, L. V. Hnylytska, B. A. Zasadnyi, A. B. Kaminsky, T. M. Korolyuk, G. V. Savitska, A. E. Shevelev, O. V. Sheveleva, A. D. Sheremet, O. I. Yastremskii.

Uninvestigated parts of general matters defining. Comprehensive research requires the standardization of risk management as well as the creation of an information resource on risk management of socially responsible business for stakeholders.

The research objective. Analysis of the annual reports of socially responsible companies (on the example of enterprises of agro-industrial complex) will enable to identify the risks inherent in their activities, methods of managing them as well as to establish the extent to which the issue of quantifying the negative effects of risks and opportunities can be identified.

The statement of basic materials. This article analyzes the state and trends of risk management development of socially responsible business, establishes an insufficient level of presenting information on risk in the reporting of agribusiness companies and low degree of communicating information to stakeholders on quantifying the impact of risks and opportunities.

Conclusions. Suggestions to increase the effectiveness of the risk management system of socially responsible companies through international risk management certification are made. The directions of development of the risk management system in terms of quantitative measurement of the consequences of risks and opportunities with the purpose of meeting the information needs of stakeholders have been identified.

Keywords: management; risk; social responsibility; corporations; management report.

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах господарювання невизначеність та ризики переполюють діяльність будь-якої компанії. Соціально відповідальному бізнесу притаманна значна кількість ризиків, що зумовлює необхідність посиленого моніторингу та управління ними, ефективність системи ризик-менеджменту та вимагає пошуку нових напрямів його розвитку.

Постановка проблеми. Задоволення інформаційних інтересів стейкхолдерів зумовлює необхідність дослідження питання сучасного стану системи ризик-менеджменту великих компаній, їх стандартизації, розкриття інформації про ризики у звітності соціально відповідального бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблемних питань щодо управління ризиками діяльності суб'єктів господарювання у своїх працях займалися такі вчені як: А. П. Альгін, П. Й. Атамас, І. Т. Балабанов, І. А. Бланк, В. В. Вітлінський, Л. В. Гнилицька, Б. А. Засадний, А. Б. Камінський, Т. М. Королюк, Г. В. Савицька, А. Є. Шевелев, О. В. Шевелева, А. Д. Шеремет, О. І. Ястремський.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Комплексного дослідження вимагає питання стандартизації ризик-менеджменту та створення інформаційного ресурсу про управління ризиками соціально відповідального бізнесу для стейкхолдерів.

Постановка завдання. Аналіз річних звітів соціально відповідальних компаній (на прикладі підприємств агропромислового комплексу) дозволить ідентифікувати ризики, які притаманні їх діяльності, методики управління ними та встановити ступінь розкриття питання кількісного вимірювання негативних наслідків ризиків та можливостей.

Виклад основного матеріалу. У цій статті проаналізовано стан та тенденції розвитку ризик-менеджменту соціально відповідального бізнесу, встановлено недостатній рівень представлення інформації про ризики у звітності компаній АПК та низький ступінь доведення інформації до стейкхолдерів про кількісну оцінку наслідків ризиків та можливості.

Висновки. Надано пропозиції щодо підвищення ефективності системи ризик-менеджменту соціально відповідальних компаній через міжнародну сертифікацію управління ризиками. Виявлено напрями розвитку системи ризик-менеджменту в частині кількісного вимірювання наслідків ризиків та можливостей з метою задоволення інформаційних потреб стейкхолдерів.

Ключові слова: управління; ризик; соціальна відповідальність; корпорації; звіт про управління.

МЕНЕДЖМЕНТ

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-2-1(20)-92-103

Urgency of the research. Any business activity is aimed at making a profit, but making a profit is not the ultimate goal of a socially responsible business. Businesses are aware of the importance of having a positive impact on their country, region and city, as well as creating favorable conditions for improving the well-being of society, ending negative demographic processes and environmental disasters. Considering that a significant amount of risks are inherent in a socially responsible business, there is a need for enhanced monitoring and risk management of the company's activities and finding directions for development and improving the efficiency of the risk management system.

Target setting. Imperfection and inconsistency of risk management of companies, as well as the contradiction of the risk management system with the modern needs of stakeholders lead to the problem of completeness and significance of disclosure of aspects of socially responsible business in conditions of risk and uncertainty, on the decision of which our research is directed.

Actual scientific researches and issues analysis. The research of problematic issues regarding risk management of the activity of economic entities was carried out by such scientists as A. P. Algin, P. Y. Atamas, I. T. Balabanov, I. A. Blank, V. V. Vitlinsky, L. V. Hnylytska, B. A. Zasadnyi, A. B. Kaminsky, T. M. Korolyuk, G. V. Savitska, A. E. Shevelev, O. V. Sheveleva, A. D. Sheremet, O. I. Yastremskii. However, the problem of the effectiveness of the risk management system and the results of its operation in providing stakeholders with information about risks, their consequences and management actions remains urgently insufficiently studied.

The purpose of the article is to analyze the annual reports of socially responsible companies (on the example of agro-industrial enterprises), which will identify the risks inherent in their activities, methods of managing them and establish the degree of quantitative measurement of negative consequences of risks and opportunities.

The statement of basic materials. To reduce or avoid the negative impact of risks and related other phenomena and processes, it is necessary to implement measures and procedures of the risk management system that allow to effectively manage the risks of companies and minimize threats to the entity. If analyze the enterprises engaged in business activities for the production and/or sale of certain goods, it is possible to summarize the risks of such entities into several groups that affect the main processes of economic activity: purchase of raw materials, production of finished products and its sale. Such enterprises have well-known risks that can be avoided by implementing the necessary control and management measures.

The entrepreneurial risk is understood as the probability (threat) of loss of part of its resources, to receive less of income, the occurrence of additional costs as a result of activities.

Entrepreneurial risks (for an entity that is a for-profit organization) should be allocated to the following activities: 1) risks of operational activity: 1.1) risks of the supply process (purchase risk, transport, leasing, currency, legal); 1.2) production risks (venture, technical, environmental, innovation and technological); 1.3) risks of the sales process (commodity, commercial, transport, legal, trade, currency, marketing, insolvency risk); 2) risks of financial activity (credit, inflation, currency, interest rate and deposit risks, risk of insolvency and disturbance of financial balance and development, etc.); 3) risks of investment activity include risks: 3.1) real investment (capital risk, portfolio risk and building); 3.2) financial investment (risk of reduced profitability, portfolio risk, etc.).

Given the uncertainty of the economic conditions of large companies (corporations), they are characterized by high risk in all areas and aspects of activity. At the same time, in the successful case, they are guaranteed great benefits, including huge profits. Taking into account the fact that large companies in accordance with their structure and purpose are specific entities, this raises the mandatory question of implementing and regulating the risk management system, considering the peculiarities of the operation of such companies in the market.

Summarizing and refining the above, we can identify the following main risks inherent in corporations (Tab. 1). According to Table 1 the risks may not always have a negative impact on economic activity. In order to improve the company's systems and processes, it is necessary to implement measures to identify risks in a timely manner, which will help to make an effective risk

МЕНЕДЖМЕНТ

management system in the enterprise. If analyze all threats in time and determine the possibility of their occurrence, it is possible to reduce the cost of eliminating the negative consequences and phenomena, which provides a kind of security in certain aspects of activities, i.e. protects against unforeseen factors, external influences and third parties.

Therefore, let's consider in more detail the essence and importance of implementing a risk management system in the management of companies.

Lytjuga Ju. V. defines risk management as “aimed at finding the optimal balance between the high level of risk, that can lead to the collapse of the enterprise, and the complete abandonment of it, which leads to loss of competitiveness” [1].

Risk management means the implementation of the company's development objectives. A significant part of the necessary information support for risk management is provided by the accounting system [3].

Table 1

The main risk groups of socially responsible business and their impact on business processes and company systems

№	Risk	Entities, processes and systems that are associated with risk or are most exposed to threats
1	2	3
1	Lots of small threats and uncertainties	All groups of subjects, processes and systems of the company. Minor issues are not taken into account in time. Problem solving occurs in each individual case when the situation becomes critical. Influence consists in disclosure of unresolved issues, tasks, missed and not taken into account aspects of activity, not detected in time crisis phenomena and other negative management processes
2	Problems with intellectual property rights	Subjects: owner, government agencies, competitors. Systems: accounting, control, management. All processes of economic activity. The presence of permits and registration documents to conduct activities with own developments reduces the likelihood of theft of intellectual property products. Patents and other documents, as well as intangible assets must be reflected in the accounting system and be evidence in disagreements and lawsuits
3	Lack of proper funding	Subjects: founders, investors, financial institutions, government agencies. Systems: accounting, analysis, control, planning, management. The threat of non-receipt or underreception of investments, financing directly affects the company's entry into the market and its further operation and development
4	Significant probability of non-return of investment	Subjects – founder, investors, financial institutions. Systems – planning, analysis, management. Processes – purchase of raw materials, production, calculations and other current operating activities. Threat of non-receipt or underreception of investments
5	Low profitability and the possibility of losing profits	Subjects – founders, investors, financial institutions, government agencies. Systems – accounting, analysis, control, planning, budgeting, management. Processes – purchase of equipment, development of innovative products, technologies, production, sales. The inconsistency of the actual financial and economic results to the activity plans causes negative sentiments of the owners and other internal and external parties, including that it may lead to a loss of investors. Influences the further development strategy of the company, its economic, technological, innovative, personnel, environmental policy and other management decisions
6	Lack of highly qualified staff	Subjects – founders (owners). Systems – accounting, analysis, control, planning, budgeting, management. Processes – production, sales. The threat of improving production technologies and product sales
7	Fulfillment of obligations by counterparties	Subjects – founders, investors, financial institutions. Systems – accounting, analysis, control, planning, budgeting, management. Processes – purchase of raw materials, production, calculations and other current operating activities. The threat of non-receipt or underreception of material values, timely performance of works, provision of services by contractors, which directly affects the fulfillment of the company's obligations to other entities and its further operation and development

Source: authors' own development

МЕНЕДЖМЕНТ

According to T. L. Mostenska and N. S. Skopenko, risk management is “a set of principles, methods and forms of management of the organization and its behavior in the external environment in conditions of uncertainty and conflict” [2, p. 74]. The authors note that within the framework of risk management three main tasks are solved: risk prevention; minimization of damage caused by risks; maximizing the additional profit that the company receives as a result of risk management. The main purpose of risk management is to reduce or eliminate possible losses from risk, so the definition of principles and functions of risk management are essential for the application of risk management in the enterprise [2].

Risk management is a mandatory element of the social and economic component of the company's product, which allows to generate its social capital through highly effective socio-economic interaction [4, p. 1164].

Thus, the risk management system is identified through its components, including: subjects, purpose, direction, means and methods of effective risk management. Let's consider them below.

First, risk management is a system that unites decision makers and executors, and establishes the order of their interaction (communication). Secondly, it is really management, i.e. the activity in the process of which management decisions are made and implemented. Third, the purpose of the risk management system is to reduce the impact of unforeseen events on the activities of the organization. That is, risk management is not an end in itself, but is auxiliary in relation to the main activities of the organization (activities for which this organization was created). It is only one of the tools that help the organization achieve its goals. Risk management aims to reduce the impact of consequences, not necessarily the consequences themselves. Undoubtedly, the best way of such minimization is to eliminate or maximum reduction of probability and (or) consequences of the risk (the fewer the consequences, the less the impact) [4].

Thus, risk management is an auxiliary set of principles, methods, procedures that eliminate risks or reduce their negative impact on all business processes (purchase, production, sales) and systems (accounting, internal control and audit, planning, investing and financing, management in general).

In order to establish the process of risk management and its minimization in corporations, we consider it is necessary to implement a centralized risk management system. The best organizational form in this case is the creation of a separate structural unit – risk management services. The main purpose of creating a risk management service is to ensure effective risk management and control to achieve current and strategic goals of the company.

The regulatory framework and documentary support for risk management should be developed, based on the provisions of international standards ISO/IEC and best practices in the field of risk management, with the involvement of international consultants and experts [5].

For companies that plan to develop, enter international markets or those that already operate in them, it is important to comply with international standards ISO (International Organization for Standardization) (Fig. 1). ISO international standards are designed to help enterprises, organizations (regardless of type and form of ownership) for implementation and operation of effective risk management systems. The main standard that regulates issues related to risk management is ISO 31000:2018 “Risk management – Guidelines”, as well as supporting standards ISO/TR 31004:2013 “Risk management – Guidance for the implementation of ISO 31000” and IEC/ISO 31010:2009 “Risk management – Risk assessment techniques”. The last two standards contribute to the effective implementation of ISO 31000 and complement the provisions of the basic standard.

As risks arise in different areas of business management, standards have now been developed to address such issues in different fields. Thus, ISO 45001:2018 “Occupational health and safety management systems – Requirements with guidance for use” and DSTU OHSAS 18001:2010 “Hygiene and labor protection management systems” provide for the implementation of risk-oriented measures for hazard identification, risk assessment and identification of management and control tools.

МЕНЕДЖМЕНТ

Fig. 1. ISO standards in the risk management system of companies

Source: systematized by the authors on the basis of [6; 7; 8; 9; 10]

Effective risk management and the implementation of a culture of risk management is achieved by actively involving not only the top management of the company, management staff, but also other groups of employees of various departments of the innovative enterprise. Equally important in risk management is their identification and information support, which is an important aspect for the company's stakeholders. Currently, the most optimal information resource for stakeholder purposes is the management report and integrated reporting, the concept of which provides for the mandatory disclosure of risks of the entity.

МЕНЕДЖМЕНТ

Therefore, according to the International Standard “Integrated Reporting” (hereinafter – the concept of IR) accounting system and risk management system through reporting should answer the question: “what specific opportunities and risks affect the company's ability to create value in the short, medium and long term, and how an enterprise uses such opportunities and manages such risks?” [11].

Thus, according to the concept of IR, the main criteria for presenting information about the risks of companies in integrated reporting should include the source of risks and opportunities, risk assessment (probability of occurrence) and its consequences, risk management, i.e. measures, actions (Tab. 2).

It should also be noted that a significant number of corporations in Ukraine compile final annual reports taking into account the Global Reporting Initiative (GRI) [12], which also defines a number of requirements for companies to disclose information about the risks of activities. According to GRI standards, reporting information is presented in the form of a sustainable development report, which is important for building a reputation as an open and trustworthy company.

Table 2

Criteria for presenting information about the company's risks in integrated reporting according to the IR concept

№	Determination criterion	Characteristics of the risk criterion and its significance for the stakeholder	Significance criteria for reporting information about risks*
1	2	3	4
1	Source of risks and opportunities	Indicate the specific source of risks and opportunities, which may be internal (related to the company's commercial activity), external (occurring in the external environment) or have a mixed nature. Coverage of risks of activity in reporting indicates the openness of the company and its focus on meeting the needs of stakeholders, as well as its social responsibility to society	<ul style="list-style-type: none"> - explanation of the factor and its impact on the strategy of the organization, its business model or capital; - significant interaction and interdependence, which allows to understand the causes and consequences; - the company's position to this factor; - management actions on this factor and their effectiveness (including the actions of the risk management system);
2	Assessment of risk (probability of its occurrence) and its consequences	An assessment of the probability of the risk or the possibility and extent of the impact of its consequences in the event of an occurrence is declared. Specific circumstances that may lead to risks or opportunities are indicated. Assessing the probability of risk allows stakeholders to correctly place emphasis on the feasibility of investing and cooperation with the company, the disposal of their capital	<ul style="list-style-type: none"> - the degree of control of the company over this factor; - disclosure of quantitative and qualitative information, comparative data for previous periods, targets for future periods.
3	Risk management (measures, actions)	Specific actions are given to reduce and manage key risks, as well as actions to create value through the use of key opportunities, including the definition of relevant strategic goals, strategies, policies, targets and key performance indicators. This allows stakeholders to assess the effectiveness of the company's management system (including risk management systems), the scope and scale of actions and measures, their economic feasibility	<p>If there is uncertainty about any factor, the information about the following uncertainty shall be disclosed:</p> <ul style="list-style-type: none"> - explanation of uncertainty; - the range of possible outcomes and related assumptions and possible changes in information if the assumptions described do not occur; - variability, confidence or level of trust associated with the information provided

* If it is impossible to determine the most important information about the factor, it is necessary to indicate this and name the reason

Source: systematized on the basis of [11, par. 4.25, par. 4.50], supplemented by the authors

Therefore, let's compare the degree of disclosure of information about the risks of activity (for example, agricultural companies), the assessment of their degree and the risk management measures provided in their annual reports for 2018 (Tab. 3).

МЕНЕДЖМЕНТ

Table 3

Presentation of information on risks, their assessment and risk management in the annual reporting of enterprises of the agro-industrial complex of Ukraine

№	Risk	The impact of risk (its consequence) on business	Astarta-Kyiv Agro-Industrial Holding			PrJSC Carlsberg Ukraine		
			R	RM	QE	R	RM	QE
A	B	C	1			2		
1	Country risk	Political instability has a negative impact on the country's economic situation, reduces the country's investment attractiveness, complicates doing business and may have an unfavorable impact on the company's activities	+	+	-	+	+	-
2	Legal risk	Lack of legal regulation, changes, unpredictable application of legal provisions that lead to losses	-	-	-	-	-	-
3	Political risk	Business may be affected by changes in fiscal, tax and other restrictive mechanisms	+	+	-	+	-	-
4	Climatic risk	Unfavorable weather conditions can have a negative impact on yields and the efficiency of agricultural production	+	+	-	-	-	-
5	Personnel risk	Lack of qualified staff, failure to ensure normal working conditions, lack of supervision of staff (performance of their duties)	+	+	-	+	+	-
6	Production risk	Deterioration of product quality have a negative impact on the company's activities, reputation and relations with customers, decrease in volumes	+	+	-	+	-	-
7	Logistics risk (supplies, purchase)	Impossibility of rhythmic deliveries and deliveries of products in full – has a negative impact on customer relations and disrupts the normal functioning of business processes	+	+	-	-	-	-
8	IT risk	Data loss, data dissemination and breach of the integrity of IT systems can have a negative impact on the financial condition and reputation of companies	+	+	-	-	-	-
9	Technical risk	The use of outdated technologies carries the risk of reduced productivity	+	+	-	-	-	-
10	Volatility of world prices	World price volatility can affect performance and profitability (price risk)	+	+	-	+	+	-
11	Changes in gas and fuel prices	Fluctuations in gas, fuel, and energy prices can affect performance and profitability	+	+	-			
12	Credit risk	Non-fulfillment of financial obligations by counterparties may have a negative impact on the company's financial condition	+	+	-	+	+	+
13	Liquidity risk	The company's inability to meet its financial obligations on time may negatively affect its financial results	+	+	-	+	+	+
14	Changes in interest rates	Changes in interest rates can affect financial performance	+	+	-	+	+	
15	Currency risk	The devaluation of the Ukrainian hryvnia and exchange rate fluctuations can negatively affect business	+	+	-	+	+	+
16	Environmental risk	Probability of adverse effects of changes in natural objects (resources) and factors of activity on the environment and health	-	-	-	+	+	-
17	Social risk	Human-type events regarding the danger of loss of material resources to meet the priority needs necessary to preserve and reproduce a full life as a member of human society	-	-	-	+	+	-
18	The risk of business expansion failure	Losses caused by failures of geographical development of the company, acquisition of new productions, integration of new enterprises	-	-	-	-	-	-
19	Investment risk	Inefficiency of real/financial investments, losses	-	-	-	-	-	-
20	Public risk (municipal)	Negative impact on human rights, community, stakeholders, which has negative reputational consequences	-	-	-	-	-	-
21	Risk of corruption	Offenses related to corrupt practices	-	-	-	-	-	-
Total			14	14	0	11	9	3

МЕНЕДЖМЕНТ

Continuation of Table 3

№	Risk	Agro-Industrial Holding Mironivsky Hliboproduct			PrJSC Vetropack Gostomel Glass Factory			PJSC Obolon			PrJSC Kyiv Confectionery Factory "Roshen"			The Coca-Cola System		
		R	RM	QE	R	RM	QE	R	RM	QE	R	RM	QE	R	RM	QE
A	B	3			4			5			6			7		
1	Country risk	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
2	Legal risk	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
3	Political risk	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Climatic risk	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Personnel risk	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-
6	Production risk	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-
7	Logistics risk (supplies, purchase)	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-
8	IT risk	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9	Technical risk	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	Volatility of world prices	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
11	Changes in gas and fuel prices	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
12	Credit risk	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-
13	Liquidity risk	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-
14	Changes in interest rates	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-
15	Currency risk	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-
16	Environmental risk	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-
17	Social risk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-
18	The risk of business expansion failure	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19	Investment risk	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20	Public risk (municipal)	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
21	Risk of corruption	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-
Total		16	16	0	8	8	0	10	4	4	4	2	0	6	6	0

Continuation of Table 3

№	Risk	PJSC Lebedyn Seed Plant			Goodvalley CSR			PrJSC Lantmannen Axa			The group of companies ATK			Total	
		R	RM	QE	R	RM	QE	R	RM	QE	R	RM	QE		
A	B	8			9			10			11			D	
1	Country risk	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	5
2	Legal risk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	4
3	Political risk	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	5
4	Climatic risk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	3
5	Personnel risk	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	-	-	7
6	Production risk	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	7
7	Logistics risk (supplies, purchase)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	4
8	IT risk	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	3
9	Technical risk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
10	Volatility of world prices	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	-	-	7

МЕНЕДЖМЕНТ*Continuation of Table 3*

A	B	8			9			10			11			D
11	Changes in gas and fuel prices	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
12	Credit risk	+	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+	-	9
13	Liquidity risk	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+	-	8
14	Changes in interest rates	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+	-	6
15	Currency risk	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	6
16	Environmental risk	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	4
17	Social risk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
18	The risk of business expansion failure	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
19	Investment risk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
20	Public risk (municipal)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	2
21	Risk of corruption	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	3
Total		3	0	0	9	9	0	3	3	0	8	8	0	X

Notes: R – risk; RM – risk management; QE – quantitative expression (measurement, evaluation)

Source: developed by the authors according to [13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24]

It should be noted that for the analysis has been used the reports of companies prepared according to both IR and GRI standards, as well as management reports (according to the Law of Ukraine “On Accounting and Financial Reporting in Ukraine”) and annual reports of issuers of securities (according to the Provision of NSSMC on disclosure of information by issuers of securities). This is due to the fact that information on risks is partly of a financial nature and is disclosed in non-financial statements of enterprises.

The analysis revealed that the issues of business risks, their consequences, risk management and capabilities of domestic agricultural enterprises are disclosed in the most complete and transparent way in the reports on sustainable development of Agro-Industrial Holding Mironivsky Hliboproduct, Astarta-Kyiv Agro-Industrial Holding, PrJSC Carlsberg Ukraine and in the report on the management of PJSC Obolon (Table 3).

The study showed that socially responsible companies in their activities are most affected by: 1) credit risk – 9 companies out of 11 surveyed; 2) liquidity risk – 8; 3) the risk of volatility of world prices, production risk and personnel risk – 7; 4) the risk of changes in interest rates and currency risk – 6; 5) political risk and country risk – 5 companies. Other risks are specific, have a low frequency of information about them in the reports, particular only to individual companies, which may indicate their dependence on the specifics of the business, its geographical location etc.

Nowadays, as always, the issue of quantitative measurement of the degree of risk and value assessment of its consequences and opportunities is critical. The analysis of companies' annual reports has been showed that those responsible for compiling these reports continue to ignore this issue. Only two of the eleven surveyed companies (PrJSC Carlsberg Ukraine and PJSC Obolon) provided quantitative values for several risks of their activities; the validity of the choice of these risks for the quantitative analysis of the enterprise is not given.

Conclusions. Thus, the identified problem of disclosing information in the reports of socially responsible companies about significant risks, their consequences and opportunities, their quantitative measurement (assessment) and impact factors is due to the inability of the enterprise information system (including integrated) to provide the necessary information. Also the reason for this is an improper organized management system in general and/or risk management system in particular. Regarding socially-oriented business risks, it has been concluded that only a small number of surveyed companies noted such information in their reports (public, social, personnel, environmental risks, corruption risk, etc.) and this indicates a low/insufficient level of corporate social responsibility of certain enterprises.

Prospects for further research are to solve the problem of integration of all systems of company to create the most effective integrated information system of the business entity, which will provide a high level of business management and satisfy the interests of stakeholders.

МЕНЕДЖМЕНТ

References

1. Lytjuga Ju. V. (2012). Orhanizatsiia ryzkyk-menedzhmentu na pidprijemstvi [Organization of risk management at the enterprise]. *Ekonomika pidprijemstva: teoriya i praktyka – Business Economics: Theory and Practice* : 4th International Scientific and Practical Conference. Retrieved from http://kneu.edu.ua/ua/departments/Faculty_of_Economics_and_Administration/confere_nce/ec_pidpr_th_pr_4/sect5/ [in Ukrainian].
2. Vyhivska I. M., Hryhorevska O. O., Lyakhovich G. I., Khomenko, H. Y. (2019). Organization of accounting and risk-management of educational activity: development directions in the conditions of implementation of the quality management system. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*, 4(31), 82-93. Retrieved from <http://fkd.org.ua/article/view/190801> [in English].
3. Mostenska T. L., Skopenko N. S. (2010). Ryzkyk-menedzhment yak instrument upravlinnia hospodarskyim ryzkykom pidprijemstva [Risk management as a tool for managing an enterprise's economic risk]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Visnyk of Zaporizhzhya National University. Economic sciences*, 3(7), 72-79 [in Ukrainian].
4. Ievdokymov V., Lehenchuk S., Zakharov D., Andrusiv U., Usatenko O., Kovalenko L. (2020). Social capital measurement based on "The value explorer" method. *Management Science Letters*, 10(6), 1161-1168. Retrieved from <http://growingscience.com/beta/msl/3580-social-capital-measurement-based-on-the-value-explorer-method.html> [in English].
5. Upravlinnia ryzkykamy [Risk management]. (n.d.). www.naftogaz.com. Retrieved from <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/E9234D35DD4DC719C2257F1F004B2D86?OpenDocument&Expand=5&> [in Ukrainian].
6. Systemy ekologichnoho upravlinnia. Vymohy ta nastanovy shchodo zastosovuvannia [Environmental Management Systems. Application requirements and guidelines]. (2016). *DSTU ISO 14001:2015, IDT*. Retrieved from http://online.budstandart.com/ua/catalog/docpage?id_doc=64015 [in Ukrainian].
7. Systemy ekologichnoho upravlinnja. Vymohy ta nastanovy shhodo zastosovuvannja [Systemy ekologichnoho upravlinnja. Vymohy ta nastanovy shhodo zastosovuvannja] (2016). *DSTU ISO 14001:2015*. Retrieved from http://online.budstandart.com/ua/catalog/docpage?id_doc=64015 [in Ukrainian].
8. Systemy ekologichnoho upravlinnja. Vymohy ta nastanovy shhodo zastosovuvannja [Environmental management systems. Application requirements and guidelines]. (2016). *DSTU ISO 14001:2015*. Retrieved from http://online.budstandart.com/ua/catalog/docpage?id_doc=64015 [in Ukrainian].
9. Mizhnarodna standartyzacija: Opublikovana nova versija standartu ISO 31000 na upravlinnja ryzkykamy [International Standardization: A new version of ISO 31000 to risk management has been published]. (2018). *sm.kiev.ua*. Retrieved from http://csm.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4112%3A-iso-31000&catid=122%3A2015-09-15-07-01-23&lang=uk [in Ukrainian].
10. Serii standartov ISO 31000. Menedzhment rizkov [Series of standards ISO 31000. Risk management]. (n.d.). *intercert.com.ua*. Retrieved from <https://intercert.com.ua/articles/regulatory-documents/311-iso-31000-risk-management> [in Russian].

Література

1. Литюга Ю. В. Організація ризик-менеджменту на підприємстві / Ю. В. Литюга // Економіка підприємства: теорія і практика: IV Міжнародна науково-практична конференція, КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kneu.edu.ua/ua/departments/Faculty_of_Economics_and_Administration/confere_nce/ec_pidpr_th_pr_4/sect5/.
2. Vyhivska, I. M. Organization of accounting and risk-management of educational activity: development directions in the conditions of implementation of the quality management system / I. M. Vyhivska, O. O. Hryhorevska, G. I. Lyakhovich, H. Y. Khomenko // *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. – № 4 (31). – 2019. – P. 82-93 Retrieved from <http://fkd.org.ua/article/view/190801>.
3. Мостенська Т. Л. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства / Т. Л. Мостенська, Н. С. Скопенко // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 3 (7). – С. 72-79.
4. Ievdokymov V. Social capital measurement based on "The value explorer" method / V. Ievdokymov, S. Lehenchuk, D. Zakharov, U. Andrusiv, O. Usatenko, L. Kovalenko // *Management Science Letters*. – 2020. – Volume 10, Issue 6. – P. 1161-1168 Retrieved from <http://growingscience.com/beta/msl/3580-social-capital-measurement-based-on-the-value-explorer-method.html>.
5. Нафтогаз група. Управління ризиками Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/E9234D35DD4DC719C2257F1F004B2D86?OpenDocument&Expand=5&>.
6. ДСТУ ISO 14001:2015 Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO 14001:2015, IDT) Електронний ресурс. – Режим доступу: http://online.budstandart.com/ua/catalog/docpage?id_doc=64015.
7. ДСТУ ISO 14001:2015 Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO 14001:2015, IDT) Електронний ресурс. – Режим доступу: http://online.budstandart.com/ua/catalog/docpage?id_doc=64015.
8. ДСТУ ISO 14001:2015 Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO 14001:2015, IDT) Електронний ресурс. – Режим доступу: http://online.budstandart.com/ua/catalog/docpage?id_doc=64015.
9. Міжнародна стандартизація: Оpubлікована нова версія стандарту ISO 31000 на управління ризиками Електронний ресурс. – Режим доступу: http://csm.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4112%3A-iso-31000-&catid=122%3A2015-09-15-07-01-23&lang=uk.
10. Серія стандартів ISO 31000. Менеджмент ризиків Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://intercert.com.ua/articles/regulatory-documents/311-iso-31000-risk-management>.
11. Международный стандарт «Интегрированная отчетность». IR Електронний ресурс. – Режим доступу: https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2015/03/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK.docx_en-US_ru-RU.pdf.
12. Стандарти GRI: звітність у зрозумілому для інвесторів вигляді Електронний ресурс. – Режим доступу: http://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001041/.
13. Звіт зі сталого розвитку 2018. АСТАРТА-КІЇВ Агропромхолдинг Електронний ресурс. – Режим доступу:

МЕНЕДЖМЕНТ

11. Mezhdunarodnyy standart «Integrirovannaya otchetnost». IR [International standard "Integrated reporting" IR]. (2013). *integratedreporting.org*. Retrieved from https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2015/03/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK.docx_en-US_ru-RU.pdf [in Russian].
12. Standarty GRI: zvitnist u zrozumilomu dla investoriv vyhladi [GRI Standards: Investor-friendly reporting]. (n.d.). *msfz.ligazakon.ua*. Retrieved from https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001041 [in Ukrainian].
13. Zvit zi stalogo rozvytku 2018. ASTARTA-KYIV Agropromholdingy [Sustainable Development Report 2018. ASTARTA-KYIV Agropromholding]. (2018). *astartaholding.com*. Retrieved from <https://astartaholding.com/files/uploads/2539e1b1ae6dc6666f11f65aeeba5dc7.pdf> [in Ukrainian].
14. Zvit zi staloho rozvytku 2018. PrAT «KARLSBERG Ukraina» [Sustainable Development Report 2018. JSC CARLSBERG Ukraine]. (2018). *carlsbergukraine.com*. Retrieved from <https://carlsbergukraine.com/media/33840/report-2018.pdf> [in Ukrainian].
15. Annual report and accounts 2018. A leading international agro-industrial company. Agro and industrial holding MHP. (2018). *www.mhp.com.ua*. Retrieved from <https://www.mhp.com.ua/library/file/mhp-ar-2018-final-edited.pdf> [in English].
16. Zvit pro upravlinnia 2018. PrAT «Vetropak Gostomelskyi sklozavod» [Management Report 2018. Vetropack Gostomel Glass Works JSC]. (2018). *www.vetropack.ua*. Retrieved from https://www.vetropack.ua/fileadmin/ua/doc/Richna_informacija_Emitenta_za_2018_rik.pdf [in Ukrainian].
17. Sustainability Report 2018. Vetropack Group. (2018). *www.vetropack.ua*. Retrieved from https://www.vetropack.ua/fileadmin/img/03_Sustainability/04_sustainability_reports/Sustainability_Report_2018.pdf [in English].
18. Zvit pro upravlinnia. Richna informatsiia emitenta tsinnyh paperyv (richnyi zvit) za 2018 rik. PAT «Obolon» [Management Report. Securities Issuer Annual Information (Annual Report) for 2018. Obolon PJSC]. (2018). *obolon.ua*. Retrieved from <http://obolon.ua/ua/about/shareholders> [in Ukrainian].
19. Richna informacija emitenta cinnyh paperyv za 2018 rik. PrAT «Kyiv'ska kondyters'ka fabryka «Roshen» [Securities Issuer Annual Information for 2018. PJSC «Kyiv Confectionery Factory» Roshen]. (2018). *kcf.roshen.com*. Retrieved from <http://kcf.roshen.com/> [in Ukrainian].
20. Zvit zi staloho rozvytku systemy kompanii Koka-Kola v Ukraini za 2018 rik [Sustainability Report on Coca-Cola Companies in Ukraine for 2018]. (2018). *www.coca-cola.ua*. Retrieved from <https://www.coca-cola.ua/content/dam/one/ua/uk/pdf-files/coca-cola-corporate-report-gri-2018.pdf> [in Ukrainian].
21. Richna zvitnist emitenta tsinnyh paperyv (richnyi zvit) za 2018 r. PAT «Lebedynskyi nasinnievyy zavod» [Securities Issuer Annual Report (Annual Report) for 2018 PJSC "Lebedynsky Seed Plant"]. (2018). *www.lnz.com.ua*. Retrieved from <https://www.lnz.com.ua/group/informatsiia-pro-pidpriemstvo> [in Ukrainian].
22. Annual report 2018. Goodvalley CSR. (2018). *www.goodvalley.com*. Retrieved from <https://www.goodvalley.com/media/1478/goodvalley-annual-report-2018.pdf> [in English].
23. Zvit pro upravlinnia PrAT «Lantmannen Aksa» za 2018 rik [Management Report of Lantmannen Aksa PJSC for 2018]. (2018). *lantmannen.ua*. Retrieved from <https://astartaholding.com/files/uploads/2539e1b1ae6dc6666f11f65aeeba5dc7.pdf>.
14. Zvit zi stalogo rozvytku 2018. PrAT «KARLSBERG Ukraina» Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://carlsbergukraine.com/media/33840/report-2018.pdf>.
15. Annual report and accounts 2018. A leading international agro-industrial company. Agro and industrial holding MHP □Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.mhp.com.ua/library/file/mhp-ar-2018-final-edited.pdf>.
16. Zvit pro upravlinnia 2018. PrAT «Vetropak Gostomelskyi sklozavod» Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.vetropack.ua/fileadmin/ua/doc/Richna_informacija_Emitenta_za_2018_rik.pdf.
17. Sustainability Report 2018. Vetropack Group Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.vetropack.ua/fileadmin/img/03_Sustainability/04_sustainability_reports/Sustainability_Report_2018.pdf.
18. Zvit pro upravlinnia. Річна інформація емітента цінних паперів (річний звіт) за 2018 рік. ПАТ «Оболонь» Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://obolon.ua/ua/about/shareholders>.
19. Річна інформація емітента цінних паперів за 2018 рік. PrAT «Київська кондитерська фабрика «Рошен» Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://kcf.roshen.com/>.
20. Zvit zi stalogo rozvytku systemy kompanii Koka-Kola v Ukraini za 2018 rik Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.coca-cola.ua/content/dam/one/ua/uk/pdf-files/coca-cola-corporate-report-gri-2018.pdf>.
21. Річна звітність емітента цінних паперів (річний звіт) за 2018 р. ПАТ «Лебединський насінневий завод» Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.lnz.com.ua/group/informatsiia-pro-pidpriemstvo>.
22. Annual report 2018. Goodvalley CSR □Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.goodvalley.com/media/1478/goodvalley-annual-report-2018.pdf>.
23. Zvit pro upravlinnia PrAT «Lantmannen Aksa» за 2018 рік. Електронний ресурс – Режим доступу: http://lantmannen.ua/sites/default/files/zvit_2018.pdf.
24. Річний звіт. Звіт про управління та фінансова звітність. 2018. Частина 2. Група компаній АТК Електронний ресурс. – Режим доступу: http://atk.com.ua/ua/get_file/id/26pdfsamatk-zvit-pro-upravlinnja-chastina-2.pdf.

МЕНЕДЖМЕНТ

http://lantmannen.ua/sites/default/files/zvit_2018.pdf
[in Ukrainian].

24. Richnyi zvit. Zvit pro upravlinnia ta finansova zvitnist. 2018. Chastyna 2. Grupa kompanii ATK [Annual report. Management Report and Financial Reporting. 2018. Part 2. ATK Group of Companies]. (2018). *atk.com.ua*. Retrieved from http://atk.com.ua/ua/get_file/id/26pdfsamatk-zvit-pro-upravlinnja-chastina-2.pdf [in Ukrainian].

Received for publicatio 28.04.2020

Бібліографічний опис для цитування:

Lehenchuk S. F., Vygivska I. M., Barchak T. P. Information support issues of risk management of socially responsible corporations. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1 (20), С. 92-103.

- Легенчук
Сергій Федорович** доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»;
<https://orcid.org/0000-0002-3975-1210>;
ResearcherID:AAE-6569-2019;
SPIN-код:3009-7073;
E-mail:legenchyk2014@gmail.com;
- Lehenchuk
Serhii Fedorovich** Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Accounting and Auditing, State University «Zhytomyr Polytechnic»;
<https://orcid.org/0000-0002-3975-1210>;
ResearcherID:AAE-6569-2019;
SPIN-code:3009-7073;
E-mail:legenchyk2014@gmail.com;
- Вигівська
Ірина Миколаївна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»;
<https://orcid.org/0000-0002-4974-5834>;
ResearcherID:B-2646-2019;
E-mail:virina1407@gmail.com;
- Vygivska
Iryna Mykolayivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Accounting and Auditing, State University «Zhytomyr Polytechnic»;
<https://orcid.org/0000-0002-4974-5834>;
ResearcherID:B-2646-2019;
E-mail:virina1407@gmail.com;
- Барчак
Тетяна Петрівна** аспірант кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»;
<https://orcid.org/0000-0002-0693-7297>;
E-mail:tanya.barchak@ukr.net;
- Barchak
Tatiana Petrivna** Postgraduate Department of Accounting and Auditing, State University «Zhytomyr Polytechnic»;
<https://orcid.org/0000-0002-0693-7297>;
E-mail:tanya.barchak@ukr.net.

МАРКЕТИНГ

УДК 005.334:502

UDC 005.334:502

О. М. Коробець, провідний фахівець

O. M. Korobets, Leading Specialist

БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОНЬЯТ
«ЕКОЛОГІЧНИЙ РИЗИК» ТА «МАРКЕТИНГ»BIBLIOMETRIC ANALYSIS
OF RELATIONSHIP BETWEEN
THE CONCEPTS OF "MARKETING"
AND "ENVIRONMENTAL RISK"

Актуальність теми дослідження викликана зростанням публікаційної активності в області екологічного ризику, та пошуком взаємопов'язаних перспективних напрямків майбутніх досліджень.

Постановка проблеми. В зв'язку зі збереженням тенденції виникнення надзвичайних ситуацій, увага до вирішення проблем врахування екологічного ризику не втрачає актуальності серед дослідників різних наукових сфер. Зростання публікаційної активності дозволило накопичити значну базу даних, розгляд якої за допомогою методів бібліометричного аналізу може виявити нові напрями досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття дослідженню екологічних ризиків присвячені роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Взаємозв'язок між маркетингом та навколишнім середовищем є центральною темою дискусій щодо маркетингу стійкості.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Зміни, що відбуваються в розвитку сучасної економіки підштовхують до пошуку нових методів впливу на екологічні ризики. Одним з перспективних напрямів вважаються маркетингові інструменти управління екологічними ризиками.

Постановка завдання. Аналіз поняття «екологічний ризик», формування його складових елементів, та виявлення наявності маркетингових складових в його структурі.

Вклад основного матеріалу. У статті проведено бібліометричний аналіз понять «екологічний ризик» та «маркетинг». Для аналізу було визначено динаміку частоти застосування запиту «екологічний ризик» в пошукових системах, та динаміку публікаційної активності за даним поняттям в базах даних Scopus, за період 2005-2019 р.р. На основі відібраних публікацій за допомогою програми VOSviewer побудовані термінологічні карти за обраними поняттями, та виявлені їх основні точки перетину.

Висновки. За результатами дослідження виявлено зниження, але стійке збереження уваги до проблем врахування екологічного ризику в діяльності суб'єктів господарювання. Обґрунтовано і поетапно описана методика дослідження поняття «екологічний ризик» з точки зору його сутності та структури. Чітка візуалізація дала можливість виділити маркетингові складові, що можуть впливати на екологічний ризик.

Ключові слова: маркетинг; екологічний ризик; бібліометричний аналіз; запит; публікації; активність; термінологічна карта.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-2-1(20)-104-110

Urgency of the research is caused by the growth of publishing activity in the field of environmental risk, and the search for interconnected promising areas of future research.

Target setting. In connection with the persistence of trends in emergencies, attention to solving problems of environmental risk does not lose relevance among researchers of various scientific fields. The growth of publishing activity has allowed to accumulate a significant database, the consideration of which with the help of bibliometric analysis methods can reveal new areas of research.

Actual scientific researches and issues analysis. In recent decades, the work of many foreign and domestic scientists has been devoted to the study of environmental risks. The relationship between marketing and the environment is a central topic of discussion about sustainability marketing.

Uninvestigated parts of general matters defining. Changes in the development of the modern economy encourage the search for new methods of influencing environmental risks. One of the promising areas is marketing tools for environmental risk management.

The research objective. Analysis of the concept "environmental risk", formation of its constituent elements, and identifying the availability and frequency of marketing tools in its structure.

The statement of basic materials. The study conducted a bibliometric analysis of "environmental results" and "marketing" concepts. For the analysis, the dynamics of frequency of application of the query "environmental risk" in search engines, and the dynamics of publication activity on this concept in Scopus databases for the period 2005-2019 were determined. On the basis of selected publications with the help of VOSviewer the terminological maps on the chosen concepts are constructed, and their basic points of intersection are revealed.

Conclusions. The results of study revealed a decrease, but stable maintenance of attention to the problems of taking into account environmental risk in the activities of economic entities. The method of research of the concept of "ecological risk" from the point of view of its essence and structure is substantiated and step by step described. Clearly visualization made it possible to identify marketing components that may affect environmental risk.

Keywords: marketing; environmental risk; bibliometric analysis; query; publications; activity; terminology map.

Актуальність теми дослідження. Застосування бібліометричних інструментів аналізу даних дозволяють працювати зі значною кількістю публікацій, що дає можливість визначити тенденції

МАРКЕТИНГ

в дослідницькій діяльності, які важко досягти без застосування спеціальних засобів. Даний метод аналізу дозволяє визначати напрямки дослідження з необхідним ступенем глибини і деталізації, та виявити закономірності в публікаційній активності вчених різних країн світу.

Постановка проблеми. Дослідження в області екологічного ризику сформувалися наприкінці минулого століття. Однак, в зв'язку зі збереженням тенденцій виникнення надзвичайних ситуацій, увага до вирішення даного питання не втрачає актуальності серед дослідників різних наукових сфер і сьогодні. Зростання публікаційної активності дозволило накопичити значну базу даних для пошуку та виявлення взаємопов'язаних перспективних напрямків майбутніх досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття дослідженню екологічних ризиків присвячені роботи багатьох зарубіжних (Бек У. [1], Піку С., Маршалл Б. [2], Хейт Д. [3], Бурков В. М. [4], Тепман Л. Н. [5], Шмаль А.Г. [6] та ін.) та вітчизняних (Качинський А. Б. [7], Козьменко О. В. [8], Таранюк К. В. [9], Караєва Н. В. [10] та ін.) вчених. Однак, огляд публікацій, показує, що серед дослідників немає єдиної думки щодо визначення ризику і однозначного розуміння сутності ризику.

Взаємозв'язок між маркетингом та навколишнім середовищем є центральною темою дискусій щодо маркетингу стійкості (Белз Ф., Пітті К., [11], Макдональд С. [12], Протеро А., Фітчетт Дж. [13], Ретті Р. [14]). Попередні дослідження підходили до цього взаємозв'язку за допомогою ряду взаємозамінних концепцій, таких як «зелений маркетинг» (Кілбурн В. [15], Пітті К., Крен А. [16]), «екологічний виробничий маркетинг» (Менон А. [17]) та «стійкий маркетинг» (Гордон, Р. [18]).

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Зміни, що відбуваються в розвитку сучасної економіки підштовхують до пошуку нових методів впливу на екологічні ризики. Одним з перспективних напрямів вважаються маркетингові інструменти управління екологічними ризиками.

Постановка завдання. Проведення бібліометричного аналізу поняття «екологічний ризик», та виявлення маркетингової складової в його структурі.

Викладення основного матеріалу. Джерело появи слова «ризик» невідоме. Вважається, що слово ризик походить від арабського слова «risk», або латинського «risicum». Перше означає щось, що дано вищими силами і за допомогою чого можна отримати вигоду, друге – відносилось до виклику, який риф кидав моряку. Тобто первісно поняття ризику виражалося в двох загальних значеннях – як дія, що призведе до позитивного результату, або ж як можливість небезпеки, невдачі, втрати.

Сьогодні поняття «екологічний ризик» активно вивчається представниками різних наукових областей. Але при цьому воно досі не має однозначного поняття. Так для аналізу екологічного ризику в англійській мові використовують як синоніми такі терміни – environmental risk, ecological risk, ecorisk.

Пошук найбільш релевантної інформації для визначення сутності поняття екологічний ризик проходив у декілька етапів.

Перший етап складався з визначення частоти застосування запиту «екологічний ризик». При цьому, оскільки термін розглядався в масштабах всіх країн світу, пошуковий запит включав варіанти різними мовами. Тому для пошуку біли використані наступні ключові слова: синоніми загальноприйнятою міжнародною мовою (англійською) – «environmental risk», «ecological risk», «ecorisk», найбільшою слов'янською мовою (російською) – «экологический риск», та державною (українською) – «екологічний ризик».

Визначення частоти застосування запитів в пошукових системах здійснювалося за допомогою інструменту Google Trends. Це публічний додаток, що відображає на основні пошукової системи Google частоту пошукової популярності певного терміну по відношенню до загального обсягу пошукових запитів в різних регіонах світу та різними мовами. Даний інструмент має обмеження в періоді відбору даних, та починається з 2004 року.

Для дослідження було обрано період з 2005 по 2019 роки. Ознайомитися з динамікою частоти пошуку терміну «екологічний ризик» можна на (Рис. 1).

МАРКЕТИНГ

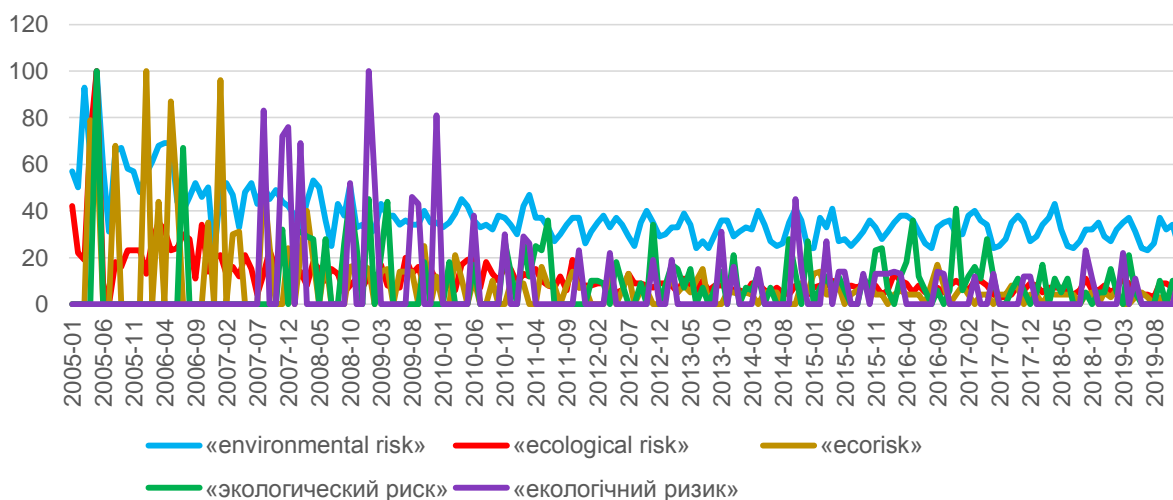

Рис. 1 Динаміка частоти застосування запиту «екологічний ризик» в пошукових системах за період 2005-2019 р.р. (побудовано автором за допомогою інструменту Google Trends)

Як бачимо, найбільша пошукова активність за всіма термінами спостерігається в період з 2005 по 2009 роки. Спочатку популярності запитів набирають англомовні терміни, потім слов'яномовні. Але не зважаючи на зниження динаміки запитів з 2010 року, все ж таки тенденція залишається стабільною протягом останніх 10 років.

Найбільша кількість запитів була зроблена за англомовним терміном з таких країн – Кенія (100%), Південно-Африканська Республіка (86%), Австралія (82%), Нігерія (76%), США (72%), та за російськомовними – Росія (100%), Казахстан (76%).

Оскільки англомовні терміни повторювалися в ряді країн, то для аналізу було вирішено використовувати їх середнє значення. Застосування терміну «екологічний ризик» українською мовою по відношенню до англомовних та російськомовних є дуже низьким.

На другому етапі було проаналізовано публікації, які вивчають різні аспекти екологічного ризику. Для відображення динаміки публікаційної активності було відібрано статті в базі даних Scopus за ключовими словами, що відповідають синонімам англомовного терміну «екологічний ризик». Так, якщо на початку обраного періоду, в 2005 році було опубліковано 81 стаття, то в 2019 році це вже 234 (Рис. 2). Тобто кількість публікацій за 15 років збільшилася майже в 3 рази.

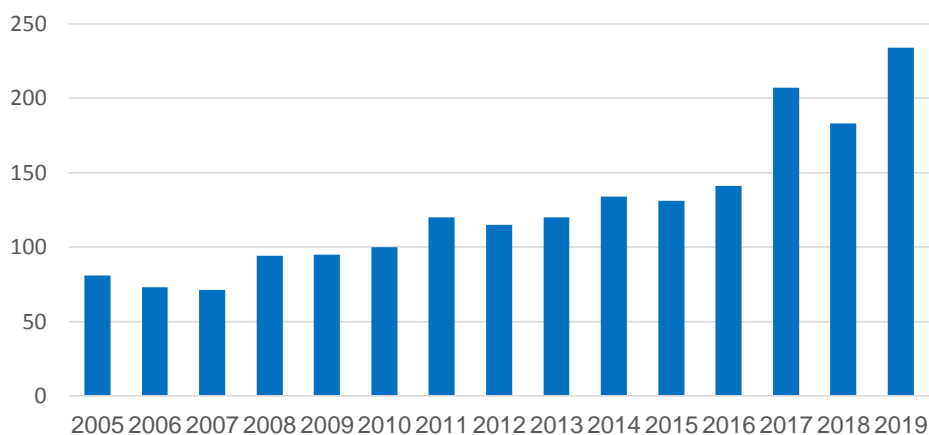

Рис. 2 Динаміка публікаційної активності з вивчення екологічних ризиків за період 2005-2019 р.р. (побудовано автором на основі бази даних Scopus)

МАРКЕТИНГ

Третій етап був присвячений виявлення тенденцій та закономірностей в публікаційній активності вчених різних країн. Для цього було застосовано метод бібліометричного аналізу. Даний метод використовується по-перше для аналізу ефективності наукових досліджень, а по-друге для картування досліджень. При цьому ефективності наукових робіт спрямований на оцінювання результатів досліджень і публікацій за окремими авторами, організаціями, країнами. Картування ж направлено на визначення структури і динаміки наукових областей досліджень.

Для аналізу відібрано 1899 статей в базі даних Scopus протягом 2005-2019 р.р. Аналіз проводився за допомогою програми VOSviewer.

Спершу було проаналізовано дослідження за країнами їх публікацій, для того щоб виявити ряд країн, на які буде спрямована першочергова увага. Найбільша кількість статей була опублікована в США (23%), Китаї (11%), Великобританії (11%), Канаді (6%), Австралії (6%), Німеччині (5%), Франції (5%), Нідерландах (4%), Італії (4%), Швеції (3%). При цьому, найбільш ранні публікації найчастіше зустрічаються у таких країнах – США, Великобританія, Канада, Франція, Швеція. Кількість публікацій в Україні складає – 7 (0,37%).

За допомогою програми VOSviewer також було вивчене тематичну спрямованість публікацій, яка дозволила побудувати термінологічну карту на основі термінів, що зустрічаються в ключових словах та анотаціях статей (Рис. 3).

Отримані результати дозволили виділити 4 найбільші кластери, що об'єднують ключові поняття по тематичній близькості. Дана карта показує частоту використання термінів (величина кола), тісноту зв'язків між ними (чим ближче, тим тісніше) і різні варіанти поєднань термінів як всередині кластерів, так і між ними.

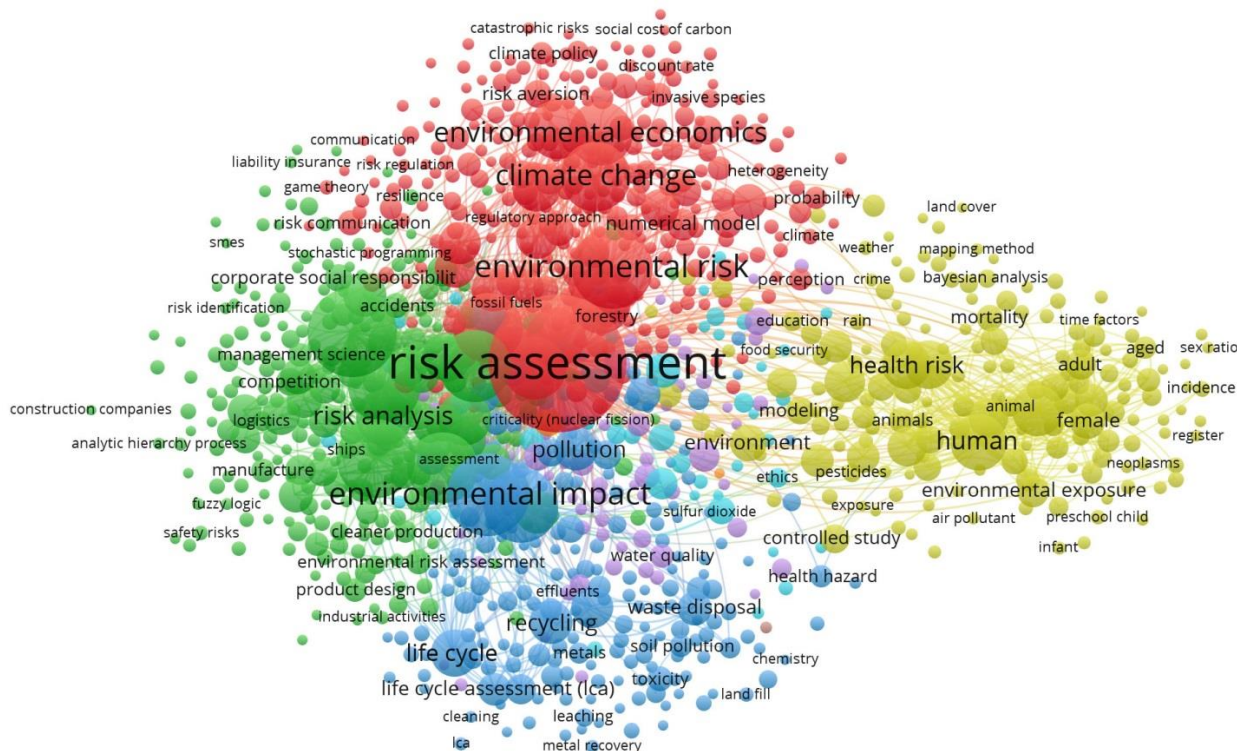

Рис. 3 Термінологічна карта публікацій з вивчення екологічних ризиків за період 2005-2019 р.р. (побудовано автором за допомогою інструменту VOSviewer)

Найбільшим виявився кластер червоного кольору. Цей кластер отримав умовну назву «оцінка ризику», оскільки включає в себе поняття: ймовірність, підхід, метод, модель тощо.

МАРКЕТИНГ

Зелений кластер є другим по величині. Його було позначено як «управління ризиками». В даному кластері ключовими термінами є: аналіз, менеджмент, відповідальність, і т.п. Синій та жовтий кластери є приблизно однаковими по величині. В синьому кластері частіше за все зустрічаються терміни, що є результатом діяльності підприємства: вплив, забруднення, відходи, життєвий цикл, і т.п. Цьому кластеру біло присвоєно назву «діяльність підприємства». Жовтий же кластер на відміну від синього показує сукупність об'єктів та суб'єктів навколишнього природного середовища на яких здійснюється вплив: людина, здоров'я, тварина, земля, повітря, вода, ліс, і т.п. Він отримав назву «вплив на навколишнє природне середовище».

При аналізі публікацій та формуванні термінологічної карти можна звернути увагу, що в кластерах «управління ризиками» та «діяльність підприємства» з доволі високою частотою зустрічаються поняття: комунікація, конкуренція, життєвий цикл товару, дизайн продукції. Тобто ці показники мають взаємодію та вплив на екологічні ризики. Тому для формування подальшого дослідження було прийнято рішення проаналізувати публікації, що мають ключові слова з термінами «екологічний ризик» та «маркетинг».

За базою даних Scopus було виявлено 164 публікації, що включали в себе обрані поняття. Та за допомогою програми VOSviewer знову була побудована термінологічна карта (Рис. 4).

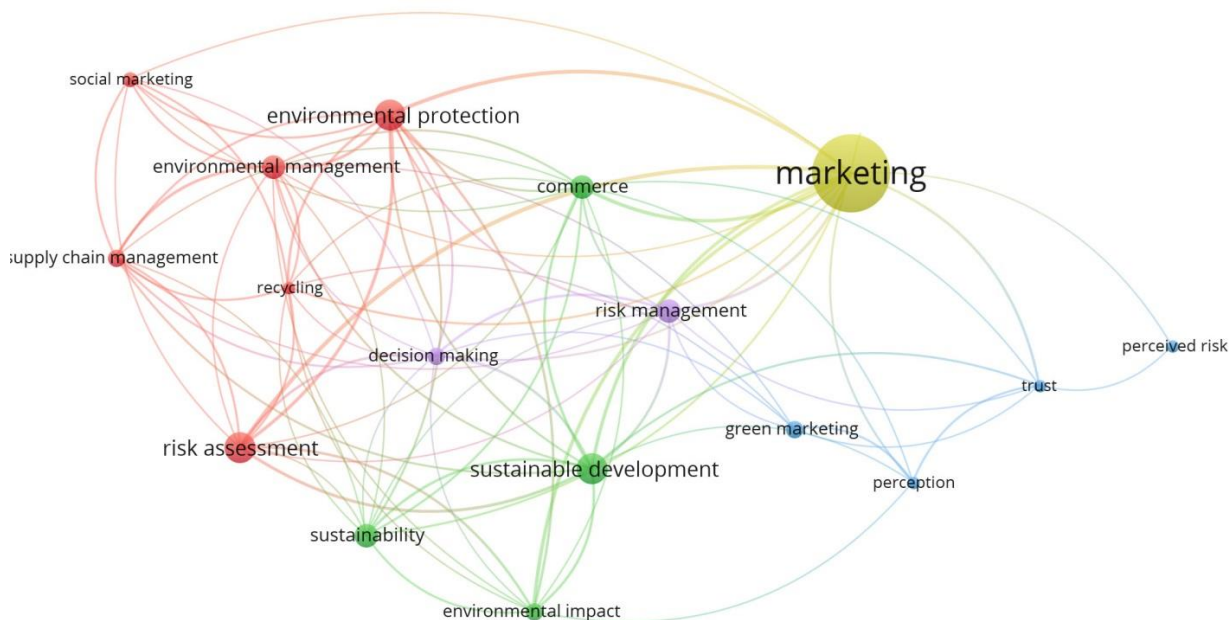

Рис. 4 Термінологічна карта публікацій взаємозв'язку визначень екологічних ризиків та маркетинг за період 2005-2019 р.р. (побудовано автором за допомогою інструменту VOSviewer)

За даними (Рис. 4) бачимо найбільш значимий зв'язок маркетингу з захистом навколишнього середовища, оцінкою ризику, стійким розвитком, управлінням ризиком. При цьому дослідження взаємозв'язків з захистом навколишнього середовища, оцінкою ризику, управлінням ризиком, впливом на навколишнє середовище, прийняття рішень, ведуться з початку аналізованого періоду.

Висновки. Результати проведеного дослідження дали можливість підтвердити доцільність застосування інструментів бібліометричного аналізу публікацій. Виявлено, що вони мають різні дослідницькі можливості та доповнюють один одного.

Аналіз наукових досліджень екологічного ризику проведені за період 2005-2019 р.р. на основі бази даних Scopus за допомогою програми VOSviewer дозволили виділити та візуалізувати 4 основні кластери досліджень: оцінка ризику, управління ризиками, діяльність підприємства,

МАРКЕТИНГ

вплив на навколишнє природне середовище. На основі сформованих кластерів були виявлені та розглянуті маркетингові складові, що можуть впливати на екологічний ризик. Виявлений взаємозв'язок є обґрунтованим напрямом для подальших досліджень.

Фінансування. Дослідження фінансувалось грантом Міністерства освіти і науки України (№0117U003932).

Література

1. Beck, W. (2000). Risk Society. On the way to another Art Nouveau.
2. Picou, J. S., Marshall, B. K. (2002). Contemporary conceptions of environmental risk: Implications for resource management and policy. *Sociological Practice*, 4(4), p. 293-313.
3. Hyett, D. (2010). Environmental risk assessment in environmental impact assessment—optional or mandatory? In IAIA10 Conference Proceedings: The Role of Impact Assessment in Transitioning to the Green Economy. 30th Annual Meeting of the International Association for Impact Assessment (p. 6-11).
4. Бурков, В. Н., Новиков, Д. А., Щепкин, А. В. (2008). Механизмы управления эколого-экономическими системами. М.: Физматлит.
5. Тэпман, Л. Н. (2002). Риски в экономике. М.: ЮНИТИ.
6. Шмаль, А. Г. (2010). Факторы экологической опасности & экологические риски. МУП «Бронницкие новости-Телевидение».
7. Качинський, А. Б. (2001). Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення. К.: НІСД, 310(1).
8. Козьменко, О. В. (2008). Страховий ринок України у контексті сталого розвитку.
9. Таранюк, К. В. (2014). Організаційно-економічні основи управління екологічним ризиком на регіональному рівні: дис. – Вид-во СумДУ, 2014.
10. Караева, Н. В., Войтко, С. В., Сорокіна, Л. В. (2013). Ризик-менеджмент сталого розвитку енергетики: інформаційна підтримка прийняття рішень. – Електронний ресурс : <https://www.voytko.kpi.in.ua>.
11. Belz, F. M., Peattie, K. (2009). Sustainability marketing: A global perspective. Chichester: Wiley.
12. McDonald, S., Oates, C. J., Alevizou, P. J., Young, C. W., Hwang, K. (2012). Individual strategies for sustainable consumption. *Journal of Marketing Management*, 28(3-4), p. 445-468.
13. Prothero, A., Fitchett, J. A. (2000). Greening capitalism: Opportunities for a green commodity. *Journal of Macromarketing*, 20(1), p. 46-55.
14. Rettie, R., Burchell, K., Riley, D. (2012). Normalising green behaviours: A new approach to sustainability marketing. *Journal of Marketing Management*, 28(3-4), p. 420-444.
15. Kilbourne, W. E. (1998). Green marketing: A theoretical perspective. *Journal of Marketing Management*, 14(6), p. 641-655.
16. Peattie, K., Crane, A. (2005). Green marketing: Legend, myth, farce or prophesy? *Qualitative Market Research: An International Journal*, 8(4), p. 357-370.
17. Menon, A., Menon, A. (1997). Enviropreneurial marketing strategy: The emergence of corporate environmentalism as market strategy. *The Journal of Marketing*, 61(1), p. 51-67.
18. Gordon, R., Carrigan, M., Hastings, G. (2011). A framework for sustainable marketing. *Marketing Theory*, 11(2), p. 143-163.

References

1. Beck, W. (1992). Risk Society. Towards a New Modernity. London: Sage [in English].
2. Picou, J. S., Marshall, B. K. (2002). Contemporary conceptions of environmental risk: Implications for resource management and policy. *Sociological Practice*, 4(4), 293-313 [in English].
3. Hyett, D. (2010). Environmental risk assessment in environmental impact assessment—optional or mandatory? In IAIA10 Conference Proceedings: The Role of Impact Assessment in Transitioning to the Green Economy. 30th Annual Meeting of the International Association for Impact Assessment. (pp. 6-11) [in English].
4. Burkov, V. N., Novikov, D. A., Shhepkin, A. V. (2008). *Mekhanizmy upravleniya ekologo-ekonomicheskimi sistemami [Mechanisms for the management of environmental and economic systems]*. Moscow: Fizmatlit [in Russian].
5. Tepman, L. N. (2002). Riski v ekonomike [Risks in the economy]. Moscow: YUNITI [in Russian].
6. Shmal, A. G. (2010). *Faktory ekologicheskoy opasnosti & ekologicheskije riski [Environmental Hazards & Environmental Risks]*. Bronnitsy: «Bronnitskie novosti-Televidenie» [in Russian].
7. Kachinskiy, A. B. (2001). *Ekologichna bezpeka Ukrayini: sistemnij analiz perspektiv pokrashhennya [Ecological Bezpeka of Ukraine: system analysis of prospects for abbreviation]*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
8. Kozmenko, O. V. (2008). *Strakhoviy rinhok Ukrayini u konteksti staloho rozvytku [Ukraine's insurance market in the context of steel development]*. Sumy: DVNZ "UABS NBU" [in Ukrainian].
9. Taranyuk, K. V. (2014). Orhanizatsiino-ekonomichni osnovy upravlinnia ekolohichnym ryzikom na rehionalnomu rivni [Organizational-economic basics of environmental management of the region on the regional level]. *Candidate's thesis*. Sumy: SumDU [in Ukrainian].
10. Karayeva, N. V., Voytko, S. V., Sorokina, L. V. (2013). *Ryzik-menedzhment staloho rozvytku enerhetyky: informatsiina pidtrymka pryiniattia rishen [Risk-management of steel energy development: information technology training]*. Kyiv: Alfa Reklama. Retrieved from <https://www.voytko.kpi.in.ua> [in Ukrainian].
11. Belz, F. M., Peattie, K. (2009). *Sustainability marketing: A global perspective*. Chichester: Wiley [in English].
12. McDonald, S., Oates, C. J., Alevizou, P. J., Young, C. W., Hwang, K. (2012). Individual strategies for sustainable consumption. *Journal of Marketing Management*, 28(3-4), 445-468 [in English].
13. Prothero, A., Fitchett, J. A. (2000). Greening capitalism: Opportunities for a green commodity. *Journal of Macromarketing*, 20(1), 46-55 [in English].
14. Rettie, R., Burchell, K., Riley, D. (2012). Normalising green behaviours: A new approach to sustainability marketing. *Journal of Marketing Management*, 28(3-4), 420-444 [in English].
15. Kilbourne, W. E. (1998). Green marketing:

МАРКЕТИНГ

A theoretical perspective. *Journal of Marketing Management*, 14(6), 641-655 [in English].

16. Peattie, K., Crane, A. (2005). Green marketing: Legend, myth, farce or prophesy? *Qualitative Market Research: An International Journal*, 8(4), 357-370 [in English].

17. Menon, A., Menon, A. (1997). Enviropreneurial marketing strategy: The emergence of corporate environmentalism as market strategy. *The Journal of Marketing*, 61(1), 51-67 [in English].

18. Gordon, R., Carrigan, M., Hastings, G. (2011). A framework for sustainable marketing. *Marketing Theory*, 11(2), 143-163 [in English].

Надійшла 18.05.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Коробець О. М. Бібліометричний аналіз взаємозв'язку понять «екологічний ризик» та «маркетинг». *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1 (20), С. 104-110.

**Коробець
Олена Михайлівна** провідний фахівець кафедри маркетингу, Сумський державний університет;
<https://orcid.org/0000-0001-6977-4280>;
E-mail: e.korobets@fem.sumdu.edu.ua;

**Korobets
Olena Mykhailivna** Leading specialist at the Department of Marketing, Sumy State University;
<https://orcid.org/0000-0001-6977-4280>;
E-mail: e.korobets@fem.sumdu.edu.ua.

РЕФЕРАТИ

ABSTRACTS

УДК 330.322.012

Люльов, О. В. Особливості визначення детермінантів руху прямих іноземних інвестицій під час оцінки інвестиційного потенціалу національної економіки / О. В. Люльов, Б. А. Москаленко // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 6-11.

Анотація. У статті розглянуто детермінанти притоку прямих іноземних інвестицій, що пов'язані з показниками соціально-економічного розвитку країни та характеристиками державних інституцій. Іл.: 1. Бібліогр.: 21 назв.

Ключові слова: інвестиції; прямі іноземні інвестиції; інвестиційний потенціал; оцінка інвестиційного потенціалу; національна економіка.

УДК 351

Ярошевська, О. В. Критерії та обмеження циркулярної економіки в переробній промисловості України / О. В. Ярошевська, М. М. Залунін // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 12-19.

Анотація. У статті запропонована методика узагальнюючого індексу еколого-економічного розвитку. На основі результатів дослідження та запропонованого індексу, проведено кількісний аналіз результатів формування замкнутого еколого-економічного циклу переробної галузі України та розроблені рекомендації щодо його активізації. Табл.: 3. Іл.: 2. Бібліогр.: 9 назв.

Ключові слова: еколого-економічний розвиток; економіка замкнутого циклу; циркулярна економіка; переробна галузь.

УДК 338.58(477)

Стрижак, О. О. Вимірювання трансакційних витрат в українській економіці / О. О. Стрижак // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 20-27.

Анотація. Розглянуто й проаналізовано підходи до оцінки трансакційних витрат. Адаптовано підхід Норта-Уолліса щодо вимірювання рівня трансакційних витрат, на основі якого здійснено оцінку трансакційного сектора економіки України. Визначено основні проблеми вимірювання трансакційних витрат в економіці України. Табл.: 4. Бібліогр.: 14 назв.

Ключові слова: трансакційні витрати; трансакційний сектор економіки; вимірювання трансакційних витрат.

УДК 336:377

Тріпак, М. М. Парадигма інклюзивної економічної соціалізації людського капіталу в сучасних умовах / М. М. Тріпак, Н. С. Шевчу // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 28-35.

Анотація. У статті розглянуто з економічної сторони багатогранний процес професійної інклюзивної соціалізації соціуму з інвалідністю у системі вищої освіти України. Іл.: 2. Бібліогр.: 14 назв.

Ключові слова: соціалізація; професійна соціалізація; людський капітал; інтелектуальний капітал; інклюзивна освіта.

УДК 65.012.12

Скринник, О. В. Методи організаційної діагностики в компаніях з децентралізованим

UDC 330.322.012

Lyulyov, O. V. Features of estimating the determinants of foreign direct investment flows within country investment potential evaluation / O. V. Lyulyov, B. A. Moskalenko // Scientific bulletin Polissia. – 2020. – № 1 (20). – P. 6-11.

Abstract. The article have considered determinants of foreign direct investment inflows, which are related to country socio-economic development and state institutions indicators. Figs.: 1. Refs: 21 titles.

Keywords: investments; foreign direct investment; investment potential; country investment potential evaluation; domestic economy.

UDC 351

Iaroshevska, O. V. Criteria and limitations of circular economy in Ukraine processing industry / O. V. Yaroshevska, M. M. Zalunin // Scientific bulletin Polissia. – 2020. – № 1 (20). – P. 12-19.

Abstract. The article proposes a method of generalizing the index of ecological and economic development. Based on the results of the study and the proposed index, a quantitative analysis of the results of the formation of a closed ecological and economic cycle of the processing industry of Ukraine and developed recommendations for its activation. Tabl.: 3. Figs.: 2. Refs: 9 titles.

Keywords: ecological and economic development; closed cycle economy; circular economy; processing industry.

UDC 338.58(477)

Stryzhak, O. O. Measuring transaction costs in Ukraine economy / O. O. Stryzhak // Scientific bulletin Polissia. – 2020. – № 1 (20). – P. 20-27.

Abstract. Approaches to the assessment of transaction costs were reviewed and analyzed. North-Wallis's approach to measuring transaction costs has been adapted. Assessment of the transaction sector of the economy of Ukraine was carried out on the basis of an adapted approach. The main problems of measuring transaction costs in the economy of Ukraine were identified. Tabl.: 4. Refs: 14 titles.

Keywords: transaction costs; transaction sector of the economy; measurement of transaction costs.

UDC 336:377

Tripak, M. M. The paradigm of inclusive economic socialization of human capital in modern conditions / M. M. Tripak, N. S. Shevchuk // Scientific bulletin Polissia. – 2020. – № 1 (20). – P. 28-35.

Abstract. The article considers from the economic point of view the multifaceted process of professional inclusive socialization of society with disabilities in the system of higher education of Ukraine. Figs.: 2. Refs: 14 titles.

Keywords: socialization; professional socialization; human capital; intellectual capital; inclusive education.

UDC 65.012.12

Skrynnik, O. V. Organizational diagnosis methods in decenterally executing companies / O. V. Skrynnik //

розподілом працівників / О. В. Скринник // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 36-42.

Анотація У цій статті ми порівнюємо звичайні і узагальнені повністю дигіталізовані інструменти для організаційної діагностики, щодо одинадцяти відібраних критеріїв і сімнадцяти дисфункцій. Відповідно до вимог керівництва компанії, організаційна діагностика проводиться в три етапи. Більшість застосовуваних методів засновані на опитуваннях, інтерв'ю, тестах, спостереженнях, обговореннях та аналізі документації. Табл.: 3. Іл.: 1. Бібліогр.: 13 назв.

Ключові слова: організаційна діагностика; децентралізоване виконання роботи; організаційний розвиток.

УДК 338.4:640.41

Хаустова, К. М. Формування продуктової стратегії підприємств готельного бізнесу в умовах ринкових змін / К. М. Хаустова, М. В. Чорій, Т. І. Ільто // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 43-48.

Анотація. У статті досліджено підходи до визначення продуктової стратегії, уточнено сутність поняття продуктова стратегія підприємства готельного бізнесу, систематизовано види продуктової стратегії готельних підприємств, обґрунтовано методичні підходи до процесу її формування та інструментів забезпечення адаптивності в сучасних умовах. Іл.: 1. Бібліогр.: 6 назв.

Ключові слова: стратегічне управління; готельний бізнес; продуктова стратегія; інновації; готельний продукт; адаптація.

УДК 336.7

Пантелєєва, Н. М. Трансформаційні зміни в екосистемі фінансового посередництва в умовах цифровізації / Н. М. Пантелєєва, Н. В. Рогова, С. В. Запорожець, Н. М. Третяк // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 49-59.

Анотація. Визначено та проведено їх типологізацію світових трендів фінансового посередництва. Доведено еволюційну зміну бізнес-моделей, проілюстровано трансформаційні зміни за зарубіжним досвідом, визначено передумови, інституційну структуру, інноваційну активність фінансових посередників і регулятора в Україні. Табл.: 4. Іл.: 2. Бібліогр.: 29 назв.

Ключові слова: цифрова економіка; цифровізація; фінансові інновації; фінансове посередництво; цифрове фінансове посередництво; цифрова екосистема; цифрові технології; FinTech.

УДК 336.7

Дудченко, В. Ю. Роль та функції центрального банку у фінансовій системі / В. Ю. Дудченко // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 60-66.

Анотація. Стаття присвячена узагальненню теоретичних основ визначення функцій центрального банку, дослідженню особливостей трансформації ролі центральних банків в умовах сучасної фінансової системи, аналізу цілей та завдань центральних банків провідних країн на сучасному етапі. Табл.: 2. Іл.: 1. Бібліогр.: 10 назв.

Ключові слова: центральний банк; функції центрального банку; фінансова система; фінансова

Scientific bulletin Polissia. – 2020. - № 1 (20). – P. 36-42.

Abstract. In this article, we compare conventional and generally defined fully digitalized tools for organizational diagnostics based on eleven selected criteria and seventeen dysfunctions. According to the requirements of the company management, organizational diagnosis is performed in three phases. Most of the applied methods are based on surveys, interviews, tests, observations, discussions and documentation analysis. Tabl.: 3. Figs.: 1. Refs: 13 titles.

Keywords: organizational diagnosis; decentralized work; organizational change.

UDC 338.4:640.41

Khaustova, K. M. The formation of hotel business enterprise strategy of commodity in the conditions of market changes / K. M. Khaustova, M. V. Chorii, T. I. Ilto // Scientific bulletin Polissia. – 2020. - № 1 (20). – P. 43-48.

Abstract. The article investigates the approaches to defining the product strategy, clarifies the essence of the concept of product strategy of the hotel business, systematizes the types of product strategy of hotel enterprises and substantiates methodological approaches to the process of its formation and tools for adaptability in modern conditions. Figs.: 1. Refs: 6 titles.

Keywords: strategic management; hotel business; commodity strategy; innovations; hotel product; adaptation.

UDC 336.7

Pantelieieva, N. M. Transformation in the ecosystem of financial intermediaries in the context of digitalization / N. M. Pantelieieva, N. V. Rogova, S. V. Zaporozhets, N. M. Tretiak // Scientific bulletin Polissia. – 2020. - № 1 (20). – P. 49-59.

Abstract. The world trends of financial intermediation are identified and typologized. The evolutionary change of business models is proved, transformational changes are illustrated by foreign experience, the prerequisites, institutional structure, innovative activity of financial intermediaries and the regulator in Ukraine are determined. Tabl.: 1. Figs.: 2. Refs: 29 titles.

Keywords: digital economy; digitalization; financial innovation; financial intermediation; digital financial intermediation; digital ecosystem; digital technologies; FinTech.

UDC 336.7

Dudchenko, V. Yu. Central bank's role and functions within financial system / V. Yu. Dudchenko // Scientific bulletin Polissia. - 2020. - № 1 (20). - P. 60-66.

Abstract. The article is dedicated to generalizing the theoretical basics of defining the central bank's functions, investigation of peculiarities of central banks' role transformation within the framework of the modern financial system, analysis of purposes and tasks of leading countries' central banks on the modern stage. Tabl.: 2. Figs.: 1. Refs: 10 titles.

Keywords: central bank; functioning central bank; separate system; stable stability.

стабільність.

УДК 336.711(4)

Король, М. М. Місце та роль центральних банків англосаксонської банківської системи у забезпеченні сталого розвитку банківської системи / М. М. Король // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 67-74.

Анотація. Метою статті є аналіз сучасних тенденцій розвитку центральних банків англосаксонської банківської системи у забезпеченні сталого розвитку банківської системи. Табл.: 2. Бібліогр.: 16 назв.

Ключові слова: англосаксонська банківська система; центральні банки; монетарна політика; ФРС США; Банк Англії.

УДК 336.71

Гончаренко, Т. П. Особливості визначення бізнес-стратегій банків в Україні / Т. П. Гончаренко // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 75-84.

Анотація. Зважаючи на загальну практику діяльності банків, обрання показників характеристики їх бізнес-стратегій повинні сформувати два напрямки: джерела формування банківських ресурсів та напрямок фінансування (кредитування). Математичний інструментарій ідентифікації бізнес стратегій банків виступає: дивізійний метод k-середніх в розрізі множини багатомірних дослідницьких методів та дисперсійний аналіз. Табл.: 9. Іл.: 1. Бібліогр.: 20 назв.

Ключові слова: банк; бізнес-стратегія; ринок банківських послуг; кластерний аналіз.

УДК 336.02:316.422

Самойлікова, А. В. Аналіз податкового стимулювання як складової фінансової політики забезпечення інноваційного розвитку / А. В. Самойлікова // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 85-91.

Анотація. Метою дослідження є аналіз податкового стимулювання R&D як складової фінансової політики забезпечення інноваційного розвитку в країнах Європи. У зв'язку з цим детально проаналізовано використання основних податкових стимулів: прихованої ставки податкової субсидії, податкових пільг, прямого державного фінансування витрат бізнес-сектору на R&D. Виявлені суттєві розбіжності у податковому стимулюванні R&D в різних країнах, визначені ті з них, які займають найвищі та найнижчі позиції за видами податкових стимулів. Особливу увагу приділено зміні показників податкового стимулювання в динаміці. Табл.: 3. Іл.: 4. Бібліогр.: 12 назв.

Ключові слова: податкові стимули; податкова субсидія; податкова пільга; непряма підтримка; інноваційний розвиток; фінансова політика, R&D.

УДК 658:330.131.7(657)

Легенчук, С. Ф. Проблеми інформаційного забезпечення управління ризиками соціально відповідальних корпорацій / С. Ф. Легенчук, І. М. Вигівська, Т. П. Барчак // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 92-103.

Анотація. У цій статті проаналізовано стан та тенденції розвитку ризик-менеджменту соціально відповідального бізнесу, встановлено недостатній

UDC 336.711(4)

Korol, M. M. The place and role of the central banks of the anglo-saxon banking system in ensuring the sustainable development of the banking system / M. M. Korol // Scientific bulletin Polissia. - 2020. - № 1 (20). - P. 67-74.

Abstract. The aim of the article is to analyze the current trends in the development of central banks of Anglo-Saxon Banking System in ensuring the sustainable development of the banking system. Tabl.: 2. Refs: 16 titles.

Keywords: Anglo-Saxon banking system; central banks monetary policy; US Federal Reserve; Bank of England.

UDC 336.71

Goncharenko, T. P. Features of banks' business strategies identification in Ukraine / T. P. Goncharenko // Scientific bulletin Polissia. – 2020. – № 1 (20). – P. 75-84.

Abstract. Given the general practice of banks, the choice of indicators for the description of their business strategies should form two lines: the sources of banking resources and the financing (lending) direction. Mathematical tools for identifying business strategies of banks include the divisional k-means method in terms of many multidimensional research methods and the variance analysis. Tabl.: 9. Figs.: 1. Refs: 20 titles.

Keywords: bank; business-strategy; banking market; cluster analysis.

UDC 336.02:316.422

Samoilikova, A. V. Analysis of tax incentives as a component of financial policy of innovative development / A. V. Samoilikova // Scientific bulletin Polissia. – 2020. – № 1 (20). – P. 85-91.

Abstract. The aim of the study is to analyze the tax incentives for R&D as a component of financial policy of innovative development in European countries. In this regard, the use of the main tax incentives is analyzed in detail: the hidden rate of tax subsidy on R&D costs, tax benefits on R&D, direct government funding of business sector R&D costs. There are significant differences in tax incentives for R&D in different countries. Some countries that occupy the highest and lowest positions in the types of tax incentives were identified. Particular attention is paid to changes in tax incentives in the dynamics. Tabl.: 3. Figs.: 4. Refs: 12 titles.

Keywords: tax incentives; tax subsidy; tax benefit; direct financing; innovative development; financial policy, R&D.

UDC 658:330.131.7(657)

Lehenchuk S. F. Information support issues of risk management of socially responsible corporations / S. F. Lehenchuk, I. M. Vygivska, T. P. Barchak // Scientific bulletin Polissia. – 2020. – № 1 (20). – P. 92-103.

Abstract. This article analyzes the state and trends of risk management development of socially responsible business, establishes an insufficient level of presenting information on risk in the reporting of agribusiness companies and low

рівень представлення інформації про ризики у звітності компаній АПК та низький ступінь доведення інформації до стейкхолдерів про кількісну оцінку наслідків ризиків та можливості. Табл.: 3. Іл.: 1. Бібліогр.: 24 назв.

Ключові слова: управління; ризик; соціальна відповідальність; корпорації; звіт про управління.

УДК 005.334:502

Коробець, О. М. Бібліометричний аналіз взаємозв'язку понять «екологічний ризик» та «маркетинг» / О. М. Коробець // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 1 (20). – С. 94-110.

Анотація. У статті проведено бібліометричний аналіз понять «екологічний ризик» та «маркетинг». Для аналізу було визначено динаміку частоти застосування запиту «екологічний ризик» в пошукових системах, та динаміку публікаційної активності за даним поняттям в базах даних Scopus, за період 2005-2019 р.р. На основі відібраних публікацій за допомогою програми VOSviewer побудовані термінологічні карти за обраними поняттями, та виявлені їх основні точки перетину. Іл.: 4. Бібліогр.: 18 назв.

Ключові слова: маркетинг; екологічний ризик; бібліометричний аналіз; запит; публікації; активність; термінологічна карта.

degree of communicating information to stakeholders on quantifying the impact of risks and opportunities. Tabl.: 3. Figs.: 1. Refs: 24 titles.

Keywords: management; risk; social responsibility; corporations; management report.

UDC 005.334:502

Korobets, O. M. Bibliometric analysis of relationship between the concepts of "marketing" and "environmental risk" / O. M. Korobets // Scientific bulletin Polissia. – 2020. – № 1 (20). – P. 94-110.

Abstract. The study conducted a bibliometric analysis of "environmental results" and "marketing" concepts. For the analysis, the dynamics of frequency of application the query "environmental risk" in search engines, and the dynamics of publication activity on this concept in Scopus databases for the period 2005-2019 were determined. On the basis of selected publications with the help of VOSviewer the terminological maps on the chosen concepts are constructed, and their basic points of intersection are revealed. Figs.: 4. Refs: 18 titles.

Keywords: marketing; environmental risk; bibliometric analysis; query; publications; activity; terminology map.

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО ЖУРНАЛУ “НАУКОВИЙ ВІСНИК ПОЛІССЯ”

1. Журнал “Науковий вісник Полісся” бере до розгляду наукові статті з матеріалами досліджень за спеціальностями:

- 051 Економіка,
- 072 Фінанси, банківська справа та страхування,
- 073 Менеджмент,
- 075 Маркетинг,
- 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність.

Згідно Додатку 10 до наказу Міністерства освіти і науки України 18.12.2018 № 1412 Список друкованих (електронних) періодичних видань, що включаються до Переліку наукових фахових видань України, Категорія «Б».

2. Мова написання рукопису: українська, англійська, російська.

Стаття подається до розгляду у редакцію українською або російською мовами.

3. Рукопис статті подається до редакції у формі:

– файлу рукопису, який надсилається на електронну адресу редакції nauk_visn@ukr.net у форматі “Автор - Назва статті – Номер журналу - рік”. Приклад оформлення статті наведено у Додатку 1. Шаблони див. у файлах - 8. Шаблон під статтю на укр. мов., 9. Шаблон под статью на рус. яз., 10. Template for an article in English.

4. Рукопис супроводжується:

- **зовнішньою рецензією** від доктора економічних наук з зазначенням наукового ступеня рецензента, вченого звання, посади, місця роботи (без скорочень), завіреною печаткою;

- **відомостями про автора (авторів)**, з яким надалі редколегія буде підтримувати стосунки щодо публікації рукопису (окремий файл українською, англійською та російською мовами): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи (кафедра без скорочень), напрям наукової діяльності, електронна адреса, контактний номер телефону (див. файл 2. *Vidomosti_pro_avtoriv*, файл 3. *ORCID*).

Пакет документів на розгляд редакції приймається *тільки з електронної адреси автора (співавторів) статті*.

5. Рукопис не має містити заборонених до друку матеріалів, оскільки журнал є відкритим джерелом інформації. За зміст статті та інформаційне наповнення несе відповідальність автор (автори) статті та експерти.

6. Форма подання статті:

- обсяг рукопису повинен складати 18-24 тис. знаків або 10-15 сторінок (як виняток, не більше 40 тис. знаків або 20 сторінок), включаючи рисунки та таблиці;

- кількість співавторів - не більше трьох.

- рукопис повинен мати наскрізну нумерацію сторінок з вільним розміщенням нумерації на аркуші;

- файл **НЕ ПОВИНЕН** мати попередніх версій, заборони на редагування або доступу за паролем, обмеження доступу за системою Microsoft Windows Rights Management Services (RMS);¹

- **формат аркуша** – А4 (210×297), орієнтація сторінки – “книжна”;

- поля: **ліворуч** – 3 см; **праворуч** – 1,5 см; **зверху** – 2 см; **знизу** – 2 см;

- **переплетіння** – 0 см;

- **інтервал між рядками** – 1,5 пт.;

- інтервал між абзацами «до», «після» – 0 пт.;

- відступи «**праворуч**», «**ліворуч**» – 0 пт.;

- відступ першої строчки – 1,25 см;

- рисунки, фотографії, графіки слід **вставляти** в текст статті **як об'єкт**. Положення об'єкту – “**в тексті**”.

- рисунки створені у вбудованому у WinWord редакторі рисунків слід подавати, як згруповані об'єкти.

- рисунки та таблиці не повинні розривати речення в абзаці, тобто вони мають бути розташовані після того абзацу, в якому на них робиться перше посилання в тексті.

7. Для текстового матеріалу використовується теперішній час дієслів, за виключенням посилання на попередні роботи.

8. Фізичні величини повинні подаватися в одиницях системи СІ.

9. Текст рукопису має бути побудований за загальноприйнятою схемою:

¹ При блокуванні доступу до документа паролем, редакція залишає за собою право не опубліковувати статтю без повернення оплати.

-
-
- **індекс УДК** у верхньому лівому кутку листа (Times New Roman, 14 пт.) та англійською мовою (**UDC**);
 - **ініціали та прізвища авторів** у верхньому правому кутку листа українською (або мовою статті) та англійською мовою (Times New Roman, 14 пт.). Порядок подання: **ім'я, по-батькові, прізвище**;
 - **науковий ступінь, вчене звання** українською (або мовою статті) та англійською мовою (Times New Roman, 14 пт.). У статті **не потрібно** вказувати назву факультету або кафедри, де працює автор (або автори);
 - **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);
 - **назва статті** - великими літерами, по центру українською (або мовою статті) та англійською мовою (Times New Roman, 14 пт., **жирний**). Назва статті подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;
 - **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);
 - **анотація структурована** (1500-2000 знаків) українською (або мовою статті) та англійською мовами (Times New Roman, 12 пт., *course*); **анотацію не потрібно розміщувати на окремому листі**. Анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті. Загальна структура анотації повинна містити:
 - **Актуальність теми дослідження (Urgency of the research)**;
 - **Постановка проблеми (Target setting)**;
 - **Аналіз останніх досліджень і публікацій (Actual scientific researches and issues analysis)**;
 - **Виділення недосліджених частин загальної проблеми (Uninvestigated parts of general matters defining)**;
 - **Постановка завдання (The research objective)**;
 - **Викладення основного матеріалу (стисло) (The statement of basic materials)**;
 - **Висновки** відповідно до статті (**Conclusions**).
 - **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);
 - **ключові слова** (3-10 слів) українською (або мовою статті) та англійською мовами (Times New Roman, 14 пт., *course*);
 - **Актуальність теми дослідження** (Times New Roman, 14 пт.);
 - **Постановка проблеми** (Times New Roman, 14 пт.);
 - **Аналіз останніх досліджень і публікацій** (Times New Roman, 14 пт.);
 - **Виділення недосліджених частин загальної проблеми** (Times New Roman, 14 пт.);
 - **Постановка завдання** (Times New Roman, 14 пт.);
 - **Викладення основного матеріалу** (можливий розподіл на підрозділи) (Times New Roman, 14 пт.);
 - **Висновки** відповідно до статті (Times New Roman, 14 пт.);
 - **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);
 - **Література** (Times New Roman, 12 пт., **жирний**, по центру), об'єм до 25 джерел, детальна інформація з оформлення - п. 12; перелік літератури є останнім в статті і його необхідно оформити відповідно чинних вимог з оформлення літератури; список використаних джерел слід розміщувати одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, у хронологічному порядку (приклади оформлення літератури наведені далі за текстом); список літератури розташовується одразу ж після тексту статті; один пункт літератури відповідає назві лише однієї книги (статті або ін.), **не допускається** під одним номером у переліку розміщувати дві або більше назв;
 - **References** (Times New Roman, 12 пт., **жирний**, по центру), детальна інформація щодо оформлення – п. 13.
 - **Надійшла** стаття до редакції у нижньому правому кутку листа (Times New Roman, 12 пт.) у форматі (ДД.ММ.РРРР);
 - **Бібліографічний опис для цитування** у нижньому лівому кутку листа (Times New Roman, 12 пт.).

Редакція журналу

“Науковий вісник Полісся”

залишає за собою право змінювати та вносити уточнення в

“Правила оформлення та подання рукопису”

без попереднього повідомлення

Адреса редакції: 14033, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95
Мороз Наталія Вікторівна, *відповідальний секретар*, каб. 25, корп. 4;
тел. +38(462)665-225
Мекшун Ірина Миколаївна, *технічний редактор*,
каб. 134, корп. 1;
тел. (0462)-665-224

E-mail: nauk_visn@ukr.net

Приклад оформлення рукопису для представлення у редакцію

УДК 314 / 316 : 004 (477)

UDC 314 / 316 : 004 (477)

Ю. М. Перетятко, к. е. н., доцент

Y. M. Peretiak, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor

РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ СТРАТЕГІЇ
РОЗБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В
УКРАЇНІ

IMPLEMENTATION RESULTS
OF THE INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT
STRATEGY IN UKRAINE

Актуальність теми дослідження. Україна взяла курс на побудову інформаційного суспільства, закріпивши свої прагнення у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Внаслідок цього почали активно розвиватися такі напрямки як інформаційні та телекомунікаційні технології.

Постановка проблеми. Внаслідок відсутності налагодженої системи щодо виконання плану дій побудови інформаційного суспільства в Україні, більшість очікуваних результатів не були досягнуті. Тому, у 2013 році схвалюється Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні. З метою успішної побудови інформаційного суспільства в Україні необхідно здійснювати постійний моніторинг стану виконання поставлених задач в Стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти побудови інформаційного суспільства в Україні досліджувалися в працях О. В. Пруднікова; Ю. С. Петрухно; А. Є. Меньшеніної; В. М. Поперенюка та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На сьогоднішній день, недостатньо досліджені питання з оцінки ефективності реалізації поставлених завдань з побудови інформаційного суспільства в Україні.

Постановка завдання. Основним завданням є моніторинг стану досягнення основних стратегічних цілей з побудови інформаційного суспільства шляхом порівняння планових індикаторів розвитку інформаційного суспільства із фактичними.

Виклад основного матеріалу. Порівняно контрольні значення індикаторів розвитку інформаційного суспільства, які визначені в Стратегії із фактичними значеннями міжнародних рейтингів інформаційного суспільства.

Висновки. Виявлено, що існує суттєвий диспаритет між контрольними та фактичними значеннями індикаторів розвитку інформаційного суспільства. Це означає, що заходи, які визначені Стратегією не дають бажаних результатів, а отже, гальмують розвиток інформаційного суспільства в Україні. Тому, постає гостра необхідність у коригуванні чинної Стратегії.

Ключові слова: стратегія; інформаційне суспільство; індикатори розвитку.

Urgency of the research. Ukraine has taken a course on the building of an information society, consolidating its aspirations in the Law of Ukraine "On the Basic Principles of the Information Society Development in Ukraine for 2007-2015". As a result, such directions as information and telecommunication technologies began to develop actively.

Target setting. Due to the lack of a well-established system for implementing the action plan for building an information society in Ukraine, most of the expected results were not achieved. Therefore, in 2013, the Strategy for the Information Society Development in Ukraine is approved. In order to successfully build an information society in Ukraine, it is necessary to continuously monitor the state of implementation of the tasks set for the Strategy.

Actual scientific researches and issues analysis. Various aspects of the information society building in Ukraine were investigated in the works by O. V. Prudnikova; Yu. E. Petrukhno; A. E. Mensheni V. M. Transversal, etc.

Uninvestigated parts of general matters defining. Issues related to the evaluation of the effectiveness of the tasks set for the information society building in Ukraine are not sufficiently explored.

The research objective. The main task is to monitor the state of achieving the main strategic goals of information society building by comparing the planned indicators of the information society development with the actual ones.

The statement of basic materials. Control values of the indicators of the information society development, which are defined in the Strategy were compared with the actual values of international ratings of the information society.

Conclusions. It was revealed that there is a significant disparity between the control and actual values of the indicators of the information society development. This means that the measures identified by the Strategy do not yield the desired results, and thus hinder the information society development in Ukraine. Therefore, there is an urgent need to correct the current Strategy.

Keywords: strategy; information society; development indicators.

Актуальність теми дослідження. Підвищення ролі інформації у будь-якій сфері діяльності людини та надшвидкий розвиток ...

Постановка проблеми. Побудова інформаційного суспільства зачіпає різні сфери суспільного життя: ..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти побудови інформаційного суспільства в Україні все більше привертають увагу ...

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не применшуючи значення наукових напрацювань у сфері інформаційного ...

Постановка завдання. Метою роботи є моніторинг стану досягнення основних стратегічних цілей з побудови інформаційного

Викладення основного матеріалу. Основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства з урахуванням сучасного стану ...

Висновки. Побудова інформаційного суспільства має на меті підвищення соціально-економічних умов життя населення, розвиток ...

Література

1. Laszlo, Z. Karvalics Information Society - what is it exactly? (The meaning, history and conceptual framework of an expression). Coursebook of Project NETIS — Leonardo da Vinci. European Commission. Budapest, March-May 2007. p. 5.
2. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 № 386 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>.
3. Global Competitiveness Index 2016 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт World Economic Forum. - Режим доступу : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=UKR>.
4. Networked Readiness Index 2016 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт World Economic Forum. - Режим доступу : http://reports.weforum.org/global-information-technology-report-2016/economies/?doing_wp_cron=1551885061.4103109836578369140625#economy=UKR.
5. E-Government Development Index 2016 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт United Nations. - Режим доступу : <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine/dataYear/2016>.
6. Internet Users by Country 2016 / Сайт Internet live stats. - Режим доступу : <http://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/>.

References

1. Karvalics, L. Z. (2007). *Information Society – what is it exactly? (The meaning, history and conceptual framework of an expression)*. Coursebook of Project NETIS — Leonardo da Vinci. European Commission. Budapest [In English].
2. Stratehiia rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.05.2013 № 386 [Strategy of development of the information society in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 15, 2013 № 386]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> [In Ukrainian].
3. Global Competitiveness Index 2016. (n.d.). <http://weforum.org>. Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=UKR> [In English].
4. Networked Readiness Index 2016. (n.d.). <http://weforum.org>. Retrieved from http://reports.weforum.org/global-information-technology-report-2016/economies/?doing_wp_cron=1551885061.4103109836578369140625#economy=UKR [in English].
5. E-Government Development Index 2016. (n.d.). <https://publicadministration.un.org>. Retrieved from <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine/dataYear/2016> [in English].
6. Internet Users by Country 2016. (n.d.). <http://www.internetlivestats.com>. Retrieved from <http://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/> [In English].

Надійшла 09.03.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Перетятко, Ю. М. Результати виконання стратегії розбудови інформаційного суспільства в Україні / Ю. М. Перетятко // Науковий вісник Полісся. – 2019. - № 1 (17). – С. 74-77.

- Перетятко Юлія Митрофанівна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Чернігівський національний технологічний університет;
<https://orcid.org/0000-0003-1559-3710>;
ResearcherID: M-5332-2016;
E-mail: yuliaperetiatko@gmail.com;
- Peretiatko Yuliya Mitrofanovna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Accounting, Taxation and Audit, Chernihiv National University of Technology;
<https://orcid.org/0000-0003-1559-3710>;
ResearcherID: M-5332-2016;
E-mail: yuliaperetiatko@gmail.com.

Науковий вісник Полісся

Науковий економічний журнал

№ 1(20)

Научный вестник Полесья

Научный экономический журнал

№ 1(20)

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.

За достовірність викладених фактів
та коректний переклад статей іншими мовами відповідальність несе автор.

Відповідальний редактор	Л. О. Коваленко, В. Г. Маргасова
Технічний редактор	Н. В. Мороз
Комп'ютерна верстка	Н. В. Мороз, І. М. Мекшун
Дизайн обкладинки	І. М. Мекшун
Технічні редактори з питань комп'ютерного забезпечення	С. В. Злобін, І. М. Мекшун
Мовне редагування	О. В. Друпп
Друкар	М. В. Супрун

Підписано до друку 25.06.2020.

Формат 60x84/8.

Умов. друк. арк. 13,86.

Тираж 100 пр. Зам. № 519/20

Редакційно-видавничий відділ
Чернігівського національного технологічного університету
14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта в видавничій справі
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.

Scientific bulletin of Polissia

Scientific journal on Economics

№ 1(20)

Pressed in an author's edition from the authors' original layouts.

Editorial Board is not always agreed with the authors' views.
An author is responsible for the given facts' authenticity.

Responsible Editor	L. O. Kovalenko, V. H. Marhasova
Technical editor	N. V. Moroz
Computer typing	N. V. Moroz, I. M. Mekshun
Cover design	I. M. Mekshun
Technical editor and Computer Support	S. V. Zlobin, I. M. Mekshun
Language editing	O. V. Drupp
Printing	M. V. Suprun

Signed to the press 25.06.2020.
Format 60x84/8.
Edition of 100 copies.

PUBLIC

Editorial and publishing department of
Chernihiv National University of Technology
14035, Chernihiv, Shevchenka Str., 95

State Registration Certificate of Printing Mass Medium
Series ДК № 4802 from 01.12.2014